

Religiositat i gestió de la diversitat a Catalunya

*Una aproximació a partir de les dades del Baròmetre sobre
la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023*

Religiositat i gestió de la diversitat a Catalunya

*Una aproximació a partir de les dades del Baròmetre sobre
la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023*

© Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia i Qualitat Democràtica
Direcció General d'Afers Religiosos

Coordinació de la publicació:

Agustí Iglesias Sala

Disseny i maquetació

Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

DL B 18744-2024

Índex

Pròleg.....	5
1. Introducció.....	7
2. Radiografia del batec espiritual de Catalunya..... <i>Francesc Torralba, president del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa</i>	11
3. Secularització, (des)creença i pertinença: tres reflexions..... <i>Miquel Calsina Buscà, capellà i sociòleg. Director de la revista Qüestions de Vida Cristiana. Membre del patronat de la Fundació Joan Maragall i del CADR</i>	21
4. Com expressen la religiositat els catalans?..... <i>Víctor Albert-Blanco, investigador postdoctoral al grup de recerca Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)</i>	37
5. La (no) transmissió de la religiositat entre generacions..... <i>Julia Martínez-Ariño, Universitat de Groningen, Països Baixos</i>	47
6. Quin coneixement de la realitat religiosa té la població catalana?..... <i>Míriam Díez Bosch, Alba Sabaté Gauxachs, Lana Kazkaz. Observatori Blanquerna de Comunicació, Religió i Cultura. Universitat Ramon Llull</i>	57
7. El contacte de la població catalana amb la diversitat religiosa..... <i>Xavier Casademont i Jordi Feu, Universitat de Girona</i>	77
8. Prejudicis i indiferència..... <i>Jordi Moreras, Universitat Rovira i Virgili</i>	89
9. Religiositat i polítiques públiques..... <i>Rosa Martínez-Cuadros, Universitat Autònoma de Barcelona</i>	97
10. Religiositat i llengua: creure en català..... <i>Míriam Díez Bosch, Alba Sabaté Gauxachs, Roger Negrodo Fernández, Pilar Baradat Mari. Observatori Blanquerna de Comunicació, Religió i Cultura, Universitat Ramon Llull</i>	115
Annexos.....	131
I. Les dades fonamentals del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.....	131
II. Apèndix: La fitxa tècnica del Baròmetre sobre la religiositat	141

Pròleg

Des de l'any 2000 la Generalitat de Catalunya disposa d'una unitat específica encarregada de l'impuls i el desenvolupament de polítiques públiques en l'àmbit dels afers religiosos.

Aquesta unitat, la Direcció General d'Afers Religiosos (DGAR), està adscrita actualment al Departament de Justícia i Qualitat Democràtica i té, entre d'altres, les funcions d'atendre les diferents entitats religioses establertes a Catalunya, d'exercir la representació ordinària de la Generalitat davant les entitats religioses, la d'elaborar estudis i informes o la de promoure activitats de difusió en matèria d'afers religiosos.

La missió de la DGAR és garantir el ple exercici de la llibertat religiosa i de consciència a Catalunya, especialment com a factor d'acollida i de consolidació d'una societat oberta. També contribuir a gestionar la dimensió pública de la diversitat religiosa i de consciència de manera inclusiva i promoure el diàleg entre les diferents creences i conviccions, per facilitar la cohesió social al país.

La DGAR col·labora de manera transversal amb els diferents departaments de la Generalitat on el fet religiós hi té una incidència com per exemple els centres educatius, l'àmbit sanitari, la seguretat, la immigració, els serveis socials o l'àmbit penitenciari... També amb la resta d'administracions públiques catalanes, amb especial incidència en els ajuntaments.

El fet religiós a Catalunya ha canviat de forma notable en els darrers anys. Per desenvolupar les polítiques públiques és necessari disposar d'un coneixement ampli i exhaustiu de la seva realitat religiosa, tant del conjunt de confessions religioses presents a Catalunya i el seu teixit associatiu, com de les percepcions i necessitats de la ciutadania en aquests àmbits.

En aquesta línia la DGAR té dues eines consolidades. Una és el Mapa Religiós de Catalunya, iniciat l'any 2001, que té per objectiu localitzar i conèixer en profunditat les entitats religioses vinculades a les confessions religioses presents a Catalunya. La segona és el Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat, el qual va néixer l'any 2014 amb la voluntat de conèixer com es posicionava la població catalana davant del fet religiós.

La voluntat de la DGAR és que aquestes eines de coneixement estiguin a l'abast de tothom, especialment de les mateixes entitats religioses, de les administracions públiques i de les persones dedicades a la recerca i a la formació en aquests àmbits.

Aquesta publicació, que s'edita per primer cop, està orientada a donar a conèixer i a aprofundir algunes dades del darrer Baròmetre realitzat l'any 2023, mitjançant una anàlisi més qualitativa d'aquestes dades. Confiam que serà d'interès per a tots els actors esmentats i agraïm la participació dels diversos analistes.

1.

Introducció

El Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat va néixer l'any 2014 amb la voluntat de conèixer com es posicionava la població catalana davant del fet religiós. Catalunya ha viscut una importantíssima transformació al llarg de les darreres dècades, tant pel que fa a la seva composició social, com pel que fa als imaginaris socials en què desenvolupa la seva vida la ciutadania. I aquestes transformacions han afectat també, i de ple, l'àmbit religiós.

És evident que el panorama de les creences dels catalans s'ha modificat en molts sentits. D'una banda, com a producte de la progressiva expansió d'altres confessions religioses diferents a la catòlica. També per l'evolució del procés de secularització que ha donat lloc a la consolidació d'un espai ocupat per ateu i agnòstics i per un ampli col·lectiu de persones que, malgrat que formalment s'identifiquen com a membres d'una confessió, declaren no tenir creences religioses. I finalment, pel procés de privatització de la religiositat, que es visualitza en diferents maneres de conceptualitzar i d'expressar la relació amb allò transcendent.

La religió de la ciutadania es fa visible a través de múltiples expressions com ara l'establiment de centres de culte, la celebració de festivitats, ritus, formes de vestir, costums alimentaris, etc. Unes expressions que són viscudes de diferents maneres pels veïns i veïnes dels nostres pobles i ciutats. Alguns les perceben com una font de riquesa; d'altres com una expressió de

normalitat, producte de l'increment de la diversitat; però també en alguns casos generen desconfiances i, per què no dir-ho, mostres d'incomprensió. Un nou escenari que cal conèixer i que cal tenir en compte, particularment pels efectes que pugui tenir en la cohesió social del país.

Aprofundir en aquest nou escenari requereix, per tant, disposar d'eines adequades. Fins a l'aparició del Baròmetre sobre la religiositat, els estudis sobre la realitat religiosa de la societat catalana s'havien de dur a terme fonamentalment a partir de dades de centres de culte, que si bé ofereixen una imatge fidedigna de la realitat associativa religiosa, no ens permeten conèixer les percepcions individuals d'aquest fenomen. O en alguns casos, calia refiar-se d'extrapolacions d'altres enquestes que sovint no estaven pensades per retratar de manera acurada la situació del nostre país.

Què és el Baròmetre sobre la religiositat?

El Baròmetre sobre la religiositat és una enquesta. Una enquesta impulsada per la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat, amb el suport tècnic del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), que té algunes particularitats. En primer lloc, evidentment, la temàtica. El Baròmetre es concreta en una seixantena de qüestions que giren exclusivament al voltant de la relació de

la ciutadania amb el fenomen religiós. Les preguntes, moltes de les quals han estat extretes d'altres recerques d'àmbit internacional, s'han estructurat al voltant de cinc eixos: coneixement sobre la diversitat religiosa; identitat religiosa; pràctica religiosa; llibertat i diversitat religiosa; i polítiques públiques en matèria religiosa.

La segona característica que fa únic el Baròmetre és la mostra a la qual es distribueix aquest qüestionari. Una mostra composta per 1.600 persones d'arreu de Catalunya amb quotes per sexe, edat, mida de la població de residència i demarcació que garanteix un marge d'error del $\pm 2,45\%$ per al conjunt del territori. A més, però, i a diferència d'altres estudis, l'enquesta incorpora un percentatge de població nascuda a l'estranger equivalent al que existeix en la societat catalana. És a dir, com que el Baròmetre pretén retratar de manera fidedigna la realitat del nostre país, entre els enquestats s'hi inclou també un 21% de població nascuda a l'estranger, amb independència de la seva situació administrativa.

És una enquesta, a més, que es distribueix de manera presencial. El treball de camp del Baròmetre 2023 va ser dut a terme per una vintena d'entrevistadors que es van desplaçar arreu del territori per tal de localitzar les persones enquestades al seu domicili, atès que aquesta és la manera més fiable de recopilar les respostes dels enquestats.

I finalment cal posar en valor el fet que es tracta d'un "baròmetre". I és que des del seu naixement, aquesta enquesta va tenir vocació de no ser una iniciativa puntual, de no limitar-se simple-

ment a oferir una imatge momentània de la situació religiosa al nostre país, sinó de retratar les transformacions de fons que estem vivint. És per això que, tot i que amb petites variacions, hom ha distribuït la mateixa enquesta amb una periodicitat aproximada de tres anys. I és d'aquesta manera, que ja hi ha hagut edicions del Baròmetre sobre la religiositat en els anys 2014, 2016, 2020 i 2023. Una continuïtat que a hores d'ara ja ens permet identificar quins són els elements de canvi i de continuïtat que està experimentant el nostre país en l'àmbit religiós.

Què trobareu en aquest llibre?

Aquest volum recull l'anàlisi duta a terme per diferents experts universitaris de les dades del Baròmetre sobre la Religiositat 2023. Amb una introducció del Dr. Francesc Torralba, president del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa, ha comptat amb les aportacions d'especialistes com Pilar Baradat Marí, Víctor Albert-Blanco, Miquel Calsina, Xavier Casademont, Míriam Díez Bosch, Jordi Feu, Lana Kazkaz, Julia Martínez-Ariño, Rosa Martínez-Cuadros, Jordi Moreras, Roger Negredo Fernández i Alba Sabaté Gauxachs. A tots ells el nostre agraïment per prestar-se a col·laborar en l'elaboració d'aquesta obra que pretén traduir les xifres del Baròmetre en conceptes que ens ajudin a comprendre d'una manera més acurada quina és la nostra realitat social.

Els autors han abordat les dades posant l'accent en diferents aspectes. En alguns casos, els articles tenen un caràcter més *descriptiu i genèric*. És el cas de les aportacions de Fran-

cesc Torralba, de Miquel Calsina i de Víctor Albert-Blanco. Tots tres ens ofereixen visions complementàries per conèixer, en paraules de Torralba, quin és el “batec espiritual de Catalunya”; a través dels seus articles sabrem com es defineixen els catalans des del punt de vista religiós, quin és el seu nivell de pràctica o com expressen aquesta religiositat en l'esfera pública.

Però possiblement, l'element més innovador d'aquesta publicació és la incorporació d'anàlisis sobre *àmbits específics*. Martínez-Ariño aborda la transmissió (o la manca d'aquesta) de la religiositat entre generacions. Una anàlisi que ens permetrà entreveure possibles escenaris de futur pel que fa a la nostra composició social. L'equip de l'Observatori Blanquerna de Comunicació compost per Míriam Díez Bosch, Alba Sabaté Gauxachs i Lana Kazkaz aborden quin coneixement té *la població catalana sobre les diferents comunitats religioses implantades al nostre país. Una anàlisi que és complementària amb la que duen a terme Xavier Casademont i Jordi Feu, de la Universitat de Girona, en relació al contacte de la ciutadania amb aquesta diversitat. Ambdues aproximacions ens ajuden a copsar la vivència de la ciutadania davant la presència de diferents confessions religioses en el seu entorn. Una presència que encara passa desapercibuda a ulls de molts dels nostres conciutadans i que sovint denota poca interacció entre els diferents grups socials.*

Relacionat amb això, Jordi Moreras assenyala quins són els principals àmbits i sectors socials en els quals es manifesten els prejudicis de base religiosa. Uns prejudicis que en alguns

casos es manifesten en actituds de rebuig cap a determinades comunitats religioses i que cal abordar per tal d'evitar que puguin derivar cap a expressions d'odi.

En la part final, trobareu un article en el qual la professora de la Universitat de Barcelona Rosa Martínez-Cuadros estudia quina és la percepció de les polítiques de gestió de la diversitat religiosa entre el conjunt de la població. Una percepció en general positiva i que revela que una gran majoria de ciutadans veuen com a necessari que les administracions endeguin mesures que facilitin l'exercici del dret a la llibertat religiosa. I també que promoguin el diàleg entre les confessions religioses i en general les polítiques de cohesió social.

I encara trobareu un darrer apartat per abordar específicament l'ús de les diferents llengües, i particularment del català, entre les comunitats religioses del país. Míriam Díez, Alba Sabaté, Roger Negredo i Pilar Baradat ens fan adonar del llarg camí que encara queda per recórrer per tal que el català aconseguixi la plena normalització també en l'àmbit religiós. Un àmbit particularment important no només perquè afecta les creences més íntimes de les persones, sinó també perquè les entitats religioses són en moltes ocasions les primeres a atendre les persones nouvingudes.

Finalment, el darrer capítol del llibre està format per una selecció de les principals dades estadístiques del Baròmetre. Un sumari mitjançant el qual podreu aprofundir en aquesta eina d'una manera senzilla i tenir una idea general de la realitat religiosa catalana.

2.

Radiografia del batec espiritual de Catalunya

Francesc Torralba, president del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa

Introducció

Ens disposem, en aquesta breu monografia, analitzar de manera general les dades del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat del 2023 realitzat mitjançant un conveni de col·laboració entre la Direcció General d'Afers Religiosos i el Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya.

No ens proposem desenvolupar una reflexió focalitzada en cap de les àrees d'aquest informe. Aquesta tasca serà objecte d'altres anàlisis desplegades posteriorment per altres especialistes. El nostre propòsit és destacar algunes idees clau a fi i efecte de comprendre la complexitat que evoca la vida espiritual i religiosa a Catalunya amb tota la seva diversitat d'expressions i de formes.

Les informacions que conté aquest informe ens ajuden a desfer tòpics, estereotips i prejudicis que arrosseguem de manera inercial a l'hora de descriure el batec espiritual i religions del nostre país. També ens ajuda a comprendre les tendències emergents i les minvants en el terreny espiritual i la riquesa de la diversitat de manifestacions.

La relació de la persona amb allò sagrat es diu de múltiples formes. No sempre s'expressa públicament. A voltes té un caràcter estrictament privat. Tot diagnòstic té riscos, però és determinant per desenvolupar polítiques públiques adequades.

Abans, però, de procedir a l'anàlisi, és pertinent fer algunes consideracions preliminars que, en aquest tipus de matèria, són imprescindibles per evitar confusions i males interpretacions.

Hi ha una primera qüestió relativa a la terminologia. Diu Ludwig Wittgenstein (1889-1951) en el *Tractatus* (1921) que la finalitat de la filosofia és aclarir l'ús del llenguatge o dit d'una altra manera, aclarir el significat que donem a certs mots. Segons el filòsof vienès, molts problemes filosòfics deriven d'un mal ús del llenguatge, de confusions terminològiques que s'haurien pogut evitar si, prèviament, s'hagués clarificat el valor semàntic que donem a certs significants.

En el cas de les creences, dels valors o de les conviccions morals i religioses, la qüestió terminològica és clau. En el Baròmetre no es defineixen els mots que s'empren, però el significat que

el destinatari de l'enquesta atribueix a certes paraules no necessàriament és igual al de l'emissor. Posem com a exemple el mot *espiritual*. Quan una persona diu de si mateixa que és *espiritual*, no sabem exactament a què s'està referint.

Quan parlem de *pràctica* religiosa tampoc no sabem amb precisió quin tipus d'exercicis inclou aquesta pràctica. Molts lectors de l'àmbit catòlic pensen, per exemple, en la pràctica de la missa dominical, però hi ha altres pràctiques humanes que es podrien qualificar d'espirituals, encara que molts ciutadans no els donen aquest enfocament. És el cas, per exemple, de la meditació, de la contemplació, de l'escolta, del silenci, de la valoració dels propis actes, del fet de meravellar-se de la naturalesa.

Cal tenir en compte aquest aspecte a l'hora de desxifrar les dades del Baròmetre. Els mots que s'empren són polisèmics i tenen valors semàntics diferents segons el destinatari. Quan una persona diu que no té creences, per exemple, està pensant, probablement, en creences de tipus religioses: en la creença en la resurrecció de la carn, en la reencarnació, en l'existència de Déu o bé d'un judici final, però no situa en el camp de les creences afirmacions que creu que no són de naturalesa religiosa, però que són també creences perquè s'hi adhereix sense poder demostrar racionalment. Creure, per exemple, que hi haurà pau en el futur, creure que l'esforç dona resultats o creure que la cultura ens salva de la barbàrie són també creences, encara que no de naturalesa religiosa.

A més, hi ha creences i credulitats. En el segon cas es tracta d'una assumptió acrítica d'allò

que es creu, mentre que en el primer, hi pot haver una anàlisi crítica i reflexiva, una voluntat de raonar allò que es creu.

El segon risc a l'hora de comentar els continguts del Baròmetre és la simplificació en un conjunt de titulars. En aquesta monografia apuntem diferents afirmacions que tracten de sintetitzar l'estat de la qüestió, però hi ha el risc de simplificar o arrodonir apressadament un magma de tendències espirituals i/o religioses que és més ric i complex que la formulació en una sentència. Els titulars ens ajuden a fer resums i a presentar la panoràmica de manera global, però la realitat, especialment la d'índole espiritual i religiosa, sempre és més rica, més complexa i, a voltes, laberíntica, que els esquemes, els titulars o bé les idees clau que els especialistes empren.

Valgui, doncs, aquest advertiment preliminar, a fi de no creure's excessivament els titulars que venen a continuació.

El tercer risc que hi ha en joc en una anàlisi del batec espiritual de la societat catalana és la tendència a confondre l'àmbit públic amb el privat. Molts ciutadans preserven en l'àmbit de la privacitat el seu sistema de creences, de valors i de propòsits de vida. Això fa que sigui molt difícil, per no dir impossible, poder inferir-los.

Les creences, com els valors i els ideals de vida són intangibles i molt sovint són guardats gelosament en l'esfera privada de la persona. Entenem que el ciutadà és honest a l'hora de contestar les preguntes que se li formulen i que ho serà molt més si es guarda la confidencialitat de les dades, premissa bàsica i ineludible en tota recerca amb éssers humans, però en

qüestions d'ordre espiritual es tendeix a preservar escrupolosament la privadesa.

Aquesta tendència és ben visible en algunes societats occidentals postmodernes, mentre que en altres societats i cultures hi ha una manifestació pública i desinhibida del sistema de valors i de creences personals que es posen en evidència a través de les pràctiques rituals, alimentàries, educatives, indumentàries i socials. Entrar en l'esfera privada de les persones és complex si no hi ha un gran pacte de confiança i de confidencialitat.

Hem de creure que el Baròmetre recull les creences i conviccions dels enquestats, però hi ha la possibilitat que alguns matisos hagin quedat en la intimitat personal i no es vegin reflectits en les estadístiques.

Fetes aquestes consideracions de tipus preliminar, ens disposem, de manera panoràmica, a descriure algunes tendències que observem a partir de les dades que ens ofereix el Baròmetre. Les causes que propicien aquests batecs de l'esperit requereixen una anàlisi més fonda que, en aquesta monografia, no pretenem desplegar.

Desconeixement de les tradicions espirituals tret del catolicisme

Fixem l'atenció, per començar, en el coneixement que la ciutadania té de les tradicions espirituals i religioses.

Tal com es diu en el Baròmetre que estem comentant, el catolicisme és la confessió més coneguda per totes les franges d'edat. L'islam és l'altra creença més coneguda, tret dels majors de 64 anys, entre els quals, la segona confessió més coneguda són els Testimonis cristians de Jehovà.

El budisme i l'hinduisme són més esmentats entre les persones que tenen entre 25 i 49 anys. Vuit de cada deu persones enquestades manifesten tenir un coneixement superior igual o superior al cinc en relació amb el catolicisme. Pel que fa a la resta de confessions, la proporció d'enquestats que creuen que tenen uns coneixements que mereixen un aprovat se situa per sota del 40 per cent.

Les creences en què els catalans presenten un major grau de desconeixement són: la Fe Bahà'í, el sikhisme, el taoisme, l'Església Adventista del Setè Dia i l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (mormons).

Tret del catolicisme, el desconeixement de les tradicions espirituals i religioses que bateguen en el nostre país és força extens. Aquesta resposta ens preocupa. No estem parlant d'adhesió a un credo, ni de sentit de pertinença a una comunitat religiosa, sinó, senzillament, de coneixement de les diferents confessions.

Aquest desconeixement és preocupant, perquè més enllà de les creences o descreences de cadascú, el coneixement dels textos sagrats i de la història de les confessions és fonamental per poder comprendre la història humana, l'evolució de la cultura, de l'art, els moviments socials i polítics, tant a Occident com a Orient.

Molts professors universitaris i investigadors agnòstics i ateus reivindiquen la necessitat d'un

coneixement dels textos sagrats i de la història de les religions per poder comprendre el rerefons simbòlic de les obres d'art més rellevants de la cultura occidental i les organitzacions socials i polítiques.

El desconeixement d'aquest univers fa els ciutadans incapaços de desxifrar el rerefons simbòlic de moltes manifestacions artístiques occidentals i orientals, però també de tradicions i costums populars profundament arrelats a l'imaginari col·lectiu.

Cal prendre nota d'aquesta dada i subratllar la necessitat de mostrar el vincle entre religió/espiritualitat i cultura a través de les institucions educatives formals i no formals. És imprescindible tant en les institucions públiques com privades combatre l'analfabetisme religiós de les joves generacions que es formen a fi que puguin comprendre la història cultural, política, social i moral del nostre país, d'Europa i del món.

La descreença va in crescendo

Posem, a continuació, la lupa sobre l'apartat de les creences.

En el Baròmetre del 2023, un 48 per cent dels enquestats considera que sí, mentre que un 51 per cent considera que no. Com es diu en l'informe del Baròmetre que estem comentant, les dones declaren, en termes generals, tenir més creences religioses que els homes, a excepció de les franges més joves. Entre els enquestats de 18 a 24 anys els homes es declaren més creients que les dones.

En el 2016, el percentatge de persones que es consideraven creients era el 50,9 per cent. El descens, per tant, és significatiu en cinc anys. El nombre de persones que no creien en el 2016 era el 47,5 per cent. En el 2023 han crescut quatre punts els camps dels no creients, escèptics o descreguts.

S'entén per creença religiosa l'adhesió de la voluntat a una afirmació que no pot ser verificada empíricament, ni demostrada científicament, sinó que és objecte de fe per part de la persona que la professa. Una creença no és, en cap cas, una evidència. Evidència, seguint la definició de René Descartes, és allò clar i distint per si mateix, allò que no cal ser demostrat perquè és obvi, mentre que una creença exigeix un acte de fe.

Quan parlem de creences, estem parlant, doncs, d'actes de confiança i no d'evidències racionals o lògiques. Quan diem que és una creença religiosa, entenem que és un contingut lligat a un text sagrat, a una tradició sapiencial o religiosa: la creença en Déu, en la Trinitat, en l'encarnació del Fill de Déu, en la reencarnació, en la resurrecció, en el judici final, en la creació de Déu.

Hi ha un descens de les persones que diuen tenir creences religioses, però això no significa del cos de creences del conjunt dels ciutadans. Hi ha creences, com s'ha dit, de caràcter laic que no són objecte de discussió ni de crítica. També hi ha creences que tenen un origen religiós oriental, com la creença en el karma, que molts ciutadans, sobretot joves, professen, però que no ubicarien en el camp de les creen-

ces religioses. N'hi ha que creuen a ulls clucs les recomanacions d'un *influencer* o *youtuber* que no sotmeten a qüestió, ni a crítica.

Segons molts investigadors socials, la credulitat creix, però no és una credulitat lligada a les tradicions religioses, sinó a noves figures i relats de referència que no són objecte de discussió, ni de discerniment. Caldria explorar aquestes noves creences pseudoreligioses o parareligioses que emergeixen del cos social.

Es pot dir, en vista de les dades que ofereix el Baròmetre, que les creences religioses que han estat tradicionalment presents al nostre país minven, però això no es pot dir del conjunt de les creences. Molts ciutadans occidentals han deixat de creure en la resurrecció, però molts d'altres han començat a creure en la reencarnació. És una altra forma de creença en la vida *post mortem* i també va lligada a tradicions espirituals i religioses com l'hinduisme o el budisme.

Quan es demana a les persones enquestades quina és la seva religió amb independència que sigui practicant o no, gairebé sis de cada deu responen la catòlica. Un 7 per cent diu l'islam, un 4 per cent, el cristianisme evangèlic/protestant i el 6 per cent s'identifica amb altres confessions. També cal fer notar que un 15 per cent i un 12 per cent de les persones enquestades es declara atea o agnòstica respectivament.

Respecte a aquesta qüestió, és pertinent fer, com a mínim, dos comentaris. El primer té a veure amb la terminologia. Més de la meitat dels ciutadans enquestats es consideren catòlics. El catolicisme segueix essent la religió majoritària

en el nostre país, però no sabem exactament en què es tradueix aquest sentit de pertinença, quins efectes té en la vida de la persona, com es manifesta en el viure de cada dia i en el procés de presa de decisions.

La segona actitud majoritària en el terreny espiritual és l'ateisme. Segons les dades del Baròmetre, els ciutadans que es defineixen ateu són més que els que es defineixen musulmans, jueus, ortodoxos, budistes, taoistes o membres de qualsevol altra confessió religiosa. L'ateisme, de fet, es manté al nostre país, però també en altres països europeus. Contra el que podien pensar alguns, l'ateisme no és una actitud obsoleta, sinó que es manté amb petites variacions.

Aquí cal referir-se de nou a la qüestió terminològica. L'ateisme és pròpiament la negació de l'existència de Déu, però és probable que alguns ciutadans no coincideixin amb aquesta definició i es diguin a si mateixos ateu, perquè són indiferents a Déu, la qual cosa no vol dir que neguin la seva existència, sinó que viuen al marge de Déu, com si Déu no hi fos.

D'altres es diuen ateu, però realment són indiferents a les institucions religioses, la qual cosa no vol dir que neguin Déu. També hi ha ciutadans que es diuen ateu, però que de fet veuen en Déu un objecte hostil, incòmode, un obstacle per a la seva llibertat, per al progrés científic, social i espiritual dels pobles. En aquest cas, més que d'ateisme caldria parlar d'un antiteisme.

En qualsevol cas, segons el Baròmetre que estem comentant, el catolicisme no és hegemònic a Catalunya, però segueix essent la confes-

sió majoritària tot i la pèrdua de massa social. L'ateisme, en canvi, que és una convicció que atresora diferents sensibilitats, però que parteix de la negació de l'existència de Déu, es manté al llarg dels anys amb petites oscil·lacions (16 per cent el 2014; 15,7 per cent el 2016, 22,5 per cent el 2020 i 14, 5 per cent el 2023).

El temps dirà si l'ateisme es consolida, creix, s'estabilitza o decau. Aventurar el futur en aquesta àrea de la vida humana és molt agosarat. La història passada demostra que moltes perspectives en aquest camp han fallat estrepitosament.

Déu és poc rellevant en la vida de les persones

Seguint amb la qüestió de Déu, fixem ara l'atenció en la creença en un Déu. No cal dir que la paraula *Déu* atresora un munt de significats i no precisament tots tenen connotacions positives. És un dels mots més polisèmics que existeix. Per això, quan es precisa el significat, observem una fragmentació de posicions respecte al misteri de Déu.

Sovint el qui nega Déu té en la ment una idea de Déu molt distinta del qui afirma creure-hi. També entre els qui creuen en Déu, hi ha enormes diferències en la seva concepció del diví i en el mode de relacionar-s'hi. Per a alguns és com un Mestre interior, mentre que, per a altres, és la Totalitat del Cosmos o el Jutge etern.

Segons el Baròmetre del 2023, un 33 per cent de les persones enquestades afirma que Déu no és gens important en la seva vida. En canvi,

un 23 per cent declara que és molt important. Globalment, en una escala de l'1 al 10, els enquestats situen la importància de Déu en les seves vides en una mitjana de 5.

Amb tot, cal subratllar una tendència clarament distinta. Els musulmans i els cristians evangèlics/protestants sobresurten perquè afirmen que Déu és molt important en les seves vides: un 9,6 i un 8,5 en una escala de l'1 al 10 respectivament. En el cas dels catòlics, se situa en un 5,5, i entre els agnòstics i els ateu, en un 2,7 i un 1,5 respectivament.

Les persones nascudes fora d'Espanya són el col·lectiu que declara en una major proporció que Déu és més important en les seves vides; segueixen els nascuts en altres comunitats autònomes i, en darrer lloc, els nascuts a Catalunya.

Aquesta dada posa en relleu que vivim en un país en el qual Déu o la idea de Déu és irrellevant en les seves vides. És un signe més del procés de secularització que viu la nostra societat.

La pràctica de la religió institucional minva

Fixem, ara, l'atenció en la pràctica religiosa.

Entre les persones enquestades creients d'alguna confessió, un 57 per cent assenyala que mai va a actes de culte, sense comptar-hi les ocasions relacionades amb cerimònies de tipus social. Un 13 per cent reconeix que hi va un cop per setmana o més; el 9 per cent algun cop al mes i el 21 per cent alguna vegada a l'any.

També, en aquest punt hi ha un comportament diferent dels musulmans i, en menor mesura, dels cristians evangèlics/protestants que són els més practicants.

En canvi, únicament un 7 per cent dels catòlics acudeix un cop a la setmana o més als actes de culte de la seva religió, sense comptar-hi les ocasions relacionades amb cerimònies de tipus social.

De nou, cal fer una reflexió terminològica.

Què significa, però, ser practicant? En les religions bíbliques significa exercir el ritual que és preceptiu en el temps i en la forma que indica la norma de cada religió. El catòlic té com a precepte la missa dominical. El musulmà ha de pregar cinc cops en direcció cap a la Meca cada dia i participar el divendres del culte a la mesquita.

Si per *pràctica religiosa* s'entén la participació habitual en el culte o bé complir amb el precepte ritual, el percentatge de persones que ho fa és molt escàs, però, en canvi, gairebé la meitat de la massa de persones enquestada es considera a si mateixa practicant.

Les dades mostren que altres activitats com encendre una espelma o fer una ofrena amb finalitats espirituals, parlar amb els éssers estimats difunts o fer ioga o meditació són tant o més populars entre el conjunt de la població, independentment que es considerin practicants o no.

Això fa pensar que paral·lelament al descens de les pràctiques religioses institucionals, emergeixen altres exercicis o pràctiques de naturalesa

espiritual i no necessàriament lligada a les institucions que són molt heterogènies, però que tenen un paper rellevant en la vida interior dels ciutadans. Alguns consideren que això permet parlar d'una espiritualitat parainstitucional que té un caràcter individual i que no necessàriament es focalitza en Déu com el seu fonament.

Vivim en un procés accelerat de secularització

Segons el Baròmetre del 2023, un 42 per cent de les persones enquestades afirma que la religió no té gens d'influència en les decisions que pren en la seva vida quotidiana. En canvi, un 14 per cent i un 20 per cent reconeix que té molta i bastanta influència respectivament.

Els musulmans i, a una major distància, els cristians evangèlics/protestants sobresurten per tenir molt o bastant present les creences religioses en les decisions que prenen en la seva vida quotidiana. A l'altre extrem, se situen les persones enquestades que es declaren atees o agnòstiques.

Aquestes dades posen de manifest l'accelerat procés de secularització que viu la nostra societat. Aquesta secularització no solament es posa en relleu en la baixa pràctica del culte religiós institucional, sinó en la irrellevància que tenen les creences a l'hora de prendre decisions que afecten la trajectòria vital d'una persona.

En societats tradicionalment religioses el procés de presa de decisions s'efectua en vista dels valors, de les creences i dels paràmetres de la religió a la qual pertany el ciutadà, de

tal manera que aquella decisió es veu molt influïda o, fins i tot, totalment determinada pel marc de creences que professa. La secularització es mostra també en aquesta autonomia del subjecte respecte a les creences tradicionals.

Si les creences religioses són cada cop menys rellevants en el procés de presa de decisions personals, quins altres valors o criteris hi influeixen?, d'on provenen?, quina és la font que inspira aquest procés?

En el procés educatiu, la dimensió religiosa cada cop pesa menys

Entrem en la qüestió de l'educació religiosa.

Quan es demana a les persones enquestades que tenen fills si els estan educant seguint els principis d'una confessió religiosa, un 52 per cent respon que no i un 48 per cent que sí.

En el 2016 era el 37,3 per cent els que responien negativament. Ha crescut significativament quinze punts. Caldria reflexionar sobre les raons d'aquest increment. El 48 per cent dels enquestats contesta que sí que va educar o bé està educant els seus fills seguint els preceptes d'una religió. En el 2016 era el 62,2 per cent. El descens en sis anys és molt substancial.

El comportament en el cas dels musulmans i dels cristians evangèlics o protestants és distint. Més del 75 per cent dels musulmans i dels cristians evangèlics o protestants declara que va educar o està educant els seus fills segons

els principis d'una concessió religiosa. En els catòlics se situa en un 53 per cent.

L'opció per l'escola religiosa no sempre obeeix a la voluntat d'educar els fills segons els preceptes d'una religió, sinó a d'altres criteris com són el prestigi, la bona reputació, la competència del claustre, els valors que aprenen, les instal·lacions del centre, el cercle d'amistats que forjarà l'infant o bé, la proximitat geogràfica.

És necessari, pensar, però, per què més de la meitat dels catalans no educa o va educar els seus fills seguint els preceptes d'una religió. És probable que es vegi com una opció anacrònica, obsoleta o, fins i tot, com una privació de la seva llibertat i autonomia personal. En alguns casos es pot identificar amb processos d'adoctrinament que els mateixos progenitors recorden haver viscut quan eren infants i que projecten en l'escola confessional actual de manera injusta.

Aquesta dada que comentem és, a la vegada, una manifestació més del procés accelerat de secularització que viu la societat catalana i ha de moure a la reflexió a les institucions educatives que miren d'educar seguint un model de caràcter religiós.

Observem que molts infants i adolescents no són ja educats en els preceptes de cap confessió. Constatar-ho és rellevant a l'hora de comprendre el seu sistema de valors, la seva llunyania respecte a les religions tradicionals i la seva ignorància en matèria religiosa.

L'onada d'alumnes que no han rebut formació religiosa, ni cultura religiosa, ni tampoc han

estat iniciats en la fe arriba ja a les universitats i entra en el món laboral. No senten rebuig envers les confessions, tampoc adhesió. En general, senten indiferència, encara que, a voltes, una certa seducció perquè els és completament desconegut i, el desconegut els atrau.

Vivim en un marc de respecte envers la diversitat religiosa

La meitat de les persones enquestades considera que el dret a la llibertat religiosa a Catalunya està bastant garantit i un 21 per cent molt. En canvi, un 13 per cent afirma que està poc garantit i el 3 per cent, gens.

La dada és especialment positiva. Es pot dir que majoritàriament, a Catalunya es viu en un clima de respecte envers la llibertat religiosa, que ningú és perseguit o marginat pel fet de creure o de no creure, de professar una fe o bé de no professar-ne cap. Aquest respecte no solament és envers les tradicions religioses, sinó també envers conviccions i les pràctiques espirituals que són minoritàries.

Quan es pregunta per la relació entre persones de diferents cultures, nacionalitats o religions al municipi de l'enqu Coastat, un 51 per cent afirma que gairebé no hi ha relació, però la gent deixa viure, es respecta i gairebé no hi ha conflicte. Un 40 per cent declara que hi ha bona relació i si sorgeix algun problema es resol pacíficament, i només un 6 per cent declara que hi ha tensió i fins i tot hostilitat.

D'aquestes dades, es conclou que a Catalunya hi ha una relació respectuosa envers les opcions fonamentals de cada ciutadà i que el dret humà bàsic de la llibertat religiosa i de consciència es pot viure en plenitud en el nostre país.

Cal fer, però, una observació a aquesta dada, perquè tal com diu el Baròmetre del 2023, un 46 per cent de les persones enquestades afirma que li és indiferent la presència de persones creients d'altres religions diferents a la catòlica. Un 40 per cent creu que enriqueix la vida cultural de Catalunya i un 10 per cent que posa en risc l'estil de vida de Catalunya.

Aquesta indiferència es pot llegir positivament, en la mesura en què evoca no bel·ligerància, però també negativament, perquè pot evocar desinterès.

Contràriament, el fet que un 40 per cent cregui que enriqueix la vida cultural del país és una bona dada, perquè expressa l'interès i el reconeixement d'una notable part de la ciutadania per l'aportació d'aquesta confessió a la cultura pròpia del país.

Subsisteix el prejudici negatiu envers l'islam

Aquest clima de respecte i d'harmonia, però, no és complet, ni total, perquè malauradament persisteixen en el cos social certs prejudicis negatius, especialment en relació amb l'islam.

Nou de cada deu persones enquestades declaren que independentment de les seves pràc-

tiques religioses no s'han sentit discriminades al llarg dels últims dos anys per motius religiosos. En canvi, un 6 per cent afirma que sí.

Aproximadament un de cada quatre musulmans declara haver-se sentit discriminat al llarg dels últims dos anys per motius religiosos. Segueixen, a més llarga distància, els cristians evangèlics. Un 3 per cent dels catòlics també manifesta haver-se sentit discriminat.

Un de cada quatre musulmans no és una minoria irrellevant. És significatiu que aquesta tradició aparegui en primer lloc i molt destacadament respecte a les altres.

És molt possible que aquest prejudici tingui a veure amb la confusió entre l'islam i l'islamisme radical que el ciutadà relaciona directament amb el fanatisme, la intolerància, la violència i el terrorisme. Heus ací un símptoma més d'ignorància religiosa. D'aquí la importància de transmetre coneixement, perquè és un antídoto als prejudicis, tòpics i estereotips.

Després dels atemptats de les Torres Bessones el dia 11 de setembre del 2001, la islamofòbia va créixer als Estats Units i a molts països europeus. És possible que els atemptats del 17 d'agost del 2017 a la Rambla de Barcelona perpetrats per joves captats per l'islamisme radical nodreixin encara més aquest prejudici negatiu envers l'islam.

Sigui correcta o no la hipòtesi, és evident que cal desconstruir aquests prejudicis negatius i extirpar-los del cos social i fer pedagogia de la confessió de l'islam, concebuda com una tradició espiritual que té la misericòrdia i la pau com a valors fonamentals.

A tall de cloenda

Aquest panorama que hem tractat de descriure a grans trets ens permet fer una representació de la situació religiosa del nostre país. El batec espiritual, però, no es pot encasellar, ni predir.

Hem intentat detectar algunes tendències emergents i d'altres minvants, també processos que s'estan donant i que estan canviant la fesomia interior del nostre país. La dimensió espiritual i religiosa no és irrellevant a l'hora de comprendre els moviments d'una comunitat. La secularització accelerada que estem vivint té causes que cal identificar, però també conseqüències a tots els nivells.

Les dades són punts de partença per elaborar diagnòstics, però sempre en clau provisional. Cal estar atents a les novetats que vagin emergint en el cos social i evitar pontificar. Són també la base per desenvolupar polítiques d'atenció a la diversitat que siguin congruents amb el temps que ens ha tocat viure.

Bibliografia

Wittgenstein, L., (2005). *Tractatus logico-philosophicus*. Institut d'Estudis Catalans.

3.

Secularització, (des)creença i pertinença: tres reflexions

Miquel Calsina Buscà, capellà i sociòleg. Director de la revista Qüestions de Vida Cristiana. Membre del patronat de la Fundació Joan Maragall i del CADR

Introducció

Gairebé deu anys de Baròmetre del Centre d'Estudis d'Opinió sobre la religiositat a Catalunya, amb quatre edicions (2014, 2016, 2020 i 2023), ens ofereixen la possibilitat d'aplicar una mirada panoràmica a l'evolució de diversos aspectes relacionats amb el lloc que ocupen les religions i la religiositat en la nostra societat. Tot i així, no hem de perdre de vista que els canvis en els valors i en les actituds humanes —i els sentiments i les conviccions religioses formarien part d'aquest camp— evolucionen lentament i silent, sovint a cavall de canvis generacionals, socials o culturals de gran abast. Faran falta almenys uns altres deu anys i uns quants baròmetres més per confirmar algunes tendències respecte a com se situen els catalans d'avui davant de les diferents cares del fet religiós, sobretot tenint en compte també la ràpida evolució de la diversitat religiosa i confessional al llarg de les dues darreres dècades.

Les dades disponibles sí que ens permeten apuntar algunes consideracions i reflexionar sobre alguns aspectes. En aquest article em centraré especialment en tres de les moltes qüestions i enfocaments possibles.

Primer provarem de matisar fins on sigui possible quelcom que des de fa molts anys es dona per descomptat —abans fins i tot de l'existència del Baròmetre— i sobre el qual hi ha un ampli consens: que la societat catalana ha esdevingut en pocs anys una de les societats més secularitzades d'Europa. Si bé hi ha elements i evidències de sobra per confirmar-ho, les dades disponibles també ens permeten eixamplar una mica la perspectiva i no quedar-nos amb la sola afirmació. No es tracta de posar en qüestió la secularització de la societat catalana, que és una realitat força incontestable, sinó de fer-ne una interpretació més àmplia i de posar de manifest algunes paradoxes. Tot depèn, en bona mesura, de l'abast i de la comprensió del terme «secularització».

Una segona consideració que complementa la primera és la que té a veure amb la fe, la creença i la descreença. Manllevant un conegut concepte de Max Weber, ens preguntem si la societat catalana és una societat *desencantada*, és a dir, una societat en què es pot certificar sense matisos ni reserves la mort definitiva de l'experiència religiosa, on les creences religioses han

deixat de tenir cap rellevància social significativa i on la religió és considerada, unànimement, quelcom arcaic, prescindible i sense cap utilitat ni interès.

Finalment, la tercera qüestió que abordem sucintament fa referència a un doble fenomen que pot semblar contradictori. D'una banda, alguns símptomes actuals no apunten a una crisi de la religiositat en si mateixa sinó més aviat a una desinstitucionalització de les creences i de les actituds religioses com a resultat d'un procés d'individualització; d'una altra banda, però, ens trobem també amb la permanència d'un sentiment d'adhesió i pertinença religiosa, deslligada del compromís i la creença. Això afectaria especialment l'Església catòlica, que és la confessió que ha gaudit durant segles dels avantatges d'un cert monopoli històric de la moral col·lectiva i de l'oficialitat confessional. De fet, malgrat que a l'hora d'abordar aquestes qüestions es parteix del conjunt de confessions religioses que són l'objecte d'anàlisi del Baròmetre, en aquest article farem una especial referència al cristianisme i sobretot al catolicisme.

Més enllà de secularització

Es diu sovint que Catalunya és una de les societats més secularitzades del sud d'Europa. O, si més no, un dels països que els darrers trenta o quaranta anys ha viscut un procés de secularització més intens i més ràpid. Més fins i tot que altres zones del continent europeu en què la democràcia, la llibertat religiosa i el canvi cultural que es va desencadenar amb força a partir anys cinquanta i seixanta del segle xx

havien arribat molt abans; i, per descomptat, més intens i més ràpid que a la resta de l'Estat espanyol, on els nivells d'identificació i de pràctica religiosa, per exemple, sempre han estat superiors als registrats a Catalunya. En aquest cas, ens hauríem de remetre a les enquestes del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Segons les dades d'aquest organisme, entre els anys 2013 i 2022 Catalunya es manté de manera continuada com la comunitat amb un nivell d'identificació religiosa (percentatge de creients) més baix de tot Espanya, amb un 49% l'any 2022, enfront de la Regió de Múrcia (74%), Extremadura (71%) i Andalusia (68%), que són les més altes. El País Basc i Galícia se situen en el 55% i 61%, respectivament.

El fet que Catalunya sigui una societat que ha viscut un procés de *secularització forta* és, però, una valoració molt condicionada naturalment pel biaix del factor catòlic. És a dir, que l'afirmació se sustenta sobretot en la pèrdua de significació social del cristianisme, i més específicament de l'Església catòlica, que proporcionalment ha estat i segueix sent encara la més arrelada al país, tant en xifres absolutes com relatives.

Es tracta d'una diagnosi compartida per la mateixa Església catalana. Fa gairebé trenta anys les resolucions del Concili Provincial Tarracòense ja es feien ressò d'aquest capteniment: «Vivim en la nostra societat concreta, marcada per la secularització i pel pluralisme, [que] impliquen una sèrie de conseqüències. Entre les positives s'hi compten l'absència de pressió religiosa o irreligiosa per part dels Estats, amb un sentit de tolerància generalitzada, i la con-

vicció que l'Església no ha de dominar el món sinó que hi ha d'aportar les energies religioses de la fe, de l'esperança i de l'amor, cosa que significa, però, pèrdua d'influència social i de poder. Entre les conseqüències negatives s'hi compten la dificultat d'especificar el rol públic de l'Església [...], la ignorància i l'indiferentisme religiós».

Tot i així, en els darrers temps s'ha fet un camí amb diverses anades i tomades respecte a la manera d'entendre la secularització. Les teories de la secularització van gaudir d'un consens molt ampli fins a la segona meitat del segle passat. A partir d'aquell moment es va passar de considerar com un fet indiscutible la regressió progressiva de la religió en les societats modernes, a parlar de *dessecularització del món* (Peter Berger) o de *postsecularització* (Jürgen Habermas). El creixement del pluralisme religiós en les democràcies occidentals arran de la globalització i l'eclosió de noves dinàmiques migratòries van servir per prendre consciència que el món de finals del segle xx, malgrat notables excepcions, era tant o més religiós que mai. Es donava pas a una etapa d'una certa *rectificació*. No pas per refutar del tot la idea d'una secularització que avança amb la modernització, sinó per matisar-la amb la constatació que hi ha hagut, al mateix temps, un ressorgiment de la religió a escala mundial. Per tant, a l'hora d'explicar per què els signes de secularització són més accentuats a Catalunya, no n'hi ha prou amb afirmar que en els darrers dos segles la societat catalana ha viscut un procés de modernització més accelerat que la resta de

l'Estat espanyol. Les causes són probablement molt més diverses.

La intensificació de la caiguda dels nivells de pràctica religiosa i l'allunyament de les esglésies en els darrers anys, especialment de la catòlica, ha fet emergir de nou la tesi del declivi global de la religió, especialment a Europa. Es percep un clima de descrèdit d'algunes de les grans tradicions religioses i de desafecció cap aquestes. I és plausible pensar, per exemple, que en el cas de l'Església catòlica l'escàndol global per l'ocultació sistèmica dels abusos sexuals, d'autoritat i espirituals, hi tingui alguna cosa a veure. S'hi afegeix, a més, una novetat: també als Estats Units comença a créixer el nombre de persones que diuen no pertànyer a cap comunitat religiosa: fins al 29% el 2021, segons el prestigiós Pew Research Center. Una de les causes principals d'aquest canvi és de naturalesa política. Des de fa dècades, les esglésies cristianes dels Estats Units (protestants tradicionals, evangèlics i catòlics) són percebudes com a aliades del conservadorisme i de la dreta política. Es podria parlar, doncs, d'una reacció de càstig davant la politització de bona part de les confessions cristianes. Una de les causes que s'han adduït sovint per explicar la secularització a casa nostra ha estat precisament la reacció enfront del nacionalcatolicisme i la connivència de l'Església catòlica espanyola amb el règim franquista.

En aquest context val la pena recordar una dada singular que aporta per primera vegada el Baròmetre de 2023: un 86% del total de les persones enquestades (fins a un 87% en el cas dels que es consideren catòlics) estan

molt d'acord o bastant d'acord amb la idea que la religió no hauria de tenir cap influència en la política. Només un 4% dels enquestats no està gens d'acord amb aquesta afirmació. És a dir, que la percepció d'una excessiva complicitat amb la política o el poder polític juga clarament en contra de les religions. En canvi, el percentatge de persones que considera que és important que les administracions públiques i les institucions religioses col·laborin entre elles és força elevat. Al Baròmetre del 2016, un 35% dels enquestats considerava que administracions i religions han de col·laborar més, sense especificar el motiu de la col·laboració. El percentatge puja fins al 61% en el Baròmetre del 2020 quan en la pregunta s'especifica que la col·laboració ha de tenir com a objectiu fomentar el diàleg i l'entesa entre religions. Al Baròmetre del 2023 només un 19,5% considera que les administracions públiques no haurien de promoure el diàleg interreligiós. També creix al llarg dels anys, fins a superar el 70%, el percentatge de persones que consideren convenient que els ajuntaments i els polítics locals es relacionin amb fluïdesa amb els representants de les diferents confessions religioses presents als seus municipis.

Aquestes dades ens indiquen d'alguna manera que les persones consultades distingeixen bé entre dues situacions diferents: una cosa és que la religió vulgui influir en política o que la política pretengui servir-se de la religió, i una altra molt diferent és reconèixer la necessitat que les administracions públiques i les confessions religioses, pel paper social que segueixen tenint aquestes, cooperin, dialoguin i es consultin en-

tre elles, cosa que no és percebuda en cap cas com una voluntat d'ingerència recíproca.

Més enllà d'aquestes consideracions, en qualificar la societat catalana de fortament secularitzada, ens exposem a les dificultats d'un concepte que no és unívoc, que no compta amb un únic significat. Al llarg del temps, el terme «secularització» ha esdevingut una font de controvèrsia pel fet que sovint s'ha utilitzat de forma molt difusa i s'ha interpretat de manera molt reduccionista. Als anys setanta de segle xx alguns autors (com Daniel Bell) ja advertien que no es podia admetre una noció simple i lineal de la secularització, entesa només com la inexorable desaparició quantitativa de les pràctiques i les creences religioses, i que la religió, entesa cada vegada més com a quelcom propi de l'esfera privada dels individus, sovint esdevé una religió *invisible*, que no s'expressa de manera manifesta (Thomas Luckmann).

Potser és a causa d'aquesta ambivalència creixent del terme «secularització» al llarg del temps que les darreres dècades alguns autors han optat per utilitzar altres expressions com ara «sortida de la religió» (Marcel Gauchet). Amb aquesta es fa referència a una desconexió social de la religió que no implicaria, tanmateix, que els individus particulars deixessin d'apuntar directament o indirecta a una identificació o adscripció religiosa particular. «Sortida» no equival pròpiament a secularització tal com s'entén generalment, sinó a la constatació que l'estructuració religiosa de la societat ha arribat a la seva fi, tot i que desfer-se de la religió com a element central de les relacions socials no ha de significar necessàriament l'extinció de les

creences religioses ni, per descomptat, de les confessions. En definitiva: de la pèrdua de significació social de la religió i de la desaparició de la seva funció organitzadora de la societat, no se'n pot deduir tan directament el seu declivi o inhabilitació com a valor referent per a una part important de la població.

En aquesta línia, pot ser il·lustratiu posar de manifest dues dades aparentment contradictòries. D'una banda, el 42% de la població (Baròmetre del 2023) considera que la seva religió no influeix en les seves decisions personals ni en la seva vida quotidiana, i només un 14% considera que en té molta. Els percentatges varien significativament entre algunes confessions religioses i unes altres: en el cas de l'islam, un 84,7% (2023) afirma que les prescripcions de la seva religió sí que exerceixen molta o bastanta influència en el seu dia a dia. El fet que globalment no sigui així, però, no és cap impediment perquè una gran majoria s'identifiqui amb una confessió religiosa o una altra amb independència de si és practicant o no (73% el 2023).

A escala mundial també és així. Segons un altre dels estudis més detallats del Pew Research Center sobre les previsions d'evolució de la religió al món en l'horitzó del 2050, més del 80% de la població mundial s'adscriu a alguna de les grans tradicions religioses. En conclusió: es pot ser creient d'una confessió, estar d'acord que existeixin centres d'oració en equipaments públics com hospitals, presons i aeroports (un 70% hi estava d'acord el 2016 i un 78,1% el 2023) o educar els fills seguint els preceptes d'una religió (62,2% del global el 2016 i el 53% dels que es diuen catòlics el 2023), i afirmar al

mateix temps que cap religió ni les seves prescripcions han d'influir en la vida quotidiana dels individus.

L'índex de pràctica religiosa ha estat sempre un altre dels paràmetres més usats per determinar el grau de secularització d'una societat. Cal preguntar-se, però, si la valoració individual i els estàndards actuals del que significa ser o no ser una persona practicant són exactament els mateixos avui que fa uns anys. Una intensitat de pràctica religiosa setmanal —el compliment del precepte dominical en el cas de l'Església catòlica, per exemple— pot ser considerada avui per una part de la població com una actitud d'excessiu rigorisme («l'observant escrupolós apareix com un fanàtic», diu Olivier Roy). Un segment de la població més jove, en canvi, pot considerar-se a si mateixa practicant i fins i tot religiosa pel sol fet de participar de manera esporàdica en actes de culte, ja sigui amb motiu de festivitats religioses importants o arran de situacions familiars o populars. Es tracta d'una tendència que va més enllà del camp religiós i que afecta altres àmbits, des de la política a les relacions personals. Avui els compromisos han variat d'intensitat i han esdevingut més *liquids*, provisionals i fluctuants, variables o graduals, però no per això deixen de ser viscuts com una adhesió i fins i tot com una certa militància. En aquest sentit és molt significatiu que, si bé el nivell de pràctica setmanal es manté estable al llarg dels anys al voltant d'un 12%, un nombre molt més elevat de persones es considera igualment practicant. I concretament els més joves es consideren més practicants que els grups d'edat més avançada. En el Baròmetre

del 2016, per exemple, un 54,7% dels enquestats d'entre 25 i 35 anys es consideraven practicants, mentre que en la franja entre 50 i 64 anys només ho afirmaven el 39,2%¹.

Hem de prendre en consideració una limitació a la qual no prestem l'atenció deguda quan valem el grau de secularització d'una societat d'acord amb els índexs de pràctica religiosa. I és que la pràctica religiosa, entesa com a participació regular en els actes de culte i en els rituals de la pròpia religió, pot respondre a raons molt diverses, que van més enllà fins i tot de la fe o de les creences.

Sobre la fe, les creences i la descreença

Difícilment coneixerem les motivacions de fons que porten una persona a ser practicant assídua de la seva religió. La seva actitud pot respondre certament a una creença robusta, conscient i voluntària en allò que celebra, però també —en el cas del cristianisme, per exemple— a una simple pràctica cultural dominical superficial, sense més connotacions que l'assistència «obligada» a un acte de caràcter social i rutinari. Vist així, no hi ha manera possible d'afirmar amb rotunditat que una societat amb alts índexs de pràctica religiosa setmanal sigui una societat més creient i menys secularitzada que una amb uns índexs de pràctica religiosa setmanal molt més baixos; tampoc del

fet que el 86,2% dels enquestats en el Baròmetre del 2023 afirmen que estan batejats, o que un 73% hagin fet la primera comunió, se'n pot deduir que una immensa majoria dels catalans són creients cristians, perquè la fe no té a veure amb estar inscrit en un registre. Qüestions com aquestes obliguen a filar més prim a l'hora de fer diagnòstics centrats en una valoració exclusivament quantitativa de la fe o les creences en una societat. Destacarem d'entrada, però, algunes de les dades que ens ofereix el Baròmetre sobre les creences i les descreences dels catalans.

L'any 2023 un 48% es considerava una persona amb creences religioses, enfront d'un 51% que afirmava no tenir-ne (un 44,1% assegurava que no ha deixat mai de ser una persona creient). Gairebé deu anys abans (2014), el percentatge de persones amb creences religioses era lleugerament invers: un 55,1% deia tenir creences religioses i un 44,7% no tenir-ne. Curiosament haver nascut a Catalunya influeix a la baixa en el fet de considerar-se una persona amb creences (35% el 2023), en comparació amb els nascuts en altres comunitats autònomes (59%). Els percentatges també varien segons el grup d'edat: els més joves manifesten tenir menys creences religioses que els enquestats de franges d'edat més adultes.

Si anem a la població més jove (entre 15 i 30 anys, per exemple), les proporcions ja són unes altres: en el Baròmetre del 2016, un 55% d'aquests joves catalans es consideraven agnòstics o ateu i només un de cada tres afirmava mantenir algun tipus de vincle amb el fet religiós. Les xifres són similars en altres paï-

¹ Cal tenir en compte que la pregunta només es formulava a aquelles persones que prèviament havien dit que tenien creences religioses.

sos del nostre entorn. En una enquesta a joves francesos, un 60% considerava que la dimensió religiosa o espiritual no és important per a una vida reeixida, i gairebé un 50% es considerava directament «sense religió». En tot cas, tot sembla indicar que aquesta tendència entre les noves generacions no ha tocat fons. I caldrà veure en propers baròmetres si aquestes actituds es mantenen entre aquestes generacions o si amb el pas del temps modifiquen la seva relació amb el fet religiós.

També s'acostuma a fer una distinció entre religió i espiritualitat. La concepció més estesa de religió li atribueix alguna forma de confessionalitat més o menys institucionalitzada, amb un corpus doctrinal i una tradició al darrere. L'espiritualitat, en canvi, s'associa a un element constitutiu de la condició humana que té a veure amb la recerca de sentit o amb la necessitat de donar resposta a la inquietud davant les grans preguntes de l'ésser humà i de la transcendència, però sense una teologia o una doctrina específiques al darrere.

També l'any 2016 un 46,8% dels catalans es consideraven molt o bastant espirituals. L'any 2020 van ser un 43,7% dels enquestats. Aquell mateix any un 28,6% afirmava no ser seguidor de cap religió però es considerava espiritual; en canvi, un 13,8% es consideraven religiosos però no espirituals ni interessats en el transcendent. Podríem dir, en definitiva —i qualsevol conclusió és sempre insuficient—, que no es percep una incompatibilitat rellevant entre religions i espiritual. O almenys no tan rellevant com s'ha pretès de vegades fent una distinció que no és tan clara a peu de carrer.

Podem fixar-nos també en un altre conjunt de dades sobre creences específiques. L'any 2020 gairebé una de cada quatre persones (menys d'un 25%) afirmava no tenir cap dubte respecte a l'existència de Déu. La xifra era similar entre els qui en negaven l'existència (26%). La majoria (un 48,1%) ni la negaven ni l'afirmaven, i es movien en un ventall de possibilitats que van des de posicions de caràcter agnòstic fins a tenir una idea pròpia de la divinitat diferenciada de la que proporcionen les tradicions monoteistes. En relació amb el posicionament sobre l'existència de Déu, en el Baròmetre més recent (2023), un 28% afirma que sap que Déu existeix de veritat i no en té cap dubte, i un 20% assenyala que no creu en un Déu personal però sí en alguna mena de poder superior. Per contra, un 21% manifesta no creure en Déu. Un 30% restant ni nega ni exclou la possibilitat de la seva existència. Per altra banda, un 33% de les persones enquestades afirma que Déu no és gens important a la seva vida; en canvi, un 23% declara que és molt important. Globalment, en una escala de l'1 al 10, els enquestats situen la importància de Déu en les seves vides en una mitjana de 5: ni prou per dir que Déu és una realitat molt present en la nostra societat, ni prou per assegurar amb rotunditat que en sigui el gran absent.

Finalment, en el Baròmetre del 2023 un 47% diu haver pregat el darrer any, haver fet ioga o meditació (29%) o haver llegit la Bíblia o un llibre sagrat, al marge de si són o no persones observants (25%). En situacions difícils de la vida (malaltia, mort...) es tendeix a pregar més i a manifestar alguna necessitat independentment

de si es tenen o no creences religioses. Per exemple: gairebé un terç de les persones enquestades sense creences religioses manifesta, tanmateix, que en circumstàncies d'aquest tipus ha parlat als éssers estimats difunts, ha encès una espelma o ha presentat una ofrena. És a dir, quan l'experiència de la finitud d'altri porta a experimentar l'angoixa de la *pròpia* finitud, esdevé ocasió d'autotranscendència. Tot i així, les experiències d'autotranscendència no poden ésser considerades, en si mateixes, experiències religioses o experiències de Déu (Paul Tillich).

Una primera dificultat davant d'aquesta allau de xifres, que sempre ens ha de moure a la cautela, ve precisament de la distinció necessària entre fe (*faith*) i creences (*beliefs*). Mentre que la fe expressa una actitud vital, una manera de ser i d'orientar-se en el món, o una adhesió personal i íntima amb una base emocional i nocional combinades (una adhesió personal i intransferible a la figura de Jesús i a l'Evangelí, per exemple, en el cas cristià), les creences religioses tenen a veure sobretot amb l'adhesió a les prescripcions i a les formulacions doctrinals d'una confessió. Si la fe té a veure amb una confiança bàsica i difícilment mesurable, les creences —més enllà de la seva intel·ligibilitat— sí que s'avaluen per l'assentiment o la pràctica, i responen en bona part a com se situa l'individu en un determinant context i moment social. És molt discutible, però, que les creences puguin considerar-se una mesura observable de la fe individual o col·lectiva.

Es poden tenir creences i no tenir fe; i, a la inversa, es pot ser una persona de fe sense

professar adhesió explícita a unes creences. D'altra banda, en el curs de la seva vida, els individus, sense deixar de ser cristians per exemple, poden modificar la seva filiació religiosa, manifestant diversos graus i matisos respecte a la forma de professar les seves creences o de viure la seva fe. Si volem conèixer alguna cosa sobre la fe de l'altre hauríem de deixar més de banda les preguntes del tipus «creu en Déu?», «quina és la seva opinió sobre l'existència de Déu?» o «quina és la seva filiació religiosa?», i centrar-nos en quin lloc ocupa Déu a la seva vida, com creu, com viu la fe (tant en el seu món intern com en les seves relacions), com s'ha transformat aquesta durant la seva vida i com ha transformat la seva vida. Només la fe compresa de forma anònima en la vida pràctica d'una persona pot esdevenir la clau per conèixer en què creu i en quin Déu creu realment, més enllà de les seves respostes amb afirmacions. De la fe d'una persona, en parla més la seva vida que els seus pensaments o les seves paraules. No la seva vida en l'àmbit moral només, sinó també en l'àmbit emocional, d'empatia o de creativitat («la forma d'humanitat de la persona és l'expressió de la seva fe o del seu escepticisme», diu Tomáš Halík). Això ens permet pressuposar també la fe dels no creients —dels que diuen que no creuen— i de la no fe dels que creuen —dels que asseguren que creuen—. En tot cas, hauríem d'admetre que en realitat les enquestes i els sondejos d'opinió no ens poden dir gairebé res sobre la fe dels individus.

S'acostuma a afirmar que allò que és propi de la societat secular moderna és sobretot la des-

creença. El progrés del coneixement científic ha tingut com a conseqüència la pèrdua de valor i de rellevància de les creences i les explicacions de tipus religiós, i les cosmovisions religioses que haurien donat sentit durant segles a l'existència humana perdrien la seva autoritat i credibilitat. D'això, Max Weber en va dir «desencantament del món».

L'ambigüitat del terme, que no és sinònim de secularització, es fa palesa amb la pluralitat i la complementarietat de sentits als quals ens pot remetre. Evoca un món en què la ciència experimental ha desplaçat el mite, el miracle o la idea d'un món visible sostingut per forces invisibles, i vol expressar la fi de la «imatge religiosa del món» com a conseqüència de la racionalització, que comporta una diferenciació progressiva dels diversos àmbits d'especialització del coneixement i de la vida partint de criteris funcionals i d'eficàcia. «Desencantament» (*entzauberung*) també pot significar pèrdua del sentit del sagrat i de necessitat de transcendència. D'això, en paraules de Lluís Duch, en resulta un món «menys simbòlic», en el qual els creients esdevenen minories cognitives, ja que, prescindint de la seva força numèrica i del pes social i cultural que puguin tenir determinades institucions religioses en conjunt, les creences, els valors i les idees que propugnen ja no són les dominants.

Més enllà de l'interès que puguin suscitar en si mateixes les xifres que hem esmentat, hem d'admetre que no ens aporten prou elements per afirmar amb certesa el grau de *desencantament* o *reencantament* de la societat catalana. Podem dir amb tota seguretat que entre els ca-

talans d'avui hi ha més creença o descreença (i més fe o menys fe) que fa cinquanta anys? Soc del parer que no. Amb les dades disponibles difícilment podem fer valoracions amb un nivell de significació real.

Una altra de les ambigüitats, des d'aquesta perspectiva, pot venir del fet que, de la secularització entesa com a desencantament del món, no se'n pot deduir directament que una societat secular sigui una societat presidida explícitament per la descreença. D'entrada, la distinció entre creients i no creients només tindria sentit en un context en què una part d'una institució religiosa té el monopoli en la definició de les creences socialment considerades com a legítimes. Per tant, des d'un punt de vista conceptual, en una societat secular caracteritzada per un politeisme dels valors i una multiplicitat de formes legítimes de creença, la dicotomia creient / no creient deixa de tenir validesa, perquè ja no hi ha un únic referent legítim de la creença.

En el nostre cas semblaria més adequat parlar de societat descristianitzada o que ha deixat de ser cristiana, i no pas de societat desencantada o presidida per la descreença. El que estem vivint amb seguretat és, en tot cas, un procés de *desculturació* religiosa, en el sentit d'una sortida de la immersió cristiana en què havia estat empeltada la nostra societat durant segles. Pensem només en què s'han convertit majoritàriament les grans celebracions i festes religioses del cristianisme (Nadal, Pasqua, festes majors i patronals): esdeveniments que transcorren sovint entre formes intensives de consum, folklorització d'elements religiosos i desconnexió

amb el seu sentit originari. Aquest debilitament del cristianisme és comú a la gran majoria de països del nostre entorn. A Alemanya, des de l'any 2000, s'han dessacralitzat centenars d'esglésies catòliques.

En aquesta conjuntura, que un 80,9% dels enquestats en el Baròmetre del 2023 sàpiga identificar Nadal amb la figura de Jesús és important però poc rellevant a l'hora de fer un diagnòstic més optimista respecte al grau d'arrelament del cristianisme, ja que es tracta probablement d'un dels seus elements més popularitzats i integrats en la cultura general. Els períodes històrics segueixen tenint l'abans i el després del naixement de Jesucrist com a punt de referència. També un 67,5% sap que les hores de sol són les pròpies del dejuni durant el Ramadà, i no per això donem per fet un coneixement ampli de la significació de l'islam en conjunt.

Creure sense pertànyer, pertànyer sense creure

Juntament amb el procés de l'*exculturació* cristiana, alguns sociòlegs de la religió afirmen avui que un altre dels signes indiscutibles del nostre temps —i en certa manera les dades del Baròmetre també ho indiquen— és l'emergència d'una tendència al *believing without belonging*, a creure sense pertànyer (Grace Davie). Es pot afirmar l'existència de Déu, que es tenen creences religioses o que s'és una persona espiritual, sense que hi hagi la necessitat de sentir-se membre ni part implicada de cap institució pròpiament religiosa o eclesiàstica.

El creixent pluralisme —el politeisme dels valors mencionat abans— i l'augment de la diversitat religiosa en un escenari de secularització poden facilitar paradoxalment la crisi de sentit, perquè ja no hi ha un gruix de certes úniques àmpliament compartides. En aquest context, emergeixen altres àmbits no pròpiament institucionals, diferents de les organitzacions religioses tradicionals, que actuen com a refugis de sentit, des de centres de ioga fins a grups de creixement personal o espais de teràpies diverses. Es dona pas a un model de religiositat desinstitucionalitzat. Quan un individu es preocupa fonamentalment d'ell mateix, el nexa amb la transcendència i l'universalisme moral d'una opció com la cristiana queda, de fet, estroncat; aleshores, la fe és substituïda per una combinació de concepcions i pràctiques dissenyada per un mateix a partir de criteris de benestar personal o ajuda vital. L'espiritualitat esdevé aleshores l'oposat a una religiositat vinculada institucionalment.

El rerefons d'aquest procés no ha estat el d'una reacció contra la connivència de les confessions religioses tradicionals amb el poder, com podria haver passat en altres temps, sinó un llarg procés d'individualització que posa en qüestió el sentiment de pertinença perllongada a institucions o a organitzacions religioses (i no religioses). Avui la pregunta clau no és tant si la religió i el cristianisme tenen futur o no, ni si l'ésser humà necessita la religió o no, sinó si l'home religiós necessita realment una església, si l'espiritualitat necessita un marc institucional per ser viscuda o, més concreta-

ment, si els cristians necessiten l'Església per ser cristians.

La pèrdua de significació social de les confessions religioses històricament més arrelades no ha de comportar necessàriament una *secularització de la identitat*. Malgrat que les institucions religioses han perdut poder i capacitat d'influència en la societat actual, una part majoritària de la població catalana, com ja hem esmentat abans, segueix considerant-se'n part d'una manera o altra. En aquest sentit, una de les dades més significatives del Baròmetre i que es manté molt estable en totes les edicions és que més de la meitat dels enquestats se segueixen considerant catòlics, independentment de si són practicants o no: el 58,6% en el Baròmetre del 2023.

Trobem, doncs, que hi ha una part gens insignificant de la població que es considera catòlica i que al mateix temps diu que no té creences religioses, que no creu en Déu, que la seva religió no incideix en la seva vida, que no practica i que gairebé mai no fa ús dels seus rituals més significatius. De fet, un 56,5% de la població afirma que mai no acudeix a actes de culte de cap confessió religiosa. És a dir, que es pot afirmar la pertinença a una religió sense tenir-hi cap contacte directe de cap mena durant molt temps.

Aquesta realitat aparentment contradictòria és força comuna en altres països del nostre entorn, amb algunes paradoxes que criden l'atenció. Mentre que un 55% dels francesos afirmen ser catòlics, només un 28% diu que creu en un Déu (no tan sols en el Déu cristià sinó en

Déu en general). A Dinamarca, al voltant de tres quartes parts de la població es considera membre de l'Església luterana, però d'aquests només un 25% afirma creure en Jesús com a Fill de Déu. Cal dir que en la majoria de països del nord d'Europa, com també al Regne Unit, les esglésies tenen un caràcter marcadament nacional, amb una funció social, històrica i d'identitat àmpliament reconeguda encara avui per una gran part de la població.

Ja en el primer Baròmetre del 2014 (en aquella ocasió el 52,4% de la població catalana es definia a si mateixa com a catòlica), es va optar per parlar dels catòlics culturals, una categoria que al meu entendre s'escauria molt més als practicants per inèrcia (perquè sempre ho han fet així), per tradició familiar, costum social o estatus, per exemple. En tot cas, es tracta d'una realitat que es manifesta precisament a mesura que s'afirmen més la laïcitat, la democràcia i una societat autònoma de les instàncies religioses, perquè transformen i eixamplen la franja que separa creients i no creients, que no comparteixen una mateixa ortopraxi. Apareix un espai on diverses formes d'expressió complementàries troben l'oportunitat de desplegar-se. És l'espai intermedi format per creients no practicants, practicants nominals o no, creients culturalment religiosos, etc.

La noció de *cristianisme* o *catolicisme cultural*, a més, no deixa de ser una expressió en certa manera eurocèntrica i contemporitzadora, que pressuposa una identificació especial del cristianisme amb la cultura europea i amb un determinat model de societat, cosa que cada vegada es fa més difícil de sostenir. No no-

més perquè el papa actual no sigui europeu, sinó perquè la forma europea de viure el catolicisme està deixant de ser hegemònica. Tot i que ens movem en un terreny relliscós des del punt de vista de les denominacions i qualsevol etiqueta és problemàtica, podem dir que intenta expressar simplement un cristianisme o un catolicisme *sense creences o sense compromís*.

Recentment alguns autors han introduït la noció de *secularització interna (de l'Església)* per referir-se a un fenomen que de ben segur es podria fer extensible a altres confessions religioses (Christoph Theobald). I és que la doctrina oficial de les institucions religioses com l'Església catòlica en matèria de moral sexual, bioètica o costums, ha deixat de ser determinant per fixar l'opinió i les opcions personals fins i tot d'una part important dels catòlics.

En el Baròmetre del 2023, només un de cada tres catòlics afirmen que les seves creences religioses tenen molta o bastanta influència en les decisions que prenen en la seva vida quotidiana. De fet, no es tracta d'un fenomen recent ni de res que qualsevol observador mínimament atent al seu entorn familiar o social no pugui copsar per si mateix. Per exemple, el nivell d'acceptació del matrimoni homosexual en la nostra societat supera el 80%. En temes com l'avortament o l'eutanàsia, el percentatge és similar, i en altres com el divorci fins i tot superior. Tenint en compte aquestes xifres i que al mateix temps gairebé un 60% de catalans es declaren catòlics, és força evident que una bona part d'aquests no comparteix la posició oficial de l'Església respecte a qüestions com

les esmentades. L'evolució dels sagraments encara és més eloqüent en aquest sentit. A Catalunya els casaments civils poden arribar fins al 90% i només la resta són religiosos (a finals dels anys vuitanta o principis dels noranta del segle xx encara era al revés). I el nombre de baptismes ha caigut gairebé un 70% en només quaranta anys: per cada deu baptismes que hi havia el 1980, ara només n'hi ha tres. En conclusió: una part dels que es diuen catòlics tampoc no es bategen ni es casen per l'Església.

Davant d'aquesta realitat, es podria parlar d'un catolicisme elàstic o d'una opció per un catolicisme que esdevé una mena de *religió vicària*, una *religió de reemplaçament* o simplement una etiqueta útil en circumstàncies determinades —en l'enterrament d'un familiar, per exemple—, degut sovint a la manca d'alternatives laiques ben definides o consolidades. En determinades circumstàncies pot esdevenir útil manifestar-se catòlic sense que això impliqui renunciar a definir-se com a persona no creient.

Dir-se catòlic ha esdevingut també una etiqueta i una manera de donar a entendre que es forma part d'un món o d'una identitat sòlida en un moment cultural complex en què creix la percepció de la diversitat religiosa. Una identitat difusa i contradictòria que pot ser instrumentalitzada políticament. En països on el cristianisme és un substrat que ve de lluny, sovint acaba sent polititzat d'una manera o altra. Darrerament hem vist com a Europa alguns líders populistes (Matteo Salvini a Itàlia o Viktor Orbán a Hongria) s'han adonat del valor que pot aportar l'univers simbòlic vinculat al cristianisme, i no dubten a

utilitzar-lo com a farciment substitutiu del seu buit d'idees. A Espanya, Vox també n'és un exemple. Ressona en aquesta tendència el «jo soc ateu, però, per descomptat, catòlic», de Maurice Barrès, pensador antijueu de la primera meitat del segle xx.

En definitiva, mentre que per a uns el fenomen dels catòlics nominatius és la constatació que en l'ànima de les societats europees secularitzades encara hi perviu, malgrat tot, un substrat cultural cristià o catòlic que es manifesta en els grans valors compartits amb l'humanisme secular —llibertat, solidaritat, dignitat de la persona—, per a d'altres assenyala la necessitat d'una pertinença difusa en una societat pluralista on la presència i la visibilitat creixent d'altres singularitats culturals i religioses empenyen a trobar un punt de referència, cosa que pot comportar la utilització de la retòrica cristiana per part de partits populistes d'extrema dreta.

Conclusions

En aquest article no hem volgut fer una aproximació estrictament acadèmica ni molt exhaustiva, sinó apuntar algunes reflexions a partir de la gran quantitat de dades, de vegades força ambivalents, que ens aporten les quatre onades del Baròmetre sobre la religiositat a Catalunya realitzades fins ara.

Cal tenir presents algunes limitacions metodològiques que fan que qualsevol conclusió revesteixi sempre una certa provisionalitat. Una d'aquestes limitacions és la inherent a qualsevol enquesta del tipus que sigui. La mateixa

formulació de les qüestions pot determinar d'una manera o altra la resposta. Preguntar, per exemple, si es tenen o no creences religioses sense especificar què són o quines són pot resultar problemàtic. Més encara si tenim en compte, com hem dit, que la religió es considera cada vegada més un afer personal i privat. I en aquest sentit és important també prendre en consideració el que en podríem dir *mobilitat dels conceptes*, perquè el significat dels mots pot variar segons l'espai i el temps. Expressions com «practicant», «educació religiosa», «Déu», «ateisme», «espiritual», etc., poden ser enteses de manera diferent en funció de l'estatus social o del grup d'edat del qual es forma part en el moment de respondre l'enquesta. És a dir, que els que comparteixen un mateix banc de l'església poden tenir concepcions i motivacions molt distants les unes de les altres.

El que es planteja en aquest article, en definitiva, ho podem resumir en tres consideracions breus.

En primer lloc, Catalunya és efectivament una societat en què l'*opció secular* (Charles Taylor) és abraçada amb força i amplitud. I si ens fixem en les tendències de les generacions més joves, ens adonem fàcilment que el procés de secularització al nostre país no ha tocat fons. Però també és una societat en què més del 70% de la població s'adscriu lliurement i voluntària a alguna religió, en què gairebé la meitat de la població afirma tenir encara creences religioses i en què tot i que un 27,7% diu no creure en Déu, només un 14,6% es declara obertament ateu. Cal considerar, doncs, la possibilitat

d'una secularització ressituada i modelada per un context molt més polièdric que sovint no es té prou en compte.

Una segona conclusió és que tampoc no podem afirmar amb una rotunditat absoluta que Catalunya sigui una societat presidida per la descreença o, dit d'una altra manera, una societat *desencantada*. Certament que són més, tot i que amb poc marge de diferència, els que diuen no tenir creences religioses que no pas els que diuen tenir-ne, però de la mateixa manera que una societat en la qual una confessió religiosa exerceix el monopoli de la religiositat no podem afirmar que sigui una societat amb molta fe, tampoc no es pot afirmar que una societat on menys de la meitat de població afirma tenir creences religioses (la proporció és significativament més baixa en segments més joves) sigui una societat amb menys fe o amb poca experiència religiosa/espiritual. La dicotomia entre creients no practicants i practicants no creients (practicants per obligació o inèrcia social) posa de manifest algunes paradoxes rellevants, com ara el fet que una societat en què l'assistència al culte religiós és molt elevada no l'hem de considerar una societat més creient.

El que sí que podem afirmar amb menys risc d'equivocar-nos és que hi ha en marxa un ràpid procés de descristianització: una desconexió progressiva de l'herència cristiana, de les seves creences i dels seus rituals. És un procés que tampoc no ha tocat fons, perquè encara que el nombre de batejats segueix sent majoritari, no s'ha d'oblidar que en bona mesura provenen d'una etapa en què pràcti-

cament no es considerava la possibilitat de no ser-ho.

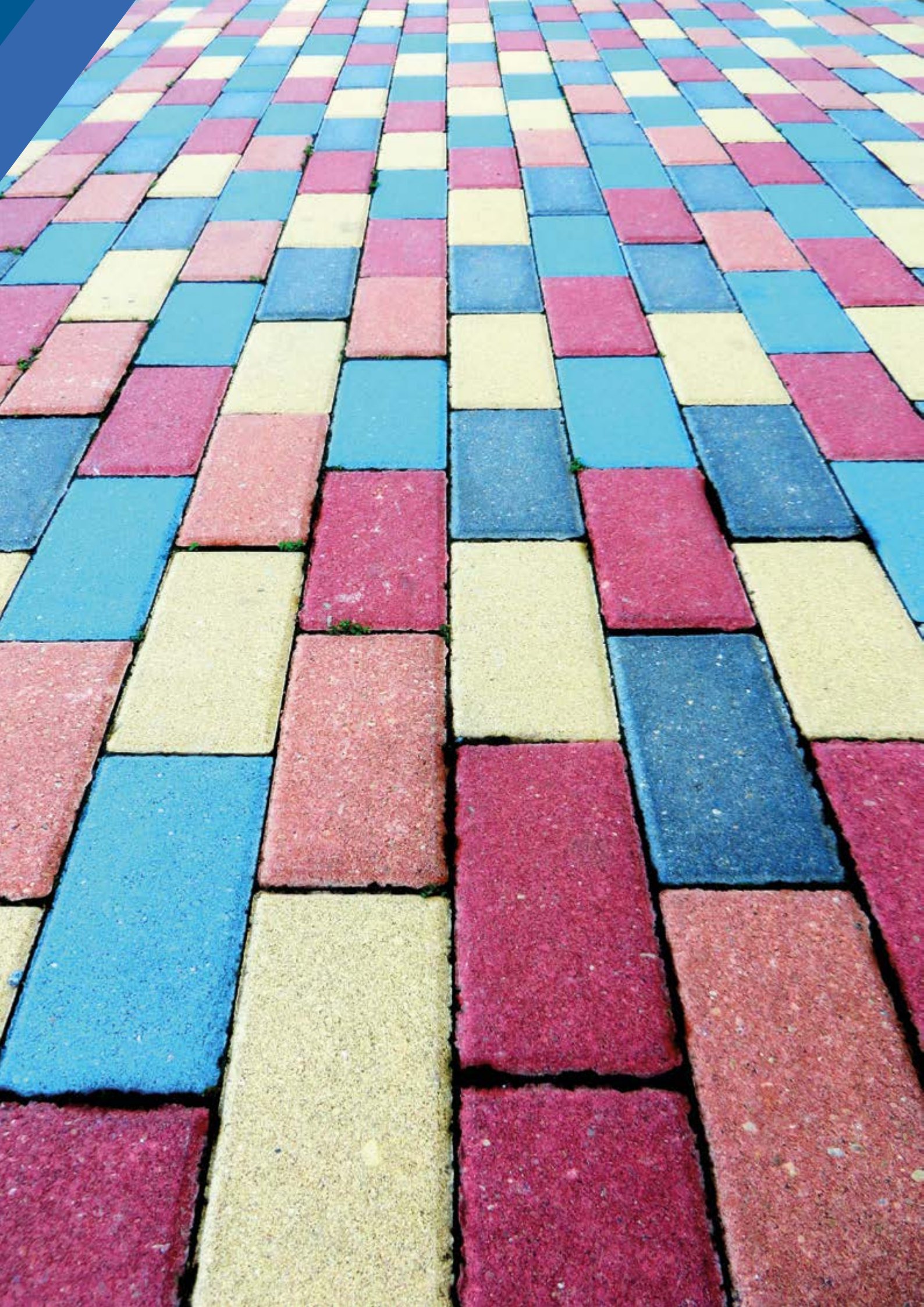
Finalment, una tercera i darrera consideració que hem volgut posar sobre la taula és que diversos símptomes indiquen que es va cap a un model de religiositat desinstitucionalitzada, fruit del procés d'individualització propi de la modernització. Emergeix la necessitat de formes individualistes d'espiritualitat o de religiositat, en un exercici de bricolatge religiós o de *patchwork* espiritual al marge de qualsevol afiliació comunitària. Dit d'una altra manera: es constata una cerca espiritual més enllà de les fronteres visibles de les institucions i les doctrines religioses. Es tracta d'un context en què poden conuiu dues tendències aparentment contradictòries: d'una banda, el fet de creure sense necessitat de pertànyer (creients sense església, espirituals sense religió, religiosos sense confessió, etc.) i, de l'altra, la possibilitat de manifestar la pertinença a un univers religiós o d'adscriure's lliurement a una confessió religiosa per raons que no són necessàriament les vinculades a les creences o la fe. En el cas concret de la confessió catòlica, en podem dir catòlics culturals (tot i que aquesta denominació no ens fa el pes), catòlics no creients o catòlics simplement nominals. És a dir que, d'una manera o altra, la religió segueix sent útil per a molts.

Bibliografia

- BELL, D. (1977) The return of the sacred? The argument of the future of religion. *British Journal of Sociology* 28(4):419.
- BERGER, P.L. (Ed.) (1999). *The desecularization of the world: resurgent religion and world politics*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- CALSINA, M. (2017) Cultura y religión. BUSQUET, J. (Ed.) *Los nuevos escenarios de la cultura en la era digital*. Barcelona: UOC. p. 79-88.
- DAVIE, G. (2011). *Sociología de la religión*. Madrid: Akal.
- DUCH, LI. (2017). *L'exili de Déu*. Fragmenta.
- DUFFY TOFT, M., PHILPOTT, D., SHAH, T. S. (2011), *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*. New York: Norton.
- GAUCHET, M. (1985). *Le désenchantement du monde*. Paris: Gallimard.
- HABERMAS, J. (2006). *Entre naturalismo y religión*. Barcelona: Paidós.
- HALÍK, T. (2023). *La tarde del cristianismo*. Barcelona: Heder .
- HERVIEU-LÉGER, D. (2003) *Catholicisme, la fin d'un monde*. Bayard.
- ROY, O. (2019). *L'Europe est-elle chrétienne?* Paris: Le Seuil.
- THEOBALD, C. (2017). *Urgences pastorales. Comprendre, partager, réformer*. Bayard.
- TILLICH, P. (2018). *El coraje de ser*. Madrid: Avarigani.

4.

Com expressen la religiositat els catalans?

Víctor Albert-Blanco, investigador postdoctoral al grup de recerca Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Introducció

Catalunya, com altres països i regions de l'entorn, ha experimentat canvis importants en el seu paisatge religiós. Des de fa temps, les recerques en ciències socials i els diferents indicadors institucionals deixen entreveure aquestes transformacions. En primer lloc, una progressiva i persistent secularització. Entesa com la pèrdua relativa del pes social de la religió històricament hegemònica, la secularització s'ha traduït en una menor identificació amb el catolicisme. En segon lloc, les migracions i mobilitats internacionals, característiques del final del segle xx i començament del segle XXI, han implicat una diversificació del paisatge religiós (Albert-Blanco i Astor, 2022). Avui, coexisteixen a Catalunya més de 14 confessions religioses diferents que compten, segons les dades del Mapa religiós², amb més de 7.200 centres de

culte. D'aquests, uns 5.800 pertanyen a l'Església catòlica i, els altres, a la resta de confessions; les esglésies evangèliques i l'islam en són les minories més significatives.

Aquestes grans tendències impliquen, així mateix, canvis en les maneres d'expressar les creences religioses. Les dades del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat mostren que l'assistència a actes de culte s'ha redibuixat en els darrers anys. Els catalans practicants, aquells que van a actes de culte un cop a la setmana o més, representen un percentatge relativament petit de la població, tot i que aquestes dades amaguen diferències per franges d'edat i altres variables. De la mateixa manera, la religiositat també s'expressa a través d'altres formes i activitats. Algunes s'emmarquen en el cicle de la vida de les persones i en els ritus de passatge (naixement, matrimoni, mort, etc.), però d'altres s'inscriuen en una pràctica religiosa i espiritual quotidiana en la qual, de nou, apareixen algunes diferències en funció de diversos factors.

2 El Mapa religiós de Catalunya "és un projecte impulsat i finançat per Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya que té per objectiu identificar i conèixer amb profunditat les comunitats religioses i els llocs de culte de totes les confessions presents a Catalunya". Les dades actualitzades es poden consultar en el següent enllaç: <https://afers-religiosos.gencat.cat/ca/diversitat-religiosa/mapa-religios-de-catalunya/>

Quins catalans van a actes de culte?

Les dades del Baròmetre mostren, en primer lloc, que més de la meitat dels catalans “mai” va a actes de culte. Concretament, el 57% de les persones creients enquestades declara que mai assisteix a aquests actes, sense tenir en compte l'assistència a cerimònies de caràcter social com poden ser casaments o enterraments. Un 13% afirma anar-hi, com a mínim, un cop per setmana, i constitueix així el gruix de les persones “practicants”. El 9% de les persones creients practicants declara assistir-hi “algun cop al mes”, mentre que un 21% diu anar-hi “algun cop a l'any”.

Els més joves, més practicants?

Més enllà d'aquestes xifres, l'assistència a actes de culte difereix en funció de diverses variables. Una de les més significatives és l'edat. Així, en la franja d'entre 16 i 24 anys, el percentatge de les persones creients enquestades que responen assistir un cop a la setmana o més a actes de culte augmenta fins al 22%, gairebé 10 punts percentuals més que la mitjana general. Conseqüentment, entre els més joves hi ha també el percentatge més baix dels que declaren que “mai” van a actes de culte (un 50,8%). En canvi, entre els enquestats creients d'entre 25 i 34 anys aquest percentatge augmenta fins al 62%. D'altra banda, les persones d'entre 50 i 64 anys són les que, en menor proporció, van a actes de culte: només una de cada 10 hi va un cop a la setmana o més.

L'origen constitueix una altra variable en què s'expressen diferències notables respecte a l'assistència a actes de culte. Entre les persones creients nascudes fora d'Espanya, els que declaren assistir a actes de culte com a mínim un cop a la setmana són el 27,5%. En canvi, només un 35% d'entre ells afirma no anar-hi mai, un percentatge de 20 punts inferior a la mitjana general. Segurament, aquestes diferències estan també relacionades amb la variable de la identificació religiosa. Així, els musulmans (que, segons les dades de l'enquesta han nascut majoritàriament en altres països) són els que compten amb un percentatge més elevat d'enquestats que afirma assistir a actes de culte un cop a la setmana o més: el 53%. Els cristians evangèlics i protestants també compten amb un percentatge elevat en aquesta modalitat de la pràctica religiosa: el 37% va a actes de culte un cop a la setmana com a mínim.

Aquestes dades assenyalen algunes tendències que convé comentar. La pràctica religiosa superior entre la franja més jove (16-24 anys) sembla complexificar així la teoria d'una secularització que avança de manera irrefutable de generació en generació. En aquest sentit, és interessant observar com aquesta franja d'edat és, simultàniament, la que es declara més atea i agnòstica (el 22% i el 17% respectivament, contra el 12% i el 15% de mitjana per al conjunt de la població) i la que té una pràctica religiosa més intensa. Aquestes dades suggereixen una certa polarització social que indicaria que, malgrat la tendència secularitzadora de la “majoria”, els i les joves

creients mantenen una elevada pràctica religiosa a través de l'assistència setmanal a actes de culte.

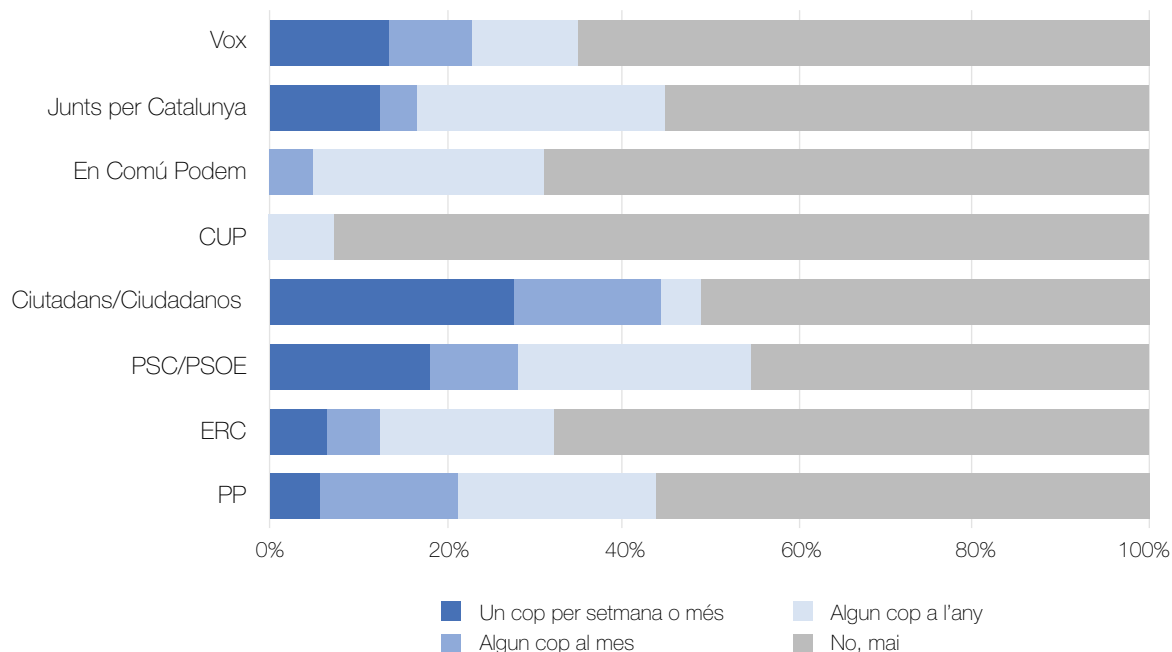
D'altra banda, aquesta particularitat de la franja més jove no amaga l'innegable canvi generacional pel que fa a la pràctica religiosa. Si, generalment, només un 13% dels enquestats creients creients afirma anar actualment a actes de culte un cop a la setmana o més, el 42% declara que, quan era petit/a, els seus pares assistien a aquests actes, com a mínim, un cop a la setmana. De la mateixa manera, si els que avui declaren no assistir-hi mai representen el 57% dels enquestats creients, el percentatge disminueix al 31% quan es refereixen a la pràctica dels seus pares. En aquest sentit, la pràctica religiosa dels pares sembla exercir una certa influència sobre els fills. El 77% dels enquestats que afirma anar a actes de culte un cop a la setmana o més declara que els seus pares tenien aquest mateix nivell de pràctica religiosa. En canvi, entre els que no hi van mai només el 31% afirma que els seus pares hi anaven cada setmana, mentre que el 41% declara que els pares tampoc hi anaven mai.

La identificació política i l'assistència a actes de culte

La identificació política representa una altra variable important en la qual emergeixen diferències en la pràctica religiosa quotidiana (gràfic 1). Percentualment, els simpatitzants de Ciutadans són els que presenten una assistència a actes de culte més elevada. El 27,7% dels enquestats que es declaren simpatitzants d'aquest

partit afirmen assistir un cop a la setmana o més a actes de culte. Tot i així, la reduïda mostra d'aquest perfil (14 efectius) fa difícil generalitzar a partir d'aquests resultats. Els simpatitzants del PSC són els que presenten el segon percentatge més elevat, ja que el 18% declara anar a actes de culte un cop a la setmana. En aquest cas, la mostra és més elevada (227 efectius) i permetria confirmar la tendència entre aquest electorat. Globalment, els simpatitzants socialistes són els que manifesten una major pràctica religiosa, ja que només el 45% afirma no assistir mai a actes de culte, un percentatge que en la resta de partits supera el 50%. De manera significativa, és entre els simpatitzants dels partits que se situen més a l'esquerra on aquest percentatge augmenta més. Entre els enquestats simpatitzants de la CUP, el 92,6% afirma no anar "mai" a actes de culte, entre els que se senten pròxims a En Comú Podem ho declara un 68% i entre els d'ERC un 67,7%.

Entre els simpatitzants de partits de dretes, els que es declaren pròxims a Vox compten amb un 13,8% que afirma anar a actes de culte un cop a la setmana o més. En canvi, entre els simpatitzants del Partit Popular aquest percentatge només és del 6,1%. Tot i així, aquests últims presenten una pràctica religiosa puntual més intensa (el 15,1% hi va algun cop al mes i el 22,7% algun cop a l'any) que els de Vox, on aquests percentatges se situen al 9,1% i al 12,3% respectivament. Entre els simpatitzants de partits independentistes apareixen, així mateix, lleugeres diferències entre els enquestats pròxims a ERC i els de Junts. Mentre que entre els primers

Gràfic 1. Simpatia política i assistència a actes de culte

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 25 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

només el 6,6% va a actes de culte un cop a la setmana o més, entre els segons el percentatge s'eleva al 12,5%.

El conjunt de les dades sobre els simpatitzants dels diferents partits catalans complexifica la relació entre política i religió. Si bé una part de l'esquerra presenta una pràctica religiosa molt feble, els simpatitzants del PSC són els que més practiquen. Més enllà de l'eix esquerra – dreta, aquestes dades suggereixen la influència d'altres variables, com l'origen o l'edat de l'electorat de cada partit, que convindria explorar. D'altra banda, els simpatitzants dels partits de dretes no mostren una pràctica religiosa que difereixi gaire de la mitjana i, com hem vist, en les modalitats més intenses (assistir a actes de

culte un cop a la setmana o més) els enquestats pròxims al PP i a Vox se situen inclús per sota. Aquest element presenta una certa paradoxa ja que aquests partits, especialment Vox, mobilitzen una retòrica en la qual les referències a la identitat religiosa catòlica ocupen un lloc important en les seves estratègies discursives i d'acció política (Griera *et al.*, 2021; Albert-Blanco, 2023). Alhora, aquesta aparent paradoxa suggereix que aquesta retòrica apel·la més a una identitat difusa que s'articula sobre un "nosaltres" exclusiu per diferenciar-se dels "altres" (immigrants, musulmans, etc.), que sobre una pràctica religiosa quotidiana intensa. A més, en el cas concret de Catalunya, convindria tenir en compte la influència de l'eix nacional i el fet que

el PP i Vox aglutinen una part important del vot antinacionalista i contrari a la independència, fet que podria difuminar l'impacte de la variable religiosa tradicionalment associada a una part dels simpatitzants de partits conservadors.

Altres formes d'expressió de la religiositat

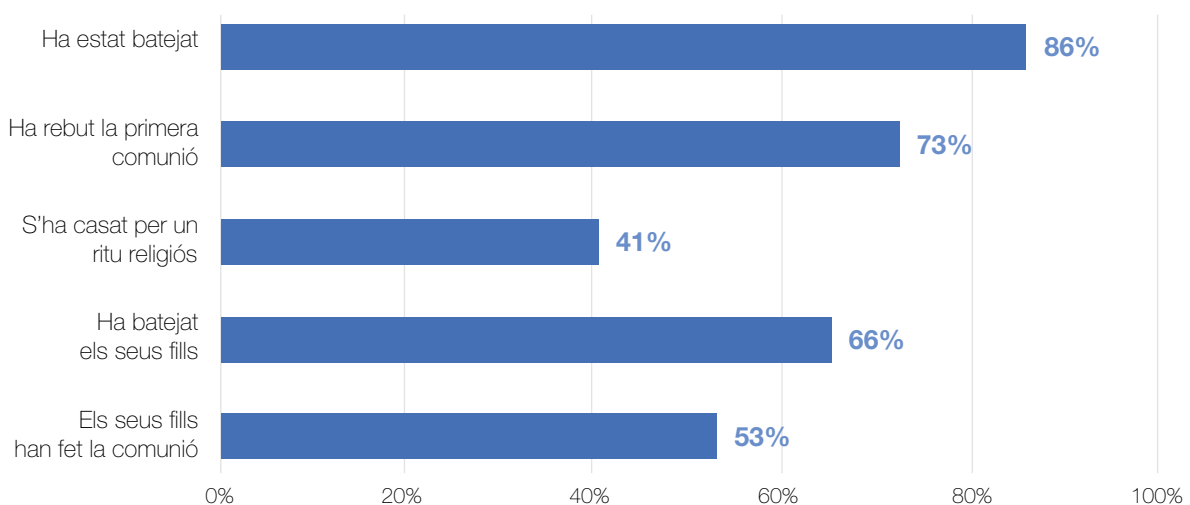
Més enllà de l'assistència a actes de culte, la religiositat s'expressa també a través d'altres pràctiques (gràfic 2). Així, el 86% dels enquestats afirma haver estat batejat i el 73% ha fet la primera comunió. De la mateixa manera, el 66% ha batejat algun dels seus fills, i més de la meitat, el 53%, afirma que alguns dels seus fills ha fet la comunió. El 41% també afirma haver-se casat a través de l'Església o d'un ritu religiós. Aquestes dades mostren que els nivells relativament baixos de pràctica religiosa quotidiana

(assistència a actes de culte un cop a la setmana o més), coexisteixen amb la persistència, tot i que a la baixa, d'aquestes altres pràctiques. Si la religió sembla haver perdut pes en la vida quotidiana, segueix sent un recurs simbòlic que es mobilitza de manera puntual, especialment en alguns moments rellevants de la vida i en els ritus socials de naixement, passatge, matrimoni o comiat.

La influència de l'edat, la grandària del municipi i la identificació política en l'expressió d'altres formes de religiositat

Tot i així, l'anàlisi d'aquestes pràctiques per franques d'edat deixa entreveure la seva disminució progressiva de generació en generació (gràfic 3). En aquest sentit, la pràctica totalitat (el 99%) dels enquestats majors de 64 anys afirma estar batejat. Entre els que tenen entre 50 i 64 anys el percentatge baixa lleugerament, fins al 95%.

Gràfic 2. Altres formes d'expressió de la religiositat

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 34 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

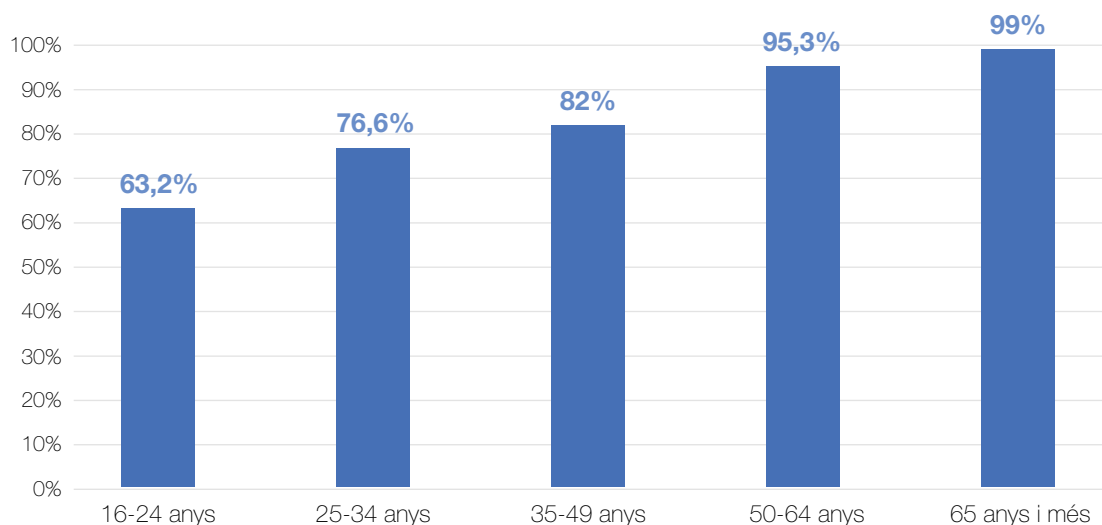
En la franja 35-49 disminueix fins al 82%, en els 25-34 anys fins al 77% i en els més joves, els que tenen entre 16 i 24 anys, el percentatge se situa al 63%. Amb percentatges inferiors, les altres pràctiques mostren una tendència similar. Entre els majors de 64 anys, el 98% afirma haver fet la primera comunió. El percentatge disminueix a mesura que baixa l'edat, fins a situar-se al 37% entre els 16-24 anys. Els casaments religiosos representen una de les pràctiques on la disminució apareix de manera més clara. El 85% dels majors de 64 anys declara haver-se casat per l'Església o seguint un ritu religiós, mentre que entre els 35-49 anys només ho afirma un 24% i en els 25-34 anys un 9%.

El factor edat també està relacionat amb una altra dada rellevant: la identificació religiosa. Entre les persones que es declaren atees, el 77,9% afirma haver estat batejada i entre les agnòstiques ho declara un 77,4%. Entre

aquestes persones que declaren no tenir "cap" creença religiosa, un 60,5% (entre les atees) i un 63,5% (entre les agnòstiques) afirmen haver realitzat la primera comunió. Es tracta doncs de persones que, en el seu moment, van ser batejades i van realitzar la primera comunió per iniciativa dels seus pares, però que, posteriorment, van decidir no identificar-se amb les creences religioses d'aquests. Les dades mostren, així, una altra derivada de la secularització de la societat. Il·lustren que, fins fa uns anys, la pràctica de batejar els fills i promoure que fessin la primera comunió estava més arrelada socialment però, també, que això no ha impedit que alguns individus es desvinculin posteriorment de la religió.

És interessant observar com, més enllà de l'edat, aquestes pràctiques també presenten diferències en funció d'altres variables. Així, podem detectar lleugeres variacions a partir de la

Gràfic 3. Proporció de persones batejades per franges d'edat

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 34 del "Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat" (2023).

grandària del municipi. Els habitants de municipis més petits (menys de 10.000 habitants) són els que afirmen estar més batejats (el 92,5% d'entre ells), mentre que els que viuen en municipis d'entre 150.000 i 1 milió d'habitants són els que ho estan menys (només el 79,6%). Una imatge similar es produeix amb el fet d'haver realitzat o no la primera comunió. Entre els residents en municipis de menys de 10.000 habitants, el 77,8% afirma haver-la fet, mentre que entre els que viuen en municipis més grans el percentatge disminueix fins al 63,4% (tot i que entre els habitants de municipis de més d'un milió torna a pujar lleugerament fins al 72%). Els casaments religiosos també presenten variacions similars. Entre els enquestats de municipis petits, el 47,7% s'ha casat per l'Església o seguint un ritu religiós, mentre que entre els que viuen en municipis d'entre 150.000 i 1 milió d'habitants són només el 37,3% i entre els de municipis més grans d'1 milió només el 34,3%.

La simpatia per un partit polític o un altre també mostra algunes variacions respecte a aquestes pràctiques religioses. Haver estat batejat emergeix com un fet força transversal i en el qual les diferències són menys pronunciades. El percentatge més baix apareix entre els simpatitzants de la CUP, dels quals un 77,8% afirma haver estat batejat. Els percentatges més alts apareixen entre els simpatitzants d'ERC i de Junts, amb un 93% de batejats en tots dos casos. Entre els simpatitzants de la resta de partits, els percentatges se situen entre el 80% i el 90%. Aquestes dades confirmen l'arrelament social d'aquesta pràctica en el passat i el fet que la gran majoria dels pares o familiars

dels enquestats va decidir batejar-los. Les diferències apareixen més clarament en les pràctiques que deriven de les decisions personals dels enquestats. Així, mentre que el 56,7% dels simpatitzants de Junts s'ha casat per l'Església o seguint un ritu religiós, només el 13,3% dels de la CUP o el 23,7% dels Comuns ha fet el mateix. Els simpatitzants del PP presenten un percentatge similar al de Junts, mentre que els del PSC i ERC se situen tots dos al voltant del 45% i els de Vox en un 41%.

L'eix esquerra-dreta apareix, doncs, com un element rellevant en algunes d'aquestes pràctiques lligades al cicle de vida, sobretot quan depenen, suposadament, del criteri exclusiu dels enquestats. Com en la pràctica religiosa quotidiana, els simpatitzants dels partits que se situen més a l'esquerra (CUP o Comuns) són els menys proclius a casar-se seguint un ritu religiós. El percentatge relativament elevat entre els simpatitzats del PSC i d'ERC complexifica, però, l'anàlisi de la relació entre la identificació política i aquestes pràctiques. En el cas dels simpatitzants socialistes, el percentatge elevat sembla congruent amb la pràctica religiosa quotidiana relativament elevada d'aquest electorat respecte als simpatitzants d'altres partits. D'altra banda, els percentatges superiors al 50% entre els simpatitzants del PP i de Junts suggereixen l'arrelament social d'aquesta pràctica entre les persones pròximes a partits de dreta i centre-dreta, així com la rellevància d'aquestes pràctiques puntuals i lligades al cicle de vida en comparació amb l'assistència quotidiana a actes de culte. Tot i així, el cas de Vox mostra, de nou, que el vot a l'extrema dreta no pressu-

posa una pràctica religiosa més elevada que la dels simpatitzants de partits progressistes i de centre-dreta, malgrat una retòrica inflamada en defensa de la “família” (heterosexual) i d’altres “tradicions” llegides com a catòliques.

Altres activitats religioses: diferències entre confessions?

Més enllà d’aquestes pràctiques religioses lligades a moments singulars de la vida de les persones, el Baròmetre també recull la realització d’altres “activitats” com pregar, anar a un centre de culte, encendre una espelma o ofrena, parlar als éssers estimats difunts, fer ioga o meditació, llegir llibres sagrats, demanar assistència espiritual o participar en pelegrinatges i trobades espirituals. Les persones que s’identifiquen amb una creença religiosa i les que es declaren practicants regulars (anar a un acte de culte un cop a la setmana o més) destaquen, sense sorpresa, com les que més han pregat (el 97%), anat a un centre de culte (el 96%) o llegit la Bíblia o un llibre sagrat (83%). En canvi, altres activitats, com encendre una espelma o parlar als éssers estimats difunts, apareixen com a més transversals entre el conjunt dels enquestats i presenten nivells similars entre els practicants i els no practicants. Així, mentre que el 36% dels enquestats practicants afirma haver encès una espelma o ofrena en el darrer any, el percentatge augmenta lleugerament (fins al 39%) en el conjunt dels enquestats. De la mateixa manera, el 40% dels primers afirma haver parlat amb els éssers estimats difunts, un percentatge molt similar al dels no practicants (un 38%).

De manera significativa, aquestes pràctiques apareixen en percentatges rellevants entre les persones atees i, especialment, entre les que es declaren agnòstiques. Així, un 27% d’aquestes afirma haver encès una espelma o ofrena en el darrer any, i el 35% declara haver parlat amb els éssers estimats difunts. Les persones atees i agnòstiques sobresurten també en l’àmbit de la pràctica de ioga i meditació. Un 36% de les primeres i un 30% de les segones afirmen haver-ne realitzat durant el darrer any, percentatges que se situen lleugerament per sobre de la mitjana del conjunt dels enquestats (30%). Tot i així, és important remarcar que aquestes pràctiques també presenten percentatges rellevants entre les persones que es declaren catòliques (un 28%), però disminueixen en el cas dels evangèlics i protestants (un 22%) i, sobretot, entre els musulmans (un 13%). Aquestes dades confirmen la popularitat creixent d’aquestes pràctiques entre la població catalana, i el desenvolupament del que s’ha anomenat “les noves espiritualitats” com una alternativa (o un complement, en alguns casos) a les creences religioses tradicionals (Griera, 2020).

Tornant al conjunt d’activitats religioses, les dades del Baròmetre ofereixen també algunes diferències significatives entre confessions. En aquest sentit, els musulmans presenten el percentatge més elevat d’enquestats que afirmen haver pregat durant el darrer any: el 87%. El percentatge disminueix entre els evangèlics i protestants (77%) i és clarament inferior entre els catòlics (54%). De la mateixa manera, els musulmans i els evangèlics i protestants

també són els que més han anat a centres de culte durant el darrer any, un 71% i un 70% respectivament, així com els que més han llegit llibres sagrats, en un 74% i un 72%. En aquestes activitats, els catòlics presenten percentatges molt inferiors. Un 49% d'entre ells ha anat a centres de culte, i només un 20% ha llegit la Bíblia o llibres sagrats. Com en l'indicador d'assistència a actes de culte setmanals, aquestes dades mostren que, a Catalunya, la pràctica religiosa quotidiana actual no pot dissociar-se de la diversificació del paisatge religiós. D'altra banda, els percentatges d'aquestes activitats entre els musulmans i els evangèlics i protestants tradueixen la posada en pràctica dels preceptes d'aquestes confessions, com les pregàries diàries i setmanals preconitzades en l'islam. Precisament, en el cas dels musulmans emergeix també una altra activitat que, tot i ser poc practicada, presenta percentatges superiors als dels creients d'altres confessions. Es tracta de la realització de pelegrinatges i trobades espirituals. El 16% dels musulmans afirma haver-hi participat en el darrer any, mentre que entre els evangèlics i protestants el percentatge disminueix al 13% i entre els catòlics fins al 9%. Podem suposar que el percentatge superior entre els musulmans es deu al pelegrinatge a la Meca, considerat un dels pilars de l'islam. Tot i així, per confirmar i complexificar aquestes dades, seria interessant poder observar com els musulmans de Catalunya duen a terme aquesta pràctica i, més concretament, quines són les condicions a l'hora de realitzar-la en termes de recursos i el desenvolupament (o no) d'alternatives en el context de la diàspora (Moreras, 2017).

Conclusió

Les dades del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat mostren la diversitat de pràctiques i activitats religioses i espirituals existents actualment a Catalunya. Si les formes tradicionals d'expressió de la religiositat, com l'assistència habitual a actes de culte, presenten uns indicadors relativament baixos, altres pràctiques mantenen un cert arrelament social i coexisteixen amb l'expressió d'una desvinculació progressiva de la confessió religiosa històricament hegemònica i majoritària. D'altra banda, les dades mostren l'existència de diferències significatives en el nivell de pràctica religiosa en funció de diverses variables com l'edat, la identificació política, la grandària del municipi de residència o la pertinença a una confessió o altra.

En primer lloc, l'edat sembla tenir un paper clau i a la vegada paradoxal en l'expressió de la religiositat. Les dades sobre la identificació religiosa (vegeu els capítols 2 i 3) mostren que els més joves són els que es declaren menys creients i els que presenten, en conseqüència, percentatges superiors d'ateus i d'agnòstics. Tot i així, la franja d'enquestats més jove és, també, la que presenta, proporcionalment, el nombre més elevat de practicants i de persones que assisteixen a actes de culte un cop a la setmana o més. Tal com hem assenyalat, això complexifica la secularització aparent de la majoria de la societat i deixa entreveure una certa intensitat en la pràctica religiosa dels que segueixen creient.

En segon lloc, la identificació política apareix també com un element rellevant. Les ciències

socials han pogut establir vincles evidents entre la identificació política i la religiosa. En el conjunt de l'Estat, les persones que s'identifiquen com a no creients se situen majoritàriament més a l'esquerra dels que es defineixen com a catòlics. Aquests, per la seva banda, ocupen les posicions centrals de l'espectre polític, i se situen majoritàriament al voltant del 5 en una escala de l'1 al 10 (Astor, 2020). Tot i així, més enllà de la identificació, la pràctica religiosa no se superposa de manera automàtica a l'eix esquerra-dreta. Si bé és cert que els simpatitzants dels partits més a l'esquerra (com la CUP i els Comuns) són els que manifesten una pràctica religiosa més baixa, els enquestats pròxims a altres forces progressistes (com ERC i el PSC) presenten nivells de pràctica religiosa (tant en l'assistència quotidiana a actes de culte com en activitats puntuals i lligades al cicle de vida) pròxims a la mitjana i, en alguns casos, superiors a aquesta com ho demostra el fet que els simpatitzants socialistes són els que més van a actes de culte un cop a la setmana o més. De la mateixa manera, la reivindicació identitària (i sovint excloent) del catolicisme per part de l'extrema dreta de Vox no es tradueix en uns simpatitzants més practicants.

Finalment, la identificació religiosa ofereix diferències interessants que certifiquen que la vitalitat actual de la pràctica religiosa està parcialment lligada a la diversificació de la societat catalana. Així, els evangèlics i protestants i els musulmans tenen nivells de pràctica religiosa quotidiana (anar a actes de culte) superiors a la mitjana i als catòlics. De manera significativa, però, algunes pràctiques apareixen de manera

força transversal en el conjunt de la societat i en percentatges relativament rellevants tant entre els enquestats creients com en els no creients.

Bibliografia

- Albert-Blanco, Víctor (2023, forthcoming) The end of the 'Iberian exception': religion and the new Spanish far right in the European Parliament, *Religion, State & Society*.
- Albert-Blanco, Víctor & Astor, Avi (2022) Inmigración y religión en España: Un paisaje plural y en transformación, *Mediterráneo Económico*, núm. 36, p. 239-249.
- Astor, Avi (2020) Religion and Counter-State Nationalism in Catalonia, *Social Compass*, 67 (2), p. 159-76.
- Griera, Mar (2020) A la recerca del sentit: transformacions de la religió en temps convulsos, *El Món de Demà*, núm. 36 (abril 2020).
- Griera, Mar; Martínez-Ariño, Júlia & Clot-Garrell, Anna (2021) Banal Catholicism, Morality Policies and the Politics of Belonging in Spain, *Religions*, 12 (5).
- Moreras, Jordi (Coord.) (2017) *Diàspores i rituals. El cicle festiu dels musulmans de Catalunya*, Temes d'Etnologia de Catalunya, núm. 28, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

5.

La (no) transmissió de la religiositat entre generacions

Julia Martínez-Ariño, Universitat de Groningen, Països Baixos

Introducció

Que la religiositat és un fet que es transmet, principalment, de generació en generació no és una idea nova. Generalment és al si de la família, nuclear o extensa, on els sistemes de creences o visions del món, les pràctiques rituals i els sentiments de pertinença es forgen des de la infància fins que les persones esdevenen autònomes i formen els seus nuclis familiars.

En l'estudi de l'evolució de la religiositat en una societat determinada, la qüestió de la transmissió a través de les diferents generacions és crucial. És en l'esglaó que separa una generació de la següent on freqüentment s'aprecien continuïtats, canvis i ruptures que ens permeten apreciar de manera concreta el lloc que la religió ocupa en una determinada societat al llarg del temps. Són similars les dades de pertinença, creença i pràctica religiosa de les diferents generacions? O observem, en canvi, que aquestes decreixen o creixen entre generacions? Quins són els principals canvis i quines les continuïtats més importants? S'aprecien

diferències entre confessions o es comporten totes de manera similar?

La majoria de societats europees han travessat grans transformacions pel que fa a la qüestió de la religió. La societat catalana no n'és una excepció. Com a la resta de països europeus, a Catalunya la qüestió religiosa es troba en constant canvi. Així, no és cap descobriment que les esglésies cristianes majoritàries, en aquest cas la catòlica, han perdut una part substancial del seu pes social i polític en les darreres dècades. Aquest procés de pèrdua d'influència de les autoritats religioses tradicionals, entès com a secularització (Chaves, 1994), va en paral·lel amb altres processos com la continuïtat de pràctiques més individualitzades de la religió, l'aparició de noves identifications religioses i el creixement de la indiferència i animadversió envers la religió. Així, la reducció del catolicisme a Europa i a Catalunya va acompanyada d'una diversificació religiosa creixent, així com de l'increment del nombre de persones que es de-

claren espirituals però no religioses o que directament no tenen cap vincle amb allò espiritual o religiós i fins i tot el rebutgen obertament.

Aquest capítol se centra, precisament, en explorar l'esglaó de la transmissió de la religiositat a la societat catalana. Fixant-nos en qüestions com l'educació religiosa dels fills i filles, la confessió i pràctiques religioses de les diferents generacions o les opinions sobre la presència de la religió a l'escola, tal com queden recollides en les dades del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023, podem obtenir una perspectiva més concreta sobre els canvis, continuïtats i ruptures que caracteritzen el panorama religiós català actual. Amb algunes referències a treballs d'investigació internacionals, aquest capítol pretén situar les xifres de Catalunya en el context general de canvi religiós en l'àmbit europeu.

Aquest capítol es divideix en tres parts substantives, seguides d'unes breus conclusions. La primera part es refereix a la qüestió de l'educació religiosa en el si de la llar familiar. El segon apartat, en canvi, mostra l'opinió dels enquestats vers la presència de la religió a l'escola i el paper que, segons ells, hauria de tenir en l'educació religiosa o l'educació sobre la religió de les noves generacions. En tercer lloc, aquest text examina de manera comparativa les dades relatives a la pràctica religiosa de les persones enquestades en relació amb les dels seus pares i la dels seus fills per oferir algunes pinzellades sobre "l'èxit" o "fracàs" de la transmissió intergeneracional de la religiositat. Finalment, el capítol tanca amb algunes conclusions i preguntes que miren cap endavant, i intenten esbrinar possibles direccions

que la religió pot prendre a la societat catalana en un futur proper.

La religiositat en l'educació dels fills i filles

Una de les principals vies de transmissió de la religiositat entre generacions és la que té lloc al si de la llar familiar. Segons les dades del Baròmetre, un 48% de la població catalana educa els seus fills i filles segons els principis d'una confessió religiosa, mentre que un 52% no ho fa. Aquestes dades es corresponen amb els percentatges de la població que afirmen tenir i no tenir creences religioses, respectivament. Així, com postulen alguns estudis en l'àmbit internacional (Wilkins-Laflamme, 2020), com que la transmissió de la religiositat dins la família és la principal font de socialització religiosa, a mesura que decreix el percentatge de persones que s'identifiquen com a creients d'una religió —tal com les dades sobre autoidentificació religiosa en l'àmbit català i europeu vaticinen—, la proporció de persones de les generacions joves que rebrà socialització religiosa al si de la família disminuirà progressivament.

En aquesta mateixa línia, les dades del Baròmetre mostren com les generacions més grans (més de 64 anys) són les que, en major proporció, van educar la seva descendència de manera religiosa. No obstant, és important destacar que un percentatge més elevat de la generació més jove (entre 25 i 34 anys) ofereix educació religiosa als seus fills i filles en comparació amb les generacions entre 35 i 49 i entre 50 i 64 anys. Aquesta dada pot resultar cridanera ja

que, com hem esmentat abans, s'espera que les generacions més joves prescindixin en major proporció d'idees religioses en l'educació dels seus fills i filles. L'explicació d'aquest fet té a veure amb l'estructura de la població per edat i confessió religiosa. Així, entre els joves, hi ha una major proporció de musulmans i cristians evangèlics —dos grups amb unes xifres elevades en educació religiosa dels fills— que entre les generacions més grans. Alhora, al grup jove hi ha una major proporció de població nascuda fora d'Espanya i les dades mostren que aquesta es declara religiosa en major proporció que la població nascuda a Catalunya. Dels nascuts fora de Catalunya, els que van néixer fora d'Espanya mostren un nivell d'identificació religiosa del 71%, notablement superior a la mitjana de la població. Aquest patró, que distingeix entre persones nascudes dins i fora d'Espanya i Catalunya, també s'aprecia en altres contextos nacionals. Així, per l'any 2019-2020, les dades de França indiquen que un 81% de les persones amb ascendència immigrant o provinents de la França d'ultramar es declaren afiliats a una religió, mentre que només ho fa el 42% de persones sense ascendència immigrant (Insee, 2023).

A l'hora d'entendre per què les persones amb origen migrant tendeixen a educar els seus fills i filles amb idees religioses de manera més freqüent que els nascuts en altres comunitats autònomes i a Catalunya, es poden plantejar diverses hipòtesis inspirades pel coneixement que ens ofereix la sociologia de la religió. En primer lloc, influeix el nivell de religiositat dels països d'origen de les persones nascudes fora d'Espanya. Així, com mostren les dades del

Pew Research Centre (2022)³, a països com el Marroc, Colòmbia, Equador, Veneçuela o Pakistan, alguns dels principals països de procedència de les persones immigrades a Catalunya, la proporció de persones que *consideren la religió com a molt important a la seva vida* es troba per sobre del 60%, i en alguns casos fins i tot per sobre del 80% de la població. Aquesta dada contrasta amb les xifres de països europeus, incloses Catalunya i Espanya, on la dada no supera el 30%. En segon lloc, dins la sociologia, s'ha identificat el manteniment de la identificació religiosa al si de les poblacions migrades com un mecanisme d'adaptació al país d'arribada. Les comunitats religioses migrants proveeixen una sèrie de serveis socials i xarxes de relacions que podrien explicar perquè la identificació religiosa és més forta (Ambrosini *et al.*, 2021; Hirschman, 2004). Finalment, podem considerar que la transmissió de la religiositat entre generacions per part de les poblacions d'origen migrant és superior perquè, entre altres factors, la pertinença religiosa constitueix una part important de la identitat del col·lectiu, que es troba en una situació de minoria respecte a la societat d'acollida (Molteni & Dimitriadis, 2021). És a dir, es tractaria d'una manera de mantenir un cert lligam amb el país i cultura d'origen (Fleischmann & Khoudja, 2023) i alhora enfortir la identitat familiar i grupal en un context dominat per altres tradicions religioses i culturals. Ara bé, aquesta interpretació hauria de ser

3 El Pew Research Centre és un centre de recerca independent situat als Estats Units d'Amèrica. <https://www.pewresearch.org/religion/2022/12/21/key-findings-from-the-global-religious-futures-project/>

matizada en funció del grup de persones immigrants al qual ens referim. Així, la transmissió de la religiositat entre generacions pot jugar un rol diferent en funció de factors com ara el país d'origen, la confessió religiosa, el nivell socioeconòmic o el lloc de residència.

Aquest darrer punt, no obstant, no és específic de poblacions d'origen migrant. De forma més generalitzada, la socialització religiosa de les noves generacions és més rellevant entre persones que pertanyen a minories religioses, a diferència del que succeeix entre famílies catòliques, en aquest cas. Així, les dades mostren que són les famílies pertanyents a l'islam i al cristianisme evangèlic o protestant les que, en major mesura, eduquen de manera religiosa els seus fills i filles. Aquesta tendència no és específica de la identificació religiosa. Com argumentà l'escriptor libanès Amin Maalouf a la seva reconeguda obra *Les identitats que maten* (1999), les persones i grups reafirmem aquell o aquells components identitaris que sentim atacats o qüestionats en un moment determinat. En un context de diversitat social, cultural i religiosa, són normalment les identifications minoritàries les que es viuen com amenaçades.

Un altre aspecte important per comprendre la transmissió de la religiositat entre generacions és fer la distinció entre l'autoidentificació de les persones com a membres d'una tradició religiosa i la seva participació activa en pràctiques religioses. Així, la població que es declara més practicant és clarament la que participa de manera regular en serveis religiosos en un centre de culte i la que educa de manera religiosa les seves criatures de manera més freqüent. És a

dir, no n'hi ha prou amb definir-se com a persona amb creences religioses, sinó que la pràctica habitual és un bon indicador de la transmissió de la religiositat a les generacions més joves.

Aquestes tendències, corresponents al passat i present, es veuen reflectides de manera relativament estable en les dades relatives a un hipotètic futur amb fills i filles. És a dir, quan es pregunta els entrevistats com educarien els seus fills i filles en cas que els tinguessin, les dades segueixen tendències molt similars.

L'educació religiosa a l'escola

L'escola constitueix un espai central en l'educació dels fills i filles, inclosa la religiosa. La posició dels enquestats respecte al paper de l'escola en aquesta transmissió és diversa. Així, mentre que un 58% es mostra a favor o més aviat a favor de poder sol·licitar classes de religió a l'escola, un 35% s'hi mostra en contra o més aviat en contra. De nou, aquestes dades reproduïxen les distincions mostrades anteriorment: són les persones nascudes fora d'Espanya i les pertanyents a minories religioses, especialment islam i cristianisme evangèlic, les qui es mostren més a favor de l'educació religiosa a l'escola.

Una dada que destaca és l'alt percentatge de la població que es mostra a favor de la possibilitat d'incorporar una assignatura sobre diversitat religiosa a les escoles. Un 74% dels enquestats aprovarien la incorporació d'una assignatura que permetés als nens i nenes conèixer les principals característiques de les diverses religions al món, la qual cosa respondria no tant a un interès en la formació confessional de

les noves generacions sinó més aviat a incrementar el que, en l'àmbit acadèmic s'anomena "alfabetització religiosa", o "religious literacy" en anglès. Si bé hi ha diferències al respecte entre les persones que es declaren religioses i les que no, entre enquestats de diferents edats i procedències, en aquest cas, aquestes diferències són menors que en les qüestions presentades en els apartats anteriors.

El terme "alfabetització o cultura religiosa" fa referència a la capacitat de comprendre la religió en el seu context, tenint en compte les seves interseccions amb els àmbits social i polític i amb la vida cultural d'una societat. Més específicament, aquest concepte inclou la capacitat de comprendre la història, textos, creences, pràctiques i manifestacions públiques i privades de les diferents tradicions religioses presents al món. Des d'aquesta perspectiva, l'alfabetització religiosa permet posar en context espacial i temporal cada religió i les seves múltiples expressions (Moore, 2007). L'elevat percentatge d'enquestats favorables a l'opció d'una assignatura en aquest sentit, una dada d'entrada sorprenent si la comparem amb les dades prèviament presentades relatives a la identificació i pràctica religiosa dels catalans i catalanes, reflecteix un interès que no és exclusiu de Catalunya. Cada cop més, des de l'àmbit acadèmic i de les polítiques públiques es posa l'èmfasi en la necessitat d'incrementar el coneixement sobre les religions de les noves generacions per poder comprendre millor un món divers i així reduir els malentesos i situacions de conflicte, entre d'altres. Recollint aquesta tendència de canvi en l'interès per una

educació no confessional de la religió, la Llei orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOMLOE), incorpora una referència a aquest tipus d'educació. A l'apartat tercer de la disposició addicional segona de la LOMLOE, l'article 78 estableix que "en el marc de la regulació dels ensenyaments d'Educació Primària i Educació Secundària Obligatoria, es podrà establir l'ensenyament no confessional de les religions". La discussió sobre l'educació sobre les religions des d'una perspectiva no confessional també ha format part del debat a Catalunya. Saber si finalment cristal·litzarà o no en la pràctica, és només qüestió de temps.

Funciona la transmissió religiosa intergeneracional?

Aquest apartat aborda la pregunta sobre si la transmissió intergeneracional de la religiositat és efectiva i, per tant, si les noves generacions mostren una religiositat semblant a la dels seus primogènits o si, per contra, hi ha un canvi entre generacions.

En primer lloc, podem observar aquesta transmissió intergeneracional a través de l'estudi de l'autoidentificació religiosa dels enquestats i dels seus pares. Aquest indicador denota un canvi generacional significatiu que es pot agrupar en tres categories: les tradicions religioses on hi ha una forta similitud intergeneracional en la identificació religiosa, aquelles on aquesta dada es important però menor i aquelles on hi ha una major escletxa entre generacions. En primer lloc, observem que la majoria de perso-

nes que es declaren catòliques o musulmanes tenen pares identificats amb la mateixa tradició religiosa. Així, del conjunt de persones que es declaren catòliques, el 96% té pares catòlics, una dada que es manté en un 97% per als musulmans. Aquestes xifres semblen indicar que aquestes dues són tradicions heretades dels pares i on la proporció de persones converses és molt limitada. Aquestes xifres resembren, per exemple, les dades de França l'any 2019-2020, on la transmissió intergeneracional de la identificació religiosa d'aquests dos grups es força elevada (Insee, 2023).

En segon lloc, les dades indiquen una situació diferent per a les persones que s'identifiquen amb el budisme (una religió amb més curta presència a Catalunya) i les persones que s'identifiquen com a evangèliques. En aquest cas, les dades indiquen que, en bona mesura, la seva religiositat ha sigut adquirida a través de la conversió i no a través de la transmissió de la identitat religiosa familiar. Aquest resultat no resulta especialment sorprenent si tenim en compte que aquestes dues afiliacions, si bé no són noves a Catalunya, la seva implantació és relativament recent i en la generació dels pares dels enquestats, molt minoritària. Ara bé, també entre aquests dos grups hi ha diferències. En el cas de les persones evangèliques, mentre que un 55% té pares evangèlics, un 39% té pares catòlics. Aquesta darrera xifra apunta al desencantament amb la tradició religiosa més establerta, la catòlica i la recerca de noves formes de religiositat dins d'esglésies de nova creació on elements vinculats a l'experiència religiosa individual són exaltats. En el cas dels budistes,

en canvi, la religió predominant dels pares era el catolicisme amb un 67%, seguida de pares ateus amb un 24%. En aquest cas, els conversos constitueixen la pràctica totalitat de les persones que s'identifiquen amb el budisme, una dada que deixa veure una tendència vers la cerca de sentit i l'espiritualitat fora de les institucions religioses més tradicionals. Aquesta atracció vers les espiritualitats dites "orientals" s'ha contrastat amb xifres sobre la reducció de la religiositat tradicional per indicar que més que un procés de secularització, entès com a declivi de la religiositat, allò que està tenint lloc a Europa occidental és un procés de canvi religiós (Heelas *et al.*, 2005, 2005). Ara bé, aquest argument és fortament criticat per aquells per als qui no hi ha dubte que les xifres indiquen un procés evident de secularització a Europa.

En tercer lloc, pel que fa al darrer grup, el de persones que no s'identifiquen com a creients d'una religió, siguin agnòstics o ateus, al voltant del 60% tenen pares catòlics. Aquesta xifra indica un trencament generacional sever en la transmissió de la religió. Alguns estudiosos denominen aquesta darrera transformació com a "deconversió" (Streib *et al.*, 2021), és a dir, en poques paraules, la sortida del grup religiós d'origen familiar. Més concretament, es podria denominar "desafiliació intergeneracional" (Wilkins-Lafamme, 2020: 143), si el que volem és posar l'èmfasi en la diferència entre generacions. En aquest sentit, és al catolicisme on s'aprecia una major pèrdua de membres entre generacions.

A més de la identificació religiosa, la religiositat es mesura freqüentment a través de la pràctica religiosa, entesa en aquest cas com la partici-

pació regular en serveis religiosos o assistència al centre de culte. D'entrada, un 77% de les persones que declaren participar de manera regular als centres de culte tenen pares que també hi participaven de manera freqüent, cosa que indica una pràctica apresada i transmesa a la infància. Ara bé, s'observa un canvi generacional interessant. Mentre que un 42% dels enquestats els pares dels quals pertanyen a una confessió religiosa declara que anava als centres de culte amb els seus pares quan eren petits almenys un cop per setmana, en l'actualitat, només un 13% d'aquest grup declara anar al centre de culte amb aquesta regularitat. És a dir, es redueix significativament el percentatge d'enquestats que participa de manera regular en serveis religiosos si es compara amb la pràctica durant la seva infància. A més, aquells que declaren no visitar mai un centre de culte representen un 57% del total dels enquestats. En canvi, els enquestats que declaren no haver visitat mai un centre de culte amb els pares durant la seva infància representa només un 31%. Per tant, un percentatge important dels qui freqüentava un centre de culte amb els seus pares quan eren petits ja no ho fan ara com a persones adultes. Dit d'una altra manera, es produeix una disminució de la pràctica religiosa al centre de culte amb el pas del temps.

Ara bé, aquestes xifres generals amaguen diferències importants entre confessions religioses. Mentre que en el cas del catolicisme gairebé la meitat dels que afirmen que anaven a actes de culte religiós amb els seus pares almenys un cop per setmana ja no hi van mai, en el cas de l'islam, i, especialment en el cas dels Testimo-

nis cristians de Jehovà, el percentatge de persones que continuen amb la participació setmanal, tal com feien amb els seus progenitors, és molt superior, i toca el 60% i el 72% dels enquestats que es declaren musulmans i Testimonis cristians de Jehovà, respectivament. En el cas del cristianisme evangèlic, la transmissió de la pràctica setmanal es troba en un punt intermedi, amb un 41% dels enquestats que reproduïx l'assistència setmanal al culte com feien amb els seus pares. Per tant, veiem com és principalment en el cas del catolicisme on la transmissió de la pràctica perd pes en comparació amb algunes de les minories religioses on aquesta es manté en nivells força elevats.

L'anàlisi de la recepció de sagraments ens dona una altra perspectiva dels canvis intergeneracionals quant a la pràctica religiosa dels catalans i catalanes. Així, mentre que un 86% dels enquestats declara haver estat batejat, aquesta xifra baixa al 66% quan el bateig es refereix als seus fills i filles. Ara bé, el bateig, en el cas del catolicisme, és aquell sagrament que té una major permanència entre generacions: tres quartes parts dels qui han estat batejats han batejat a tots els seus fills i filles. Altres ritus com ara la comunió, la confirmació o el matrimoni perden pes entre la generació dels enquestats catòlics i la dels seus fills. En el cas de l'islam, la xifra relativa al "bateig"⁴ de fills i filles es troba

4 L'enquesta fa servir la noció de "bateig", que conté una clara connotació cristiana. Tot i així, es pot considerar que els enquestats de confessions no cristianes podrien interpretar aquesta pregunta com a referint-se a ritus de pas d'iniciació a la vida/comunitat religiosa en general.

en un 60%, és a dir, més de la meitat dels que afirmen haver celebrat el ritu islàmic equivalent al bateig per a si mateixos, també ho han fet per a tots els seus fills. Les dades per a la resta de confessions respecte al bateig o ritu similar dels fills i filles són menys clarificadores, donada les diferents concepcions que aquest pot tenir (per exemple, ser considerat un ritu que s'ha de celebrar en l'edat adulta). Així, en el cas del cristianisme evangèlic, per exemple, només un 30% dels batejats afirma haver batejat també tots els seus fills i filles, una xifra que descendeix al 18% en el cas dels Testimonis cristians de Jehovà.

La diferència en la recepció de sagraments entre enquestats i els seus fills també es veu reflectida en les dades sobre la celebració de la primera comunió, amb un 73% i un 53% respectivament. La confirmació i el casament per ritu religiós són dos sagraments que d'entrada tenien una menor presència a la vida dels enquestats, 45% i 41% respectivament i on, com a conseqüència, la disminució intergeneracional és menor (35% i 31% en la generació dels fills, respectivament). Quan desagreguem aquestes dades per generació, apreciem una disminució major a les generacions més joves, és a dir, a les generacions més joves, la diferència entre pares i fills quant a la recepció dels sagraments és major que entre les generacions més grans, cosa que indica una tendència generacional general cap a la reducció de la pràctica religiosa. Ara bé, cal tenir present que les dades no permeten establir comparacions entre confessions. Tot i així, en el cas del catolicisme, sí s'aprecia una pèrdua de rellevància d'aquests

ritus entre la generació dels enquestats i la dels seus fills i filles.

Si bé la pràctica religiosa pot adoptar múltiples formes i no trobar-se restringida a la pràctica col·lectiva al centre de culte o en els sagraments respectius a cada confessió, de manera generalitzada, aquesta reducció es pot considerar un indicador de la secularització de la població catalana. Cada cop menys gent es declara pertanyent a una confessió religiosa i practicant d'aquella religió en relació amb la generació dels pares. La transmissió de la religiositat no fracassa per complet, però clarament hi ha un trencament que correspon amb els estudis sociològics que mostren que, tot i les diferències entre països, a Europa, cada generació és menys religiosa que l'anterior (Voas, 2009). L'explicació alternativa, que postula que és una qüestió d'edat i no de generació el que explica la reducció de la religiositat a les dades actuals, rep menys suport per part de l'evidència de les dades. És a dir, la religiositat actual és menor no perquè mesuri que les persones més joves són menys religioses que les grans i que a mesura que es facin grans mostraran nivells de religiositat significativament més elevats, sinó que cada generació en conjunt és menys religiosa que l'anterior.

Conclusions

Aquest capítol ha abordat la qüestió de la transmissió de la religiositat entre generacions a Catalunya. A partir de l'anàlisi de les dades del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023, s'han mostrat els canvis i

continuitats a través de les generacions pel que fa a la identificació i pràctica religiosa, en les seves diverses vessants, així com el trencament intergeneracional que es produeix en la majoria d'aquests indicadors. Ara bé, quan es fan afirmacions d'aquest tipus, és important sempre parar l'atenció als matisos: hi ha diferències importants si ens fixem en el lloc de naixement i confessió de les persones enquestades ja que la condició de majoria o minoria pot jugar un rol important en relació amb la religió.

Tanmateix, les dades mostren que, tot i la disminució del paper de la religió a l'escola, una part important de la societat catalana veu amb interès i bons ulls la possibilitat d'introduir una assignatura no confessional sobre religions a les escoles. En un món complex, on cada cop hi ha més diversitat religiosa i on la religió no ha deixat de jugar un rol important en la vida pública i política en l'àmbit nacional i internacional, la perspectiva d'aprendre sobre religions per poder comprendre els desenvolupaments socials i polítics que ens envolten sembla una prioritat per a molts catalans i catalanes.

Les dades analitzades obren moltes preguntes de cara al futur de la religió i a la transmissió de la religiositat. Si la tendència intergeneracional com l'hem observada a les dades del Baròmetre es confirma, quin lloc podem esperar que ocuparà el catolicisme a Catalunya d'aquí a 50 anys? Tot i la disminució en la identificació i pràctiques religioses, és possible que hi hagi un moment en el qual aquesta disminució s'estanqui i el percentatge de persones religioses practicants romangui estable? I quina presència tindrà la identificació no religiosa si, com hem

vist, a cada generació la proporció de persones que s'identifica com a tal és major? Una possible introducció d'una assignatura sobre religió des d'una perspectiva no confessional pot tenir algun efecte en la transmissió de la religiositat, tot i que el seu enfocament sigui no confessional? Aquestes i moltes d'altres preguntes relatives a la presència i rol de la religió en un futur romanen obertes. Caldrien futures actualitzacions per poder explorar-les amb detall.

Bibliografia

- Ambrosini, M., Bonizzoni, P., & Molli, S. D. (2021). How religion shapes immigrants' integration: The case of Christian migrant churches in Italy. *Current Sociology*, 69(6), 823–842.
- Chaves, M. (1994). Secularization as declining religious authority. *Social Forces*, 72(3), 749–774.
- Fleischmann, F., & Khoudja, Y. (2023). Recent Immigrants' Religious Change in a Secular Context and its Relation with Social Integration. *KZfSS Kölner Zeitschrift Für Soziologie Und Sozialpsychologie*.
- Heelas, P., Woodhead, L., Seel, B., Tusting, K., & Szerszynski, B. (2005). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality*. Blackwell.
- Hirschman, C. (2004). The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States¹. *International Migration Review*, 38(3), 1206–1233.

Insee, 2023. «La diversité religieuse en France : transmissions intergénérationnelles et pratiques selon les origines», in *Immigrés et descendants d'immigrés en France*, coll. «Insee Références».

Maalouf, A. (1999) *Les identitats que maten*. La Campana.

Moore, D. L. (2007). *Overcoming Religious Illiteracy: A Cultural Studies Approach to the Study of Religion in Secondary Education*. Palgrave Macmillan US.

Streib, H., Keller, B., Bullik, R., Steppacher, A., Silver, C. F., Durham, M., Barker, S. B., & Hood, R. W. (2021). *Deconversion Revisited: Biographical Studies and Psychometric Analyses Ten Years Later* (1st ed.). Vandenhoeck & Ruprecht.

Voas, D. (2009). The Rise and Fall of Fuzzy Fidelity in Europe. *European Sociological Review*, 25(2), 155–168.

Wilkins-Laflamme, S. (2020). Like Parent, Like Millennial: Inherited and Switched (Non)Religion among Young Adults in the U.S. and Canada. *Journal of Religion and Demography*, 7(1), 123–149.

Molteni, F., & Dimitriadis, I. (2021). Immigrants' Religious Transmission in Southern Europe: Reaction or Assimilation? Evidence from Italy. *Journal of International Migration and Integration*, 22(4), 1485–1504.

6.

Quin coneixement de la realitat religiosa té la població catalana?

Míriam Díez Bosch, Alba Sabaté Gauxachs, Lana Kazkaz. Observatori Blanquerna de Comunicació, Religió i Cultura. Universitat Ramon Llull

Introducció

El pluralisme d'idees i creences és primordial en les societats democràtiques (Amaiz, *et al.*, 2013). Al llarg del temps, molts pobles i cultures han organitzat la seva vida al voltant de la religió (Beyer, 2003). Tot i això, el paper de la religió en la societat i la seva relació amb els estats ha anat canviant i evolucionant (Herbert, 2016) i no sempre és un fenomen acompanyat d'acceptació social.

Des de mitjans del segle xx, a Europa, la religió s'ha mogut entre tres tendències interrelacionades: la decadència del cristianisme, la creixent secularització i l'augment de la diversitat confessional i conviccional (Sealy *et al.*, 2021). La religió cristiana continua tenint un paper important en la identitat religiosa de la majoria dels països del vell continent (Seglers, 2007). Tanmateix, aquest cristianisme majoritari ha perdut feligresos en relativament poc temps (Statista, 2023), mentre que altres comunitats religioses han crescut a causa de la globalització i amb l'arribada de persones migrants (Ghali, 2020).

En un món intercultural i interreligiós, amb alts nivells de secularització social, el paper de l'educació sobre la religió ha centrat molts de-

bats polítics i acadèmics (Garreta *et al.*, 2019). I és que encara que la diferència és la forma natural del món (Abu-Nimer i Alabbadi, 2017), les diverses cultures i religions s'utilitzen, de vegades, com a raons per a justificar conflictes. De fet, Huntington (1996) ja va predir que els conflictes futurs estarien més impulsats per factors culturals que pels econòmics.

En aquest context, els mitjans de comunicació exerceixen un paper crucial, ja que s'han convertit en el principal espai pel qual la societat coneix i pren consciència d'aquesta diversitat cultural i confessional (Hjvard, 2011; Einstein, 2007; Hoover i Lundby, 1997). Tot i això, moltes vegades, s'ofereixen cobertures esbiaixades o poc rigoroses que alimenten un espai perillós, el dels prejudicis. Alhora, les xarxes socials ofereixen un terreny fèrtil perquè aquests es reproduïxin i propaguin a escala mundial.

L'auge dels discursos d'odi (Parekh, 2019; Gagliardone *et al.*, 2015), les *fake news* (Kedar, 2020; Quandt *et al.*, 2019) i dels argumentaris populistes per part d'algunes organitzacions polítiques (De Blasio i Sorice, 2018) en els últims anys posen de manifest les pitjors conseqüències de, entre altres factors, el desconei-

xement (Sloman i Fernbach, 2017). Per aquest motiu, la cerca d'un model de convivència és un dels reptes més cabdals del nostre temps (Fahy i Bock, 2019; Ratzmann, 2019; Ares, 2017). La clau, la trobada amb l'altre (Lévinas, 1985; Stein, 1916), prendre consciència i empatitzar amb els considerats "diferents" i poder contrarestar els conflictes basats en la ignorància (Fazzini, 1995). En aquest àmbit, les religions tenen un paper fonamental (Abu-Nimer i Alabbadi, 2017).

Com la resta d'Europa, Catalunya ha experimentat un enorme canvi en el seu mapa religiós durant els darrers anys (Ghali, 2020), molt marcat històricament pel catolicisme. L'evolució sociodemogràfica ha facilitat l'obertura de nous centres de culte, així com la visibilització d'expressions religioses diverses a l'espai públic (rituals, processons, símbols, indumentària, etc.) (Albert-Blanco *et al.*, 2022).

L'aproximació que el país ha fet a aquesta diversitat confessional i a la seva gestió és proactiva (Astor, 2014). La creació de canals d'interlocució amb les diferents comunitats, l'impuls de la recerca en l'àmbit i la publicació de guies de bones pràctiques de gestió de la diversitat són accions promogudes directament pel mateix Govern, a través de la Direcció General d'Afers Religiosos.

Catalunya, doncs, vetlla per garantir i promoure el dret a la llibertat religiosa i de consciència (Càtedra de Llibertat Religiosa i de Consciència, 2022), reconegut en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (EAC) de 2006, que considera la necessitat de garantir la convivència i la no-dis-

criminació per motius religiosos, com també de respectar la diversitat de creences i el pluralisme de la societat (articles 40, 42 i 52).

D'aquesta manera, a Catalunya es tracten les situacions que es puguin donar en aspectes que poden suposar un repte social i d'entesa entre les diferents comunitats. Un dels més destacats és precisament l'establiment de centres de culte (Astor i Griera, 2016). Actualment, n'hi ha un total de 7.291. La gran majoria, 5.795, pertanyen a les comunitats catòliques. Les evangèliques compten amb 818 centres de culte; 112 els Testimonis de Jehovà i 304 centres són de comunitats musulmanes (Direcció General d'Afers Religiosos, 2022).

Tenir consciència de l'altre també és entendre i compartir la diferència, de creences, d'idees, de pràctiques i de formes de viure. En aquest context, ens preguntem quin coneixement en té, la població catalana, d'aquesta realitat religiosa diversa que existeix al país. Els resultats del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023 ens presenten una situació que analitzem a continuació.

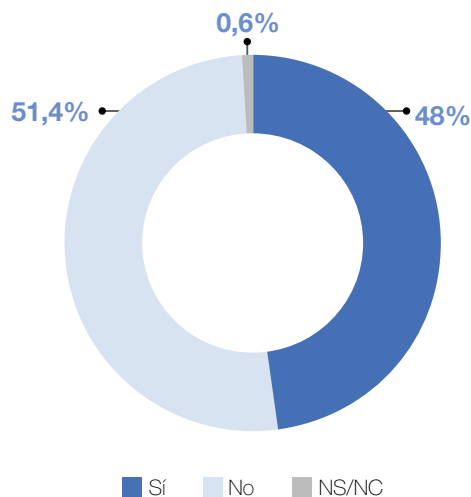
La realitat religiosa a la població catalana

Abans d'entrar en com la població considera la realitat religiosa del seu entorn, es revisa el rol que la religió juga en la identitat de les persones a Catalunya, com la veuen i com s'hi relacionen. L'interès pel coneixement de les religions es vincula així amb la relació pròpia individual amb la religió.

Més de la meitat (51,7%) dels participants al Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023 consideren no tenir creences religioses. Malgrat que el 48,3% afirmen ser creients, cal considerar aquest continuat procés de secularització que es viu al país per llegir i entendre les dades que anirem desplegant en el present apartat.

Gràfic 1. Percentatge de persones creients i no creients

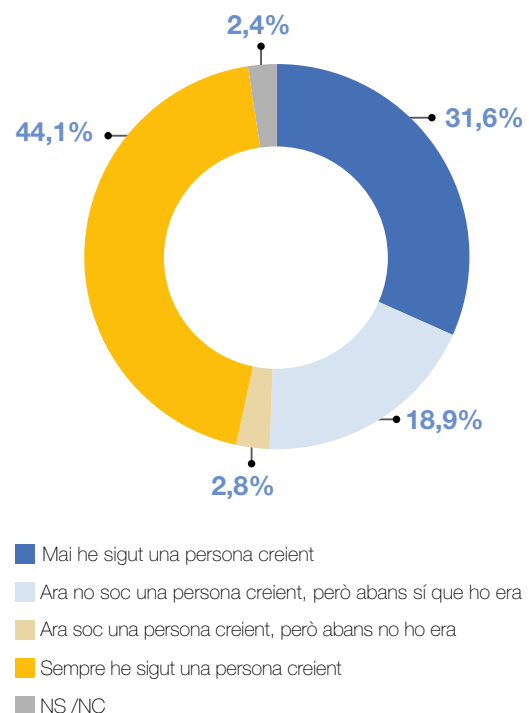
Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 21 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Tenint en compte la dada anterior, i per aprofundir en aquest aspecte, s'ha demanat als participants: "Amb quina de les següents frases sobre creure i no creure en Déu se sent més identificat/ada?". El 27,8% s'identifica amb la frase "Sé que Déu existeix de veritat i no tinc cap dubte al respecte"; el 10,9% considera que "Tinc dubtes, però sento que crec en Déu"; el 7,2% respon que "De vegades em trobo a mi mateix/a creient en Déu, però altres vegades

no hi crec". Així doncs, un total del 45,9% dels enquestats afirma de manera total o parcial que creu en Déu. El resultat està alineat amb l'obtingut en la pregunta anterior.

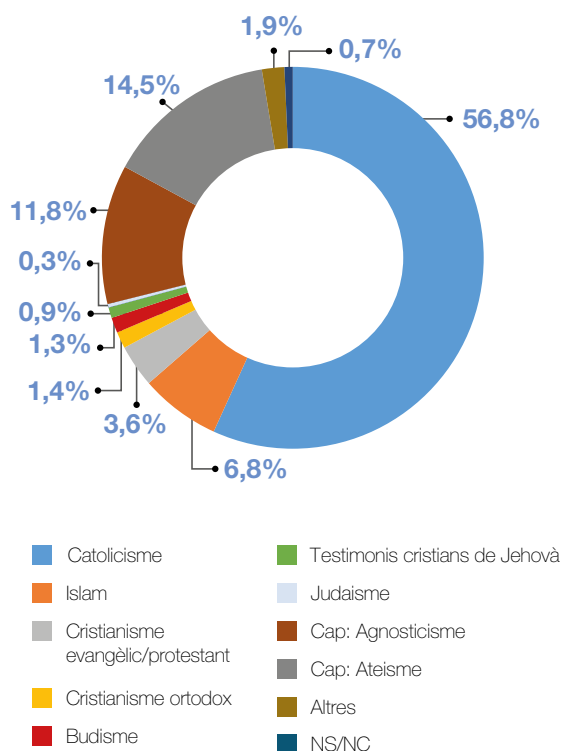
D'altra banda, el 54,1% de les respostes es vinculen amb opcions que denoten dubte (no saber si Déu existeix, no creure en un Déu personal, però sí en un poder superior). Així doncs, tal com indica el gràfic 2, es mostren uns resultats que remarquen la incertesa i la gran varietat de maneres de creure entre els entrevistats.

Gràfic 2. Respostes a "Amb quina de les següents frases sobre creure i no creure en Déu se sent més identificat/ada?"

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 22 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 3. Creences religioses amb què s'identifi quen els participants

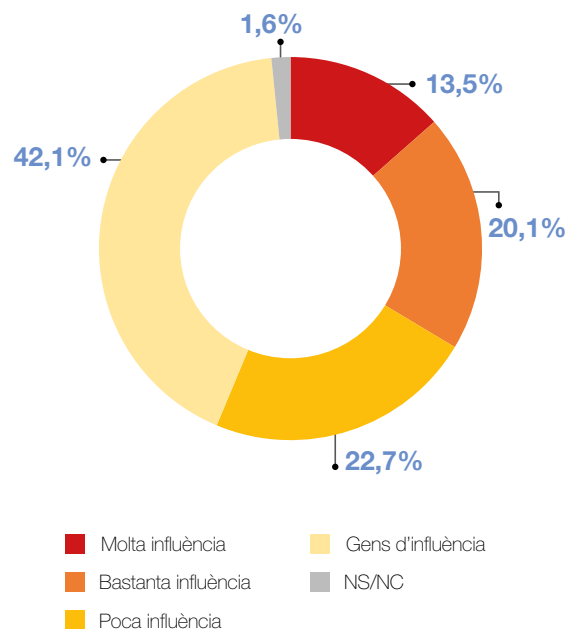

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 24 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Igualment, s'ha demanat també amb quina religió s'identifica cada participant (gràfic 3). El 56,8% ho fa amb el catolicisme, mentre que un 14,4% amb l'agnosticisme, un 11,8% amb l'ateisme, un 6,9% amb l'islam, un 3,6% amb el cristianisme evangèlic, un 1,4% amb el cristianisme ortodox, un 1,3% amb el budisme i un 0,9% amb els Testimonis de Jehovà. Per tant, la gran majoria o s'identifica amb el catolicisme o directament amb cap confessió.

Anant un pas més enllà, es demana la influència que les creences religioses tenen en les decisions de la vida diària. Aquí es detecta un

Gràfic 4. Influència de les creences religioses en les decisions del dia a dia de la població

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 33 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

contrast clau. Malgrat que gairebé la meitat de la població assegura ser creient, un 42,1% assegura que les seves creences religioses no tenen gens d'influència en les decisions que pren en la seva vida quotidiana. Un 22,7% assegura que tenen poca influència i un 20,1% que en tenen bastant. En sumar aquests dos percentatges, veiem que el 42,8% admet que alguna influència sí que tenen les creences en les seves decisions. Només un 13,5% assegura que les creences l'influeixen molt. Així doncs, és poca la població que guia el seu dia a dia d'acord amb les seves creences religioses.

Si tanquem una mica el focus i analitzem les respostes a aquesta qüestió per franges d'edat (gràfic 5), veiem que és en els grups de 25 a 34

anys, i de 35 a 49 anys on el percentatge de població que declara que la religió té molta influència a la seva vida és superior. Alhora, entre els que han respost que no té gens d'influència, la majoria tenen entre 16-64 anys. Aquests resultats refutarien una possible hipòtesi que relacionaria més edat amb més impacte de la religió en les decisions del dia a dia de les persones.

En revisar aquesta mateixa dada per confessió (gràfic 6), veiem que les persones que s'identifiquen amb l'islam i el cristianisme evangèlic/protestant són les que consideren en una major proporció que la religió té molta influència en les decisions del seu dia a dia. En canvi, les que s'identifiquen amb el catolicisme o el budisme són les que han considerat en majoria que la religió no té gens d'influència en les seves decisions diàries.

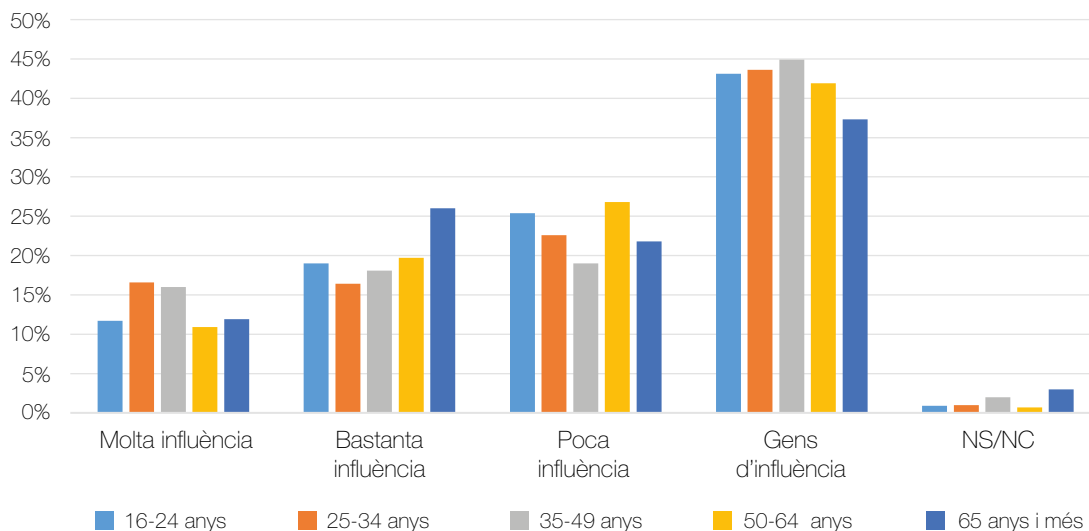
Els resultats analitzats fins ara reforcen la idea que anteriors baròmetres han presentat. La societat catalana està altament secularitzada i la idea de religió es relaciona directament amb el catolicisme. Així doncs, malgrat que la majoria de la població s'identifica amb el catolicisme, no considera que la religió tingui impacte en les decisions que pren en la seva vida diària. Alhora, els resultats també mostren que el 86,1% dels participants ha estat batejat/ada. Tenint en compte que més de la meitat d'enquestats es va identificar com a catòlics, podem assumir que gran part d'aquests batejos es van efectuar quan la persona era molt jove, a decisió dels seus progenitors, i per això aquests resultats ens aporten informació sobre l'evolució d'aquesta identitat entre dife-

rents generacions. A la pregunta "ha batejat els seus fills?" s'obté un 60,5% de respostes afirmatives; a la pregunta "s'ha casat per l'Església/ritu religiós?" el percentatge de respostes afirmatives disminueix, i s'aconsegueix un 40,9%. Aquesta dada és superior al percentatge d'enquestats que s'identifiquen com a catòlics i que responen que la religió exerceix bastanta o molta influència a les seves decisions (33,6%). Per tant, les xifres mostren una certa contradicció entre identificació amb el catolicisme, pràctica i influència de les creences en la vida diària, mostra d'una adhesió a l'esmentada confessió molt més cultural que religiosa.

Una part de l'enquesta indaga una sèrie de qüestions relatives a la interacció que han pogut tenir aquestes persones durant el darrer any amb certes activitats de caràcter religiós (gràfic 7). Totes les preguntes que comentarem d'aquesta secció van obtenir un percentatge més elevat de respostes negatives que d'afirmatives, que tindria coherència amb la prevalença d'enquestats que s'identifiquen com a persones no creients.

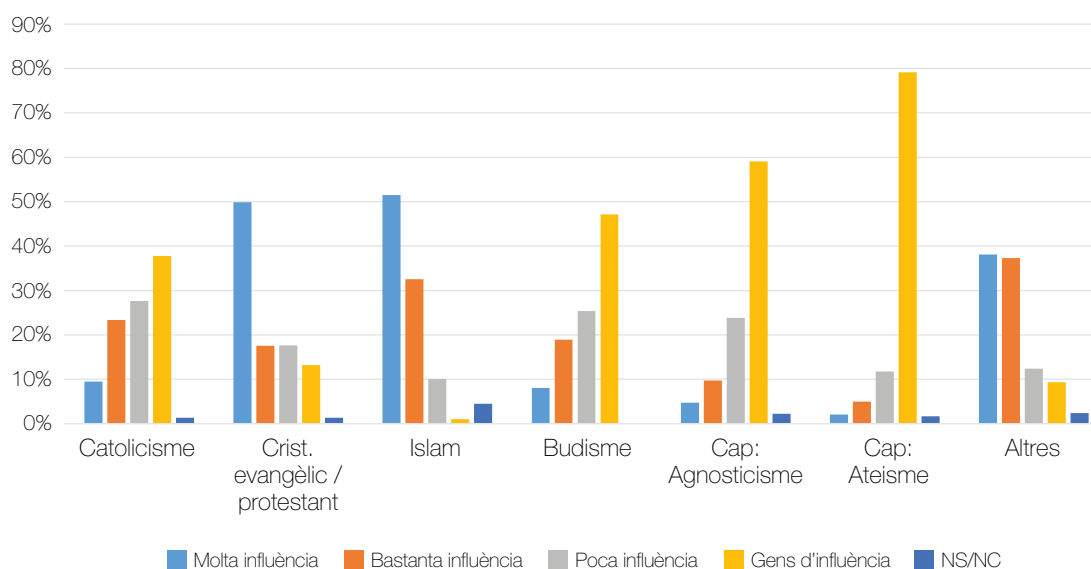
Tot i això, hi ha dues preguntes que van obtenir un percentatge de respostes afirmatives prou equilibrat amb les negatives, són: la pregunta relativa a haver anat al centre de culte durant el darrer any (44% afirmatiu, 55% negatiu) i la relativa a haver pregat durant el darrer any (47,2% afirmatiu, 52,8% negatiu). Aquestes respostes ens poden indicar una certa preferència cap a un tipus concret d'activitats religioses envers altres, com poden ser les que es mostren a les dues preguntes amb més percentatge de res-

Gràfic 5. Influència de les creences religioses en les decisions del dia a dia de la població, segons l'edat

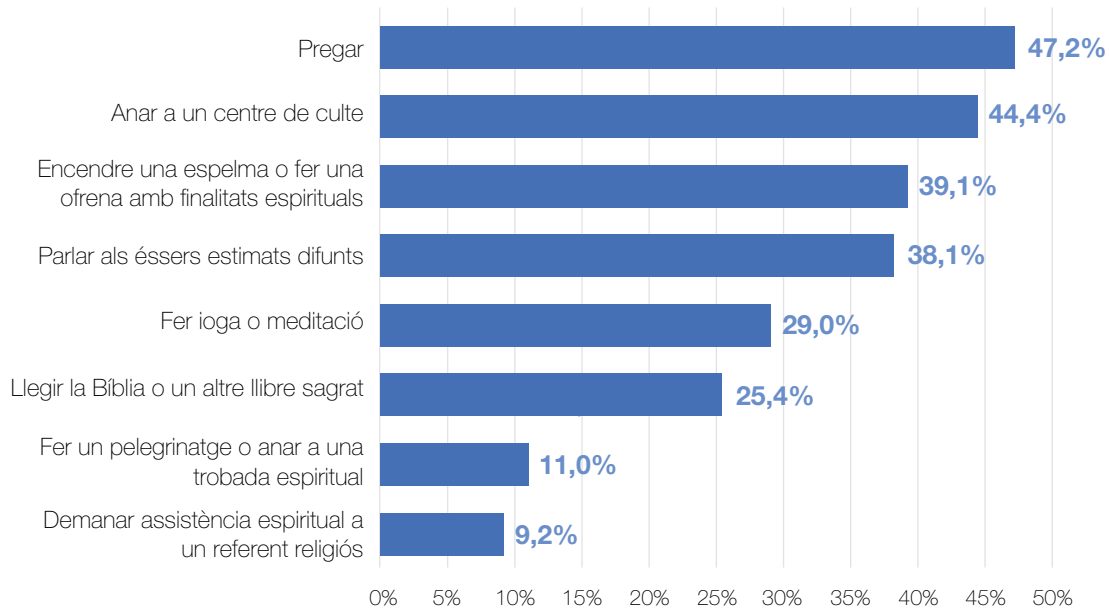
Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 33 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 6. Influència de les creences religioses en les decisions del dia a dia de la població, segons confessió

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 33 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 7. Pràctica d'activitats religioses durant el darrer any

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 35 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

postes negatives: haver demanat assistència espiritual a un referent religiós (88,5% negatiu) i fer un pelegrinatge o anar a una trobada espiritual (90% negatiu).

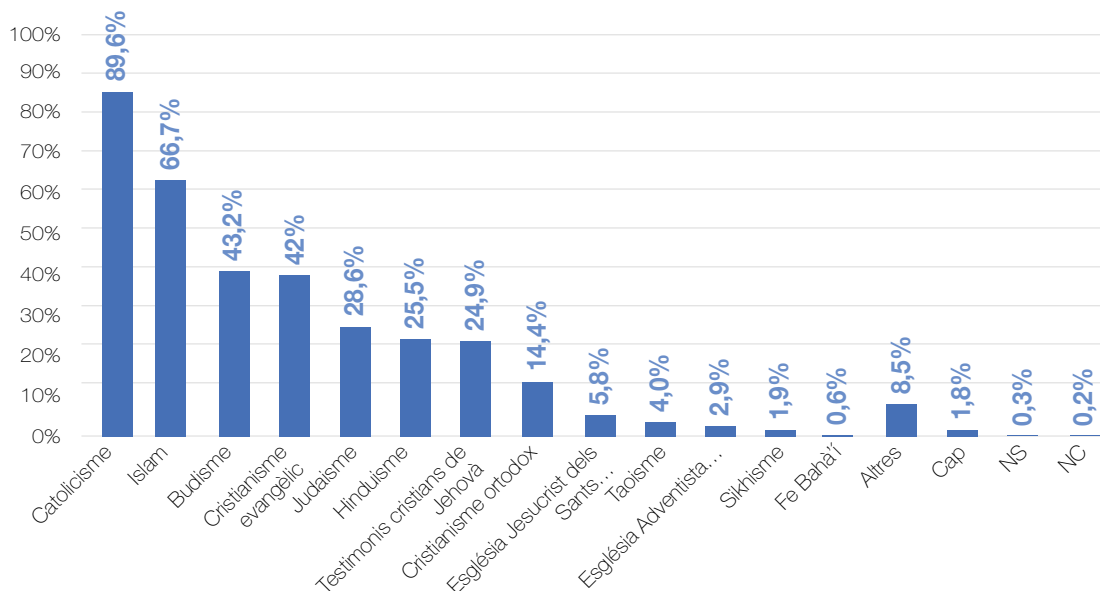
Trobem doncs unes respostes que reforcen la teoria per la qual la societat separa el fet de creure del de pertànyer a una comunitat (Davie, 1990) i que indica una tendència a una fe viscuda de manera més individual. Les persones creients s'involucren doncs preferentment en activitats religioses individuals, que no impliquen necessàriament la interacció amb altres membres de la comunitat. Aquesta tendència s'ha vist reforçada des del tancament temporal dels centres de culte durant la pandèmia de la COVID-19 (Sabaté-Gauxachs, Albalad-Aiguabella, Díez-Bosch, 2021).

Coneixement de la realitat religiosa

Havent revisat la relació de la població amb la religió, cal destacar que una part important de l'enquesta del Baròmetre es dedica a esbrinar el coneixement dels entrevistats respecte a les diferents confessions presents a Catalunya.

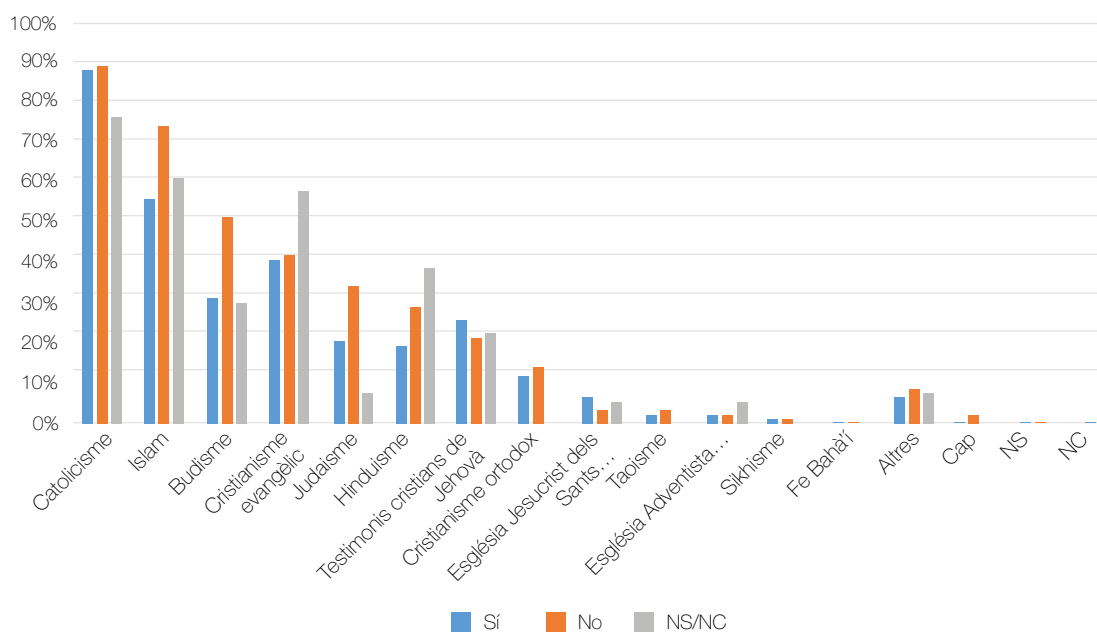
Així, es demana als enquestats pel "nom de les confessions religioses que coneix". Els resultats (gràfic 8) situen les següents confessions com a les més conegudes: el catolicisme (90%), l'islam (67%), el budisme (43%) i el cristianisme evangèlic/protestant (42%). En canvi, la Fe Bahà'í (1%), el sikhisme (2%) i l'Església Adventista del Setè Dia (3%) apareixen com les confessions més desconegudes.

Gràfic 8. Percentatge de persones que coneixen les diferents confessions religioses

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 14 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

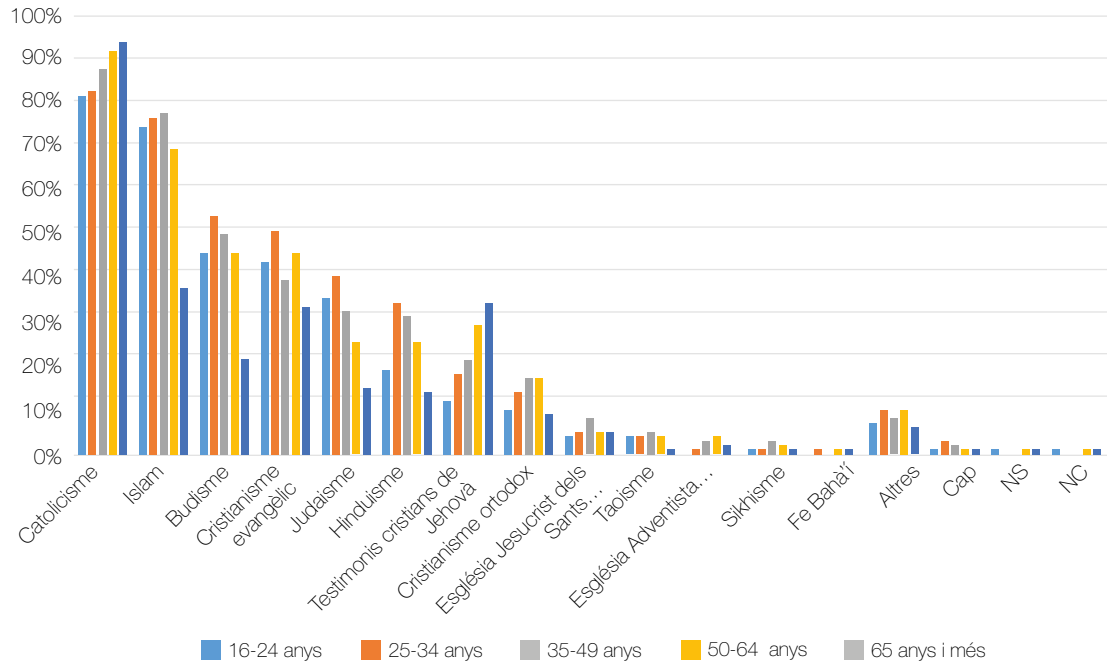
Gràfic 9. Percentatge de persones que coneixen les diferents confessions religioses, segons si són creients o no

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 14 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

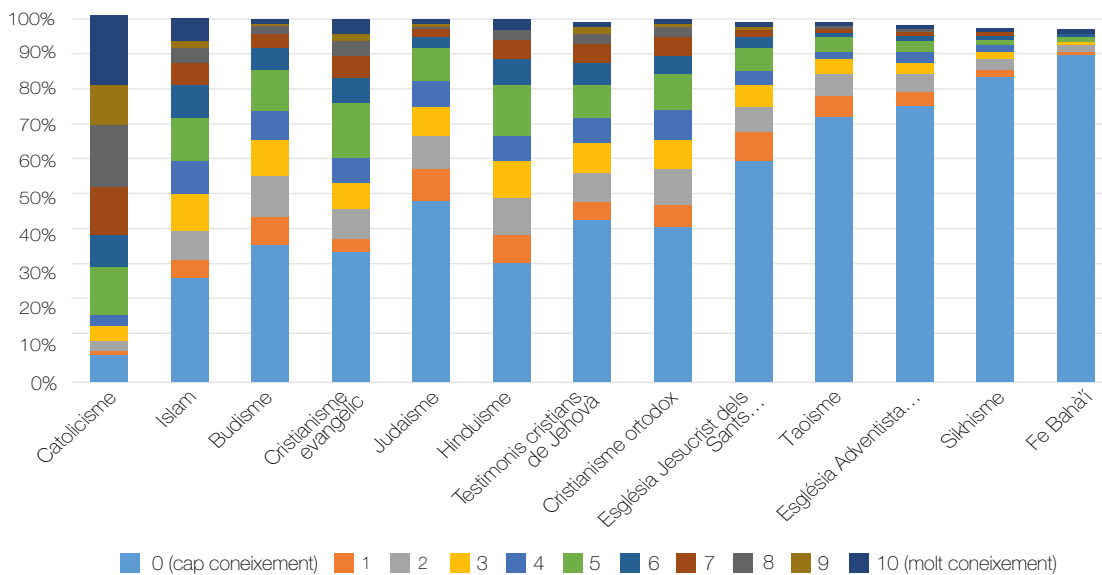

Gràfic 10. Percentatge de persones que coneixen les diferents confessions religioses, segons la franja d'edat

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 14 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 11. Grau de coneixement sobre els principis de les diferents confessions religioses

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 16 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

En filtrar aquestes mateixes dades considerant si la persona que respon té creences religioses o no (gràfic 9), veiem que els resultats es mantenen. Les confessions més conegudes continuen sent el catolicisme, l'islam i el budisme i les més desconegudes, la Fe Bahà'í i el sikhisme.

Si fem el filtre a partir de la franja d'edat dels participants (gràfic 10), veiem que les persones majors de 65 anys coneixen sobretot el catolicisme, l'islam i el cristianisme evangèlic/protestant. Alhora, les persones més joves coneixen en més proporció altres confessions com el budisme o el judaisme. Cal destacar que la franja d'edat que més coneix confessions com el budisme o l'hinduisme és mitjana, d'entre 25-49 anys.

Continuant amb el propòsit d'entendre millor el coneixement dels enquestats respecte a les diferents religions presents a Catalunya, es proposa el següent: "En una escala del 0 al 10, on 0 és cap coneixement i 10 molt coneixement, valori el grau de coneixement sobre els principis de les següents confessions religioses".

Analitzant les respostes màximes, és a dir, el percentatge de persones que van respondre que tenen "molt coneixement", veiem que hi ha una sèrie de factors rellevants. Per començar, el catolicisme és la religió amb un percentatge més elevat de respostes de valoració de deu, en concret un 19%; això es pot relacionar amb què més de la meitat dels enquestats van identificar-se amb aquesta religió. L'islam és la segona confessió amb més puntuacions elevades, tot i que el percentatge no acaba d'arribar a la meitat del primer, i és que se situa

en tan sols un 6%. Les úniques altres religions que compten amb més d'un 1% de persones que en tenen "molt coneixement" són cristianes: el cristianisme evangèlic/protestant (4%), els Testimonis de Jehovà (3%) i el cristianisme ortodox (2%). Les confessions que no arriben a l'1% d'enquestats que consideren que les coneixen molt són: el budisme, l'hinduisme, l'Església Adventista del Setè Dia, l'Església dels Sants dels Darrers Dies i el judaisme. Seguit d'aquestes religions, el taoisme se situa amb un 0,30% de respostes que afirmen que en tenen "molt coneixement", i, finalment, el sikhisme i la Fe Bahà'í són les confessions que obtenen percentatges més alts en la resposta "Cap coneixement".

Així, doncs, ens trobem amb unes dades coherents amb la resta de preguntes relatives a la pertinença i influència de la religió sobre les persones entrevistades, però que, a més a més, ens indiquen que el coneixement extens sobre la diversitat de confessions és generalment baix.

Tenint en compte l'entorn i el context cultural, el Baròmetre ha demanat també sobre coneixements concrets sobre les diverses confessions amb gran presència històrica a Catalunya. En aquest cas, s'han realitzat preguntes concretes sobre elements fonamentals de cadascuna de les esmentades confessions i s'han mesurat els encerts i les errades que han tingut els participants. La taula 1 presenta els resultats:

Taula 1. Grau de coneixement sobre els elements fonamentals del cristianisme, l'islam i el judaisme (en percentatge)

	Correcte	Aproximat	Incorrecte	No ho sap	No contesta
Sabria dir-me qui és el màxim líder espiritual de l'Església catòlica? Ens referim al líder viu, no al fundador històric.	64	0	19	17	0
Sabria dir-me qui va ser el primer impulsor de la reforma protestant?	22	0	11	67	0
Sabria dir-me en quins períodes del dia es fa dejuni durant el Ramadà?	68	2	10	21	0
Sabria dir-me quina confessió religiosa celebra la festivitat de Hanukkà?	27	0	12	61	0
Sabria dir-me quin és el màxim líder espiritual dels budistes tibetans?	35	0	14	51	0
Sabria dir-me com es diu el centre on es reuneixen els Testimonis de Jehovà?	8	1	15	77	0
Sabria dir-me algun país on les esglésies ortodoxes siguin majoritàries?	40	0	18	42	0
Sabria dir-me què es commemora per Nadal?	80	1	8	11	0

Font: Elaboració pròpia a partir de les preguntes 18, 19, 20, 61, 62, 63 i 64 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

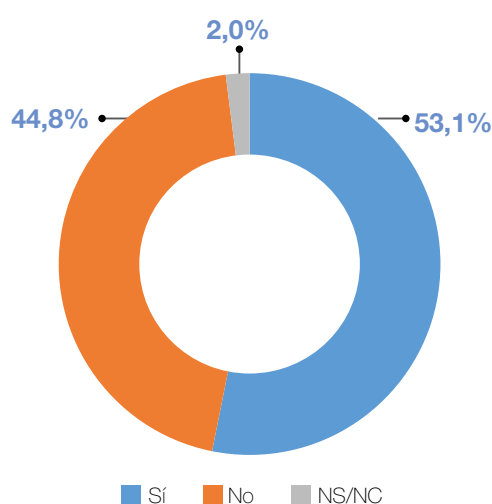
La pregunta referent al cristianisme ("Sabria dir-me què es commemora per Nadal?") va ser la que va obtenir un percentatge més elevat de respostes correctes (80%). La segueix la relativa a l'islam ("Sabria dir-me en quins períodes es fa dejuni durant el Ramadà?") un 68% de respostes encertades. La tercera més resposta correctament va ser la del catolicisme ("Sabria dir-me qui és el màxim líder espiritual de l'Església catòlica? Ens referim al líder viu, no al fundador històric")

va rebre un 64% de respostes correctes. Les respostes encertades sobre el judaisme es van col·locar en quarta posició, amb un 27% que va contestar correctament a la pregunta "Sabria dir-me quina confessió religiosa celebra la festivitat de Hanukkà?". En últim lloc, la qüestió sobre el cristianisme evangèlic/protestant és la que va rebre menys respostes correctes, amb un 22% d'encerts a la pregunta "Sabria dir-me qui va ser el primer impulsor de la reforma protestant?".

Tenint en compte que a la pregunta anterior (gràfic 11, referent al grau de coneixement propi sobre els principis bàsics de cada religió) el coneixement del catolicisme se situa en primera posició envers l'islam que es col·loca a la tercera, és interessant notar que a l'hora de realitzar aquestes preguntes més específiques la de l'islam és la segona en obtenir més respostes correctes. Per tant, la percepció sobre el coneixement de les confessions és diferent al coneixement real que es té d'aquestes. Amb tot, però, el percentatge de respostes afirmatives de la pregunta del catolicisme és elevat, coherent amb els resultats de la resta de preguntes que situen aquesta religió com la més coneguda pels enquestats.

Havent observat les tendències de coneixement parcial de les confessions, s'ha posat sobre la taula si la població participant compta

Gràfic 12. Persones amb amics o familiars més propers amb creences religioses diferents a les pròpies

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 42 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

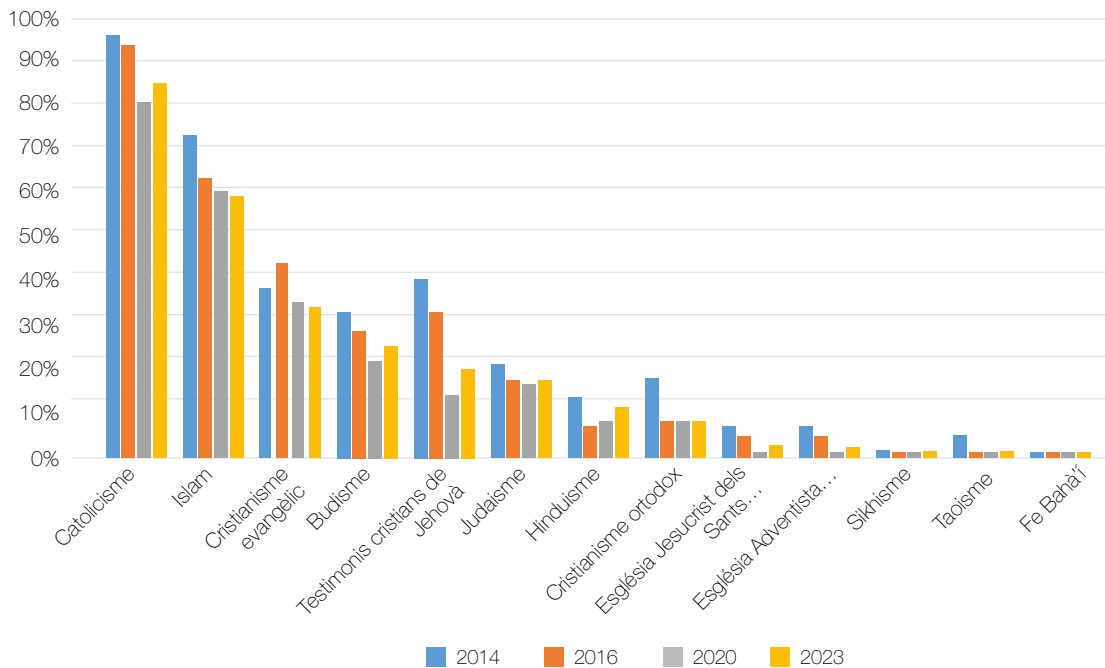
amb amics o familiars propers que tinguin unes creences religioses diferents a les seves. En aquest cas, el 53,2% ha afirmat que sí, mentre que un 44,8% ha dit que no compta amb persones properes amb creences i conviccions religioses diferents a les seves.

Considerant el panorama que dibuixen els resultats presentats fins ara, ens endinsem ara en el coneixement de les confessions a partir d'un element que les visibilitza de manera clara, els centres de culte. Les persones enquestades han respost a la següent qüestió: "D'aquestes que vostè ha mencionat sap quines tenen algun centre de culte a Catalunya?". En aquest punt, cal recordar que el 44% dels participants afirmava haver assistit a un centre de culte en el darrer any.

Aquesta mateixa pregunta va ser efectuada a les tres edicions passades del Baròmetre (els anys 2020, 2016 i 2014), i per això es pot observar l'evolució d'aquesta resposta al llarg dels anys al gràfic 13.

Hi ha diversos factors que volem ressaltar d'aquesta comparativa. El primer de tots és que el coneixement sobre els centres de culte presents a Catalunya és descendent. Si ens hi fixem, tan sols tres confessions demostren una evolució positiva respecte a l'últim Baròmetre (el de 2020), i són: el catolicisme (amb un 1,1% més), l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (amb un 0,5% més) i l'Església Adventista del Setè Dia (amb un 0,1% més). La resta de respostes se situa en un menor coneixement d'aquests centres respecte a l'edició passada, i són els centres de culte dels Testi-

Gràfic 13. Grau de coneixement sobre la presència de centres de culte de les diferents confessions; comparació amb els baròmetres 2020, 2016, 2014

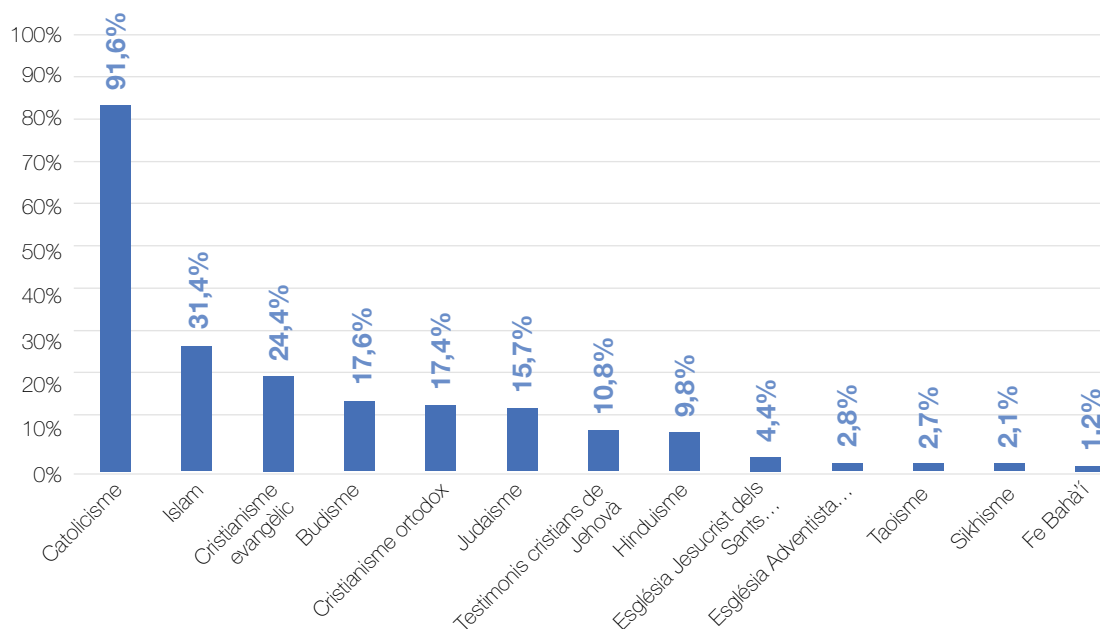
Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 15 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023 i de les dades dels baròmetres 2014, 2016 i 2020.

monis de Jehovà els que presenten una baixada més important, concretament d'un 18,6% menys. Aquest descens generalitzat no és puntual entre aquestes dues últimes edicions del Baròmetre, sinó que és una baixada que es veu encara més accentuada si la comparem amb les dades del 2014.

En aquest cas, la diferència entre els resultats actuals i els de fa tres edicions ens demostren que totes les confessions que apareixen esmentades a la pregunta compten amb una disminució de coneixement respecte als seus centres de culte, i són, de nou, els Testimonis de Jehovà els que tenen la baixada més accentuada (un 23,9% menys respecte al 2014).

Hi ha només una excepció a aquest fet, i és el cas del coneixement dels centres de l'Església Adventista del Setè Dia, de la qual només hi ha respostes a partir del 2020 i que ha experimentat una lleugera pujada. Finalment, l'única confessió que ha obtingut un 0% de respostes ha estat la Fe Bahà'í, un 0,9% menys respecte l'any 2014.

Sobre aquest mateix tema, s'ha demanat als enquestats si han entrat mai a algun centre de culte d'alguna de les confessions esmentades. Tal com veiem al gràfic 14, la gran majoria (92%) han entrat a una església catòlica, però no han entrat en cap centre de culte de les altres confessions. De fet, el percentatge de respostes

Gràfic 14. Percentatge de població que afirma haver entrat als centres de culte de les diferents confessions.

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 44 del Baròmetre sobre la religió i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

negatives en totes les altres confessions és sempre superior al 68,6%. Cal destacar que un 31% afirma haver entrat a una mesquita o oratori musulmà i un 24% a una església evangèlica/protestant.

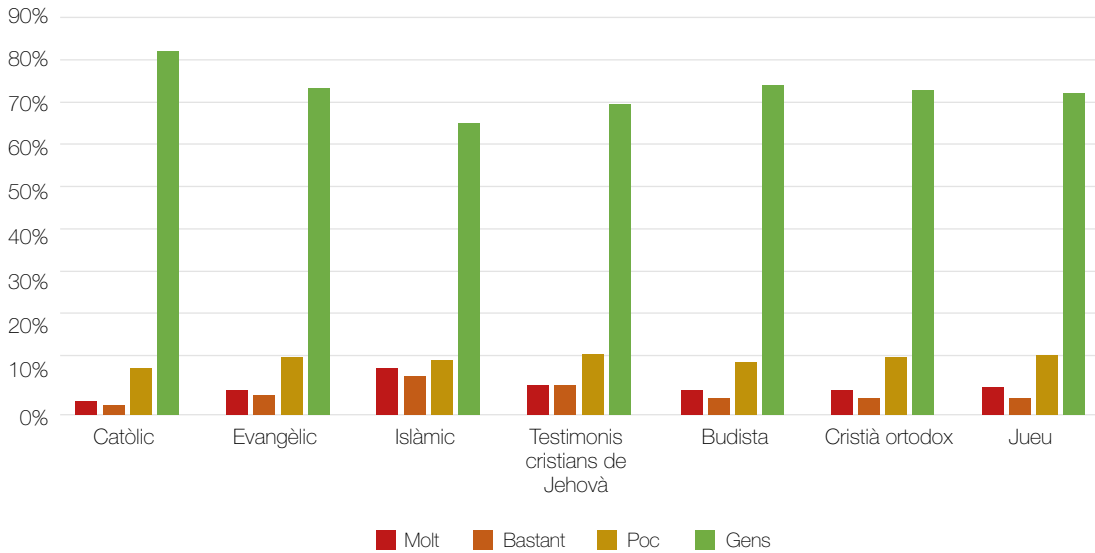
Més enllà d'haver-hi entrat, el Baròmetre es pregunta si als participants els molestaria el fet de comptar amb algun centre de culte d'alguna de les confessions esmentades prop de casa (gràfic 15). Segons les respostes, a la gran majoria no els molestaria gens tenir un centre de culte de qualsevol de les confessions a prop del seu domicili. Cal, però, subratllar que un 11% ha afirmat que li molestaria molt tenir-hi una mesquita o oratori musulmà; a un 9% li molestaria bastant i a un 13% li molestaria poc. Per tant, a

un 33% dels enquestats els molestaria d'alguna manera. En un percentatge similar es troben els salons de Regne dels Testimonis de Jehovà, ja que a un total del 28% dels participants els molestaria (a un nivell o altre) tenir-ne prop de casa. Seguint el mateix patró, cal destacar que a un 24% li molestaria tenir una sinagoga prop, a un 24% una església evangèlica/protestants un 23% una església cristiana ortodoxa, a un 22% un temple budista i a un 17% una església catòlica.

Havent entrat en l'àmbit de la convivència, es demana als participants quina de les opcions que indica el gràfic 16 completaria millor la frase: "Segons la seva opinió, entre els veïns del seu municipi en el qual hi ha diferents cultures, na-

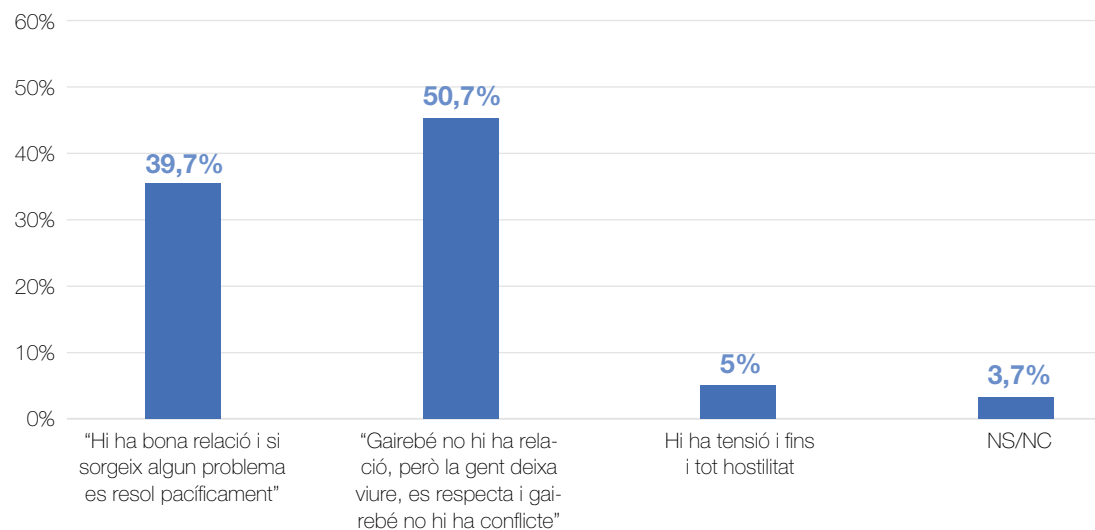

Gràfic 15. Respostes de la població sobre si els molestaria tenir prop de casa un centre de culte d'alguna de les diferents confessions

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 47 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 16. Respostes a la pregunta: "Segons la seva opinió, entre els veïns del seu municipi en el qual hi ha diferents cultures, nacionalitats o religions..."

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 45 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

cionalitats o religions...”. El 50,7% respon que gairebé no tenen relació amb els veïns d’altres cultures, nacionalitats o religions. Un 39,7% assegura que hi ha bona relació i que si sorgeixen incidències es resolen pacíficament. Cal posar atenció al 5% que afirma que hi ha tensió i fins i tot hostilitat amb aquests veïns.

Finalment, i havent analitzat en quina mesura la societat catalana coneix la realitat religiosa del país tenint també en compte la relació amb la religió, es demana als participants quina de les opcions que mostra el gràfic 17 completaria millor la frase: “La presència de persones creients d’altres religions diferents a la catòlica...”, segons el seu parer.

En aquest cas, la gran majoria (45,8%) contesta que “Em són indiferents. Tant m’és el que facin”, mentre que un 40% respon que aquest fet

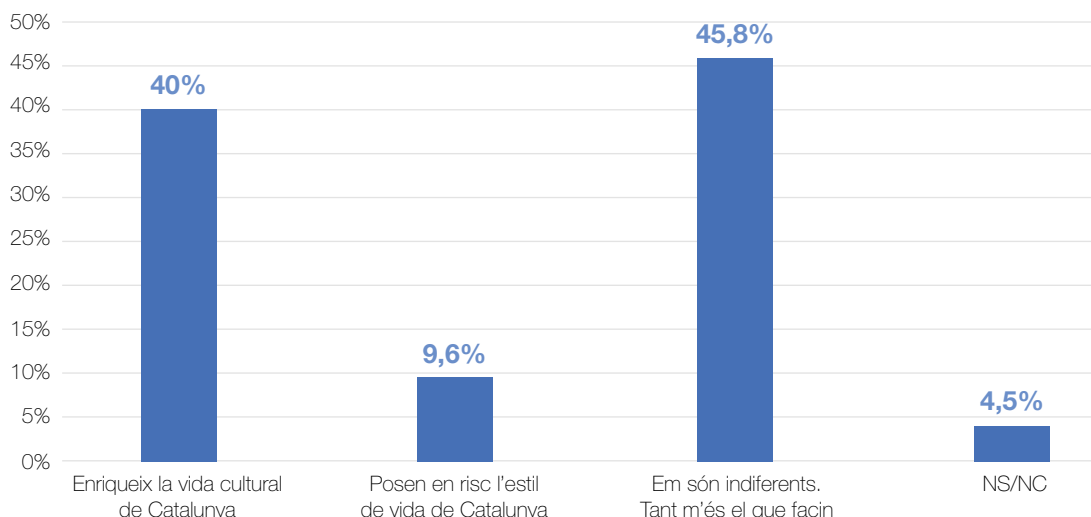
enriqueix la vida cultural del país. Un 9,6% però, marquen l’opció “posen en risc l’estil de vida de Catalunya. En aquest sentit, trobem una opinió molt dividida entre la població.

Conclusions

Tenint en compte els resultats obtinguts en el context presentat, les presents conclusions es proposen donar resposta a la pregunta: quin coneixement de la realitat religiosa té la població catalana?

Els resultats indiquen que la població catalana compta amb un coneixement parcial de la realitat religiosa del país. Per una banda, perquè està molt secularitzada. De fet, més de la meitat (51,7%) dels participants al Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat

Gràfic 17. Respostes a la pregunta: “La presència de persones creients d’altres religions diferents a la catòlica...”

Font: Elaboració pròpia a partir de la pregunta 46 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

2023 consideren no tenir creences religioses. La gran majoria o s'identifica amb el catolicisme o directament amb cap confessió.

Les creences religioses tenen molt poca influència en les decisions de la vida diària de la població. I és que malgrat que gairebé la meitat de la població assegura ser creient, un 42,1% afirma que les seves creences religioses no tenen gens d'influència en les decisions que pren en la seva vida quotidiana. Aquest fenomen no canvia en persones de més edat comparat amb persones més joves. Són les persones que s'identifiquen amb l'islam i el cristianisme evangèlic/protestant les que consideren que la religió té molta influència en les decisions del seu dia a dia (malgrat que el catolicisme sigui la confessió amb què s'identifica la majoria). Les xifres mostren una certa contradicció entre identificació amb el catolicisme, pràctica i influència de les creences en la vida diària; mostren d'una adhesió a l'esmentada confessió molt més cultural que religiosa. D'altra banda, les persones creients (48,3%) s'involucren preferentment en activitats religioses individuals, que no impliquen necessàriament la interacció amb altres membres de la comunitat. Així trobem una societat marcada per la secularització, el catolicisme cultural i una vivència individualitzada de la fe.

Aquesta mateixa societat té un coneixement parcial de la diversitat religiosa. Les confessions que més es coneixen són el catolicisme (90%), l'islam (67%), el budisme (43%) i el cristianisme evangèlic/protestant. Aquesta situació varia molt poc en filtrar els resultats segons si les persones són creients o segons la franja

d'edat. En tots els casos, les confessions més representades són les esmentades i les menys conegudes són la Fe Bahà'í i el sikhisme.

Així doncs, si deixem de banda el catolicisme, el coneixement de l'islam pren protagonisme en comparació amb altres confessions no cristianes. Des d'inicis dels anys 90, ha tingut una presència destacada en mitjans de comunicació, debats acadèmics i polítics (Mertens, 2016). De fet, en preguntar sobre els preceptes de les diverses confessions amb presència al país, la majoria de respostes correctes han estat sobre el cristianisme catòlic, però l'islam s'ha situat en segona posició.

Hi ha convivència, però cal insistir a promoure la trobada i el diàleg

Malgrat aquest coneixement parcial de la diversitat religiosa, el 53,2% ha afirmat que té familiars o amics amb confessions diferents a les seves. Tot i així, el coneixement sobre l'existència de centres de culte de confessions diferents al catolicisme ha disminuït des del 2014. A més, el percentatge de població que ha entrat en centres de culte diferents als catòlics és baix. Cal destacar, tot i això, que un 31% afirma haver entrat a una mesquita o oratori musulmà i un 24% a una església evangèlica/protestant (percentatges molt baixos davant el 92% de persones que han entrat a una església catòlica).

La meitat de la població (50,7%) afirma que gairebé no té relació amb els veïns del seu

municipi amb cultures, nacionalitats o religions diferents a les seves. Alhora, un 45,8% explica que li són indiferents. Malgrat que la gran majoria responen que no els molestaria gens tenir un centre de culte a prop de casa, a un 33% dels enquestats els molestaria d'alguna manera tenir una mesquita o oratori musulmà, a un 28% un saló de regne dels Testimonis de Jehovà. Seguint el mateix patró, cal destacar que a un 24% li molestaria tenir una sinagoga prop, a un 24% una església evangèlica/protestants, a un 23% una església cristiana ortodoxa, a un 22% un temple budista i a un 17% una església catòlica.

I és que malgrat que un 40% de la població assegura tenir bona relació amb els seus veïns de cultures, nacionalitats o religions diferents, i considera que la presència de confessions diferents a la catòlica enriqueix la vida cultural del país, un 9,6% ha respost que creu que “posen en risc l'estil de vida de Catalunya”. La visibilització de símbols religiosos o fins i tot la presència de rituals al carrer recorda el debat sobre la presència de la religió en l'espai públic (Habermas, 2008).

La població mostra coneixement i consciència de l'altre, però encara no un interès total. Les reticències vinculades amb la religió en general i amb el catolicisme en particular es traslladen cap a les altres confessions que, en alguns casos, s'observen sota una certa ombra de sospita. Els relats populistes d'alguns partits polítics que distingeixen el “nosaltres” i l'“ells” (Sorice, 2014) no contribueixen a fomentar l'entesa ni a avançar cap a la trobada i el diàleg.

Cal treballar, com ja es fa tant des del Govern com des de diferents entitats i organitzacions del país, per contrarestar les reticències, pors i desconfiances respecte a la població d'altres confessions, cultures o nacionalitats. En aquest sentit, és important mantenir els debats i les accions centrades en el coneixement de l'altre (Czachesz, 2016), un coneixement que cal promoure davant de la desinformació i el populisme.

Bibliografia

- Abu-Nimer, M. i Alabbadi, A. (2017). *Interreligious Dialogue Resource Guide*. Vienna: Abdullah Bin Abdulaziz International Centre for Interreligious and Intercultural Dialogue (KAICIID).
- Albert-Blanco, V. i Astor, A. (2022). Inmigración y religión en España: Un paisaje plural y en transformación. A: *La Inserción Laboral y Social de los Inmigrantes y Refugiados en España*. Cajamar, 239-49.
- Amaiz, A., Torres, A. et al. (2013). *Religious practice and observance in the EU Member States*. Padova: Università di Padova.
- Ares, A. (2017). *La Rueda Migratoria*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.
- Astor, A. i Griera, M. (2016). *La gestión de la diversidad religiosa en la España contemporánea*. CIDOB.
- Beyer, P. (2003). Social Forms of Religion and Religions in Contemporary Global Society. A: Dillon, M. (ed.), *Handbook of the Sociolo-*

- gy of Religion*, 45-60. Cambridge University Press.
- Càtedra de Llibertat Religiosa i de Consciència (2022). *El dret a la llibertat religiosa i de consciència a Catalunya. Informe biennal 2020-2021*. Càtedra de Llibertat Religiosa i de Consciència.
- Czachesz, I. (2016). *Mental Religion: The Brain, Cognition, and Culture*, ed. N. Clemens, Macmillan Interdisciplinary Handbooks.
- Davie, G. (1990). Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain? *Social Compass*, 34(7), 455-469.
- De Blasio, E. and Sorice, M. (2018). Populism between direct democracy and the technological myth. *Palgrave Communications*, 4(15).
- Direcció General d'Afers Religiosos (2023). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2022). *Mapa religiós de Catalunya 2021*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2020). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2016). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Einstein, M. (2007). *Brands of Faith: Marketing Religion in a Commercial Age*. Routledge.
- Fahy, J. i Bock, J. J. (2019). *The Interfaith Movement*. Routledge.
- Fazzini, G. (1995). *Mass Media e Solidarietà*. Edizioni Piemme.
- Gagliardone, I., Gal, D., Alves, T. and Martinez, G. (2015). *Countering Hate Speech Online*. UNESCO.
- Garreta, J., Macià, M. i Llevot, N. (2019). Religious education in state primary schools: the case of Catalonia (Spain). *British Journal of Religious Education*, 41-2, 145-154.
- Ghali, K. (2020). Celebrem Barcelona: la diversitat religiosa a l'espai públic. *Canemàs: revista de pensament associatiu* (20), 92-105.
- Habermas, J. (2008). La voz pública de la religión. Respuesta a las tesis de Paolo Flores D'Arcais. *Claves de Razón Práctica*, 180, 4-6.
- Herbert, D. (2016). *Religion and Civil Society. Rethinking Public Religion in the Contemporary World*. Routledge.
- Hjarvard, S. (2011). The mediatization of Religion: Theorizing religion, media and social change. *Culture and Religion*, 12(2), 119-35.
- Hoover, S. i Lundby, K. (1997). *Rethinking Media, Religion and Culture*. Sage.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.

- Kedar, H. E. (2020). Fake News in Media Art: Fake News as a Media Art Practice Vs. Fake News in Politics. *Postdigital Science and Education*, 2, 132–146.
- Lévinas, E. (1985). *Ethics and Infinity*. Duquesne University Press.
- Mertens, S. (2016). European Media Coverage of Islam in a Globalizing World. A: Mertens, S. i De Smaele, H. (eds.), *Representations of Islam in the News: A Cross-Cultural Analysis*, 59-74. Lexington Books.
- Parekh, B. (2019). *Ethnocentric Political Theory*. Palgrave Macmillan.
- Quandt, F., Boberg, S. i Schatto-Eckrodt, T. (2019). Fake news. A: *The International Encyclopedia of Journalism Studies*. Wiley Online Library.
- Ratzmann, N. (2019). *Intercultural Dialogue: A Review of Conceptual and Empirical Issues Relating to Social Transformation*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Sabaté-Gauxachs, A. Albalad-Aiguabella, J. M. i Díez-Bosch, M. (2021). Coronavirus-Driven Digitalization of In-Person Communities. Analysis of the Catholic Church Online Response in Spain during the Pandemic. *Religions*, 12(5), 311.
- Sloman, S. i Fembach, P. (2017). *The Knowledge Illusion: Why We Never Think Alone*. Penguin Random House.
- Sorice, M. (2014). *I media e la democrazia*. Carocci.
- Statista. (2023). *Religion in Europe. Statistics and Facts*. Statista.
- Stein, E. (1916). *On the Problem of Empathy*. ICS Publications.

7.

El contacte de la població catalana amb la diversitat religiosa

Xavier Casademont i Jordi Feu, Universitat de Girona

En aquest capítol s'analitza quin és el contacte de la població catalana amb la diversitat religiosa. Com s'ha exposat en apartats anteriors, un 51% dels enquestats afirma que no té creences religioses, per davant del 48% que sí. Tanmateix, quan es pregunta als enquestats sobre quina és la seva religió, el 57% afirma que són catòlics, seguits d'un 7% de població musulmana i d'un 9% que s'identifiquen amb altres minories religioses. Així mateix, cal destacar que un de cada quatre es declaren ateus (15%) o agnòstics (12%). Des d'una perspectiva diacrònica, i en comparació amb els resultats dels baròmetres publicats des del 2014, la societat catalana presenta unes xifres relativament similars, que no suposen una alteració substantiva en la identificació vers la religió.

Tenint en compte aquestes dades, aquest apartat estudia quines són les relacions que es donen entre persones, grups i comunitats en funció de la seva adscripció religiosa, així com quina influència, pràctiques i vinculacions existeixen entre els diferents membres de la família, la parella i les relacions d'amistat en funció de la religiositat. Finalment, l'apartat conclou examinant fins a quin punt les persones tenen interès a assistir a centres de culte diferents als de la seva confessió. Aquesta dada ens permet plantejar la hipòtesi de fins

a quin punt les persones es mostren obertes i predisposades a conèixer i interactuar amb altres religions. El coneixement mutu i les relacions de permeabilitat amb altres confessions es podrien interpretar com una mostra de curiositat i la voluntat de conèixer altres religions; un coneixement i interès que són la base del respecte, la tolerància, el reconeixement i el diàleg entre confessions.

Relacions familiars

La primera de les variables a analitzar és la influència de la família en la religiositat de les persones. És àmpliament sabut que la família és la institució social de referència en termes de socialització, especialment en l'etapa primària. Això no exclou, tanmateix, que, al llarg de la trajectòria vital, les persones modifiquin i modulin els seus trets identitaris, ja sigui per processos i decisions personals pròpies, com pels efectes d'altres agents i institucions socialitzadores que poden condicionar les creences dels individus. La família és un espai de transmissió generacional de les creences i les pràctiques religioses i, per tant, esdevé una institució clau en la transmissió i la perdurabilitat dels costums i les tradicions religioses. Tots aquests elements esdevenen especialment

importants en funció del context històric, i, en el cas espanyol i català, les diferències entre els contextos generacionals són radicalment oposades, cosa que accentua encara més les possibilitats de canvis. En l'actualitat, per exemple, coexisteix una generació, especialment entre els majors de 50 anys, que fou socialitzada en el context del franquisme, mentre que la població jove i part de l'adulta ja ho feu en democràcia i en un escenari de progressiva secularització de la societat catalana. Per aquesta raó, en aquest apartat, l'edat serà una variable clau a l'hora d'entendre canvis en el contacte de la població amb la religió.

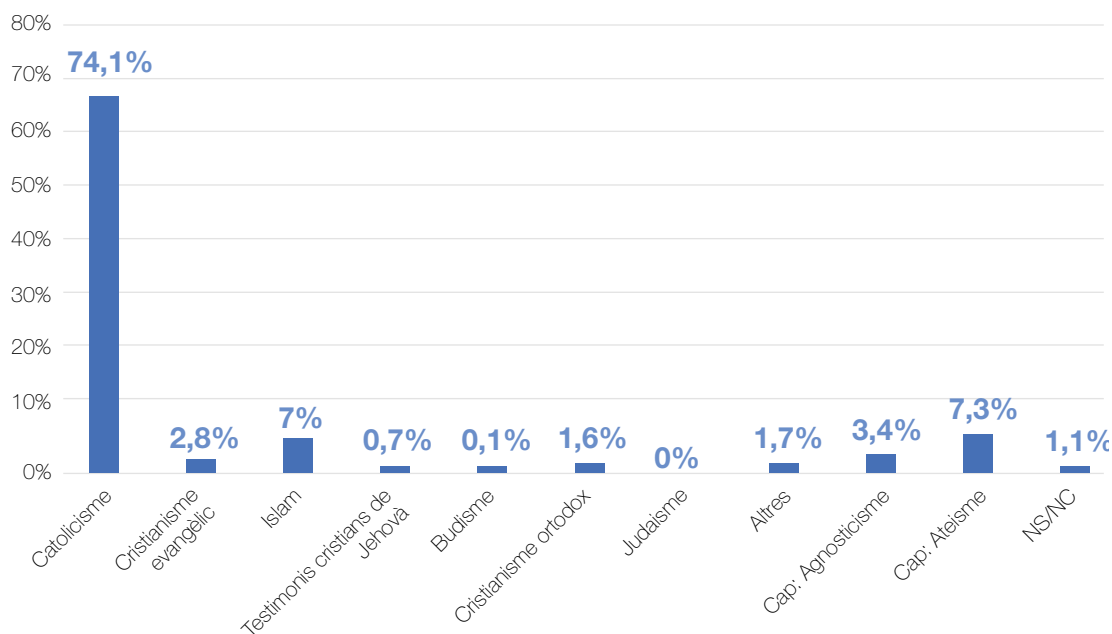
En l'actualitat, immersos de ple en el segle XXI, són diversos els canvis estructurals que afecten el conjunt de la societat catalana. Uns canvis que, per exemple, han estat profunds en la mateixa família, amb la transició del model tradicional cap a múltiples estructures familiars que han transformat, també, les seves capacitats i funcions en termes de socialització. En les societats industrials les famílies eren unitats de producció, reproducció i consum, tres atributs que s'han diluït en les societats postindustrials. Si la funció reproductiva s'ha mantingut estrictament pel que fa a la reproducció de l'espècie, no s'ha mantingut en la funció de la reproducció dels valors simbòlics, cosa que implica una pèrdua de poder en termes de transmissió de valors.

Així mateix, altres institucions socials importants, com l'escola i l'educació, així com els rols de gènere i conceptes com l'autoritat dels pares i mares, han virat de forma considerable. Aquestes transformacions són també evi-

dents quan parlem del treball (caracteritzat especialment per la precarietat i la inestabilitat), els partits polítics (amb la crisi de les democràcies liberals, de les ideologies clàssiques i l'emergència de fenòmens com el populisme i l'extrema dreta) o els mitjans de comunicació (que han perdut també el seu rol monopolista a l'hora de transmetre la informació). Tots aquests canvis afecten en primera persona la població més jove, sovint aclaparada per la influència de les noves tecnologies i les xarxes socials. No obstant això, el paper de la família i la seva influència en la determinació de la confessió religiosa continua sent encara important.

Les dades mostren que gairebé 3 de cada 4 enquestats va néixer i créixer en llars en què el catolicisme era la religió dels progenitors, mentre que un 7% en llars on els progenitors eren musulmans; un altre 7% ho va fer en llars on els progenitors es declaraven ateus i un 3% agnòstics. Tanmateix, si aquestes dades s'analitzen per franges d'edat s'observa un canvi generacional important.

En el cas del catolicisme, per exemple, entre les persones de més de 65 anys el percentatge és del 92,8%, mentre que entre els de 16 a 24 la xifra s'enfonsa fins al 48,1%. Per contra, entre els ateus i agnòstics l'evolució és l'oposada: entre els majors de 65 anys el percentatge era gairebé insignificant (un 2% d'agnòstics i un 1,7% d'ateus) i entre els joves de 16 i 24 la xifra s'enfila al 8 i el 17%. Les dades mostren clarament com les generacions més joves han viscut, en molt menor mesura que les generacions més grans, en

Gràfic 1. A la seva llar, quan vostè era petit, quina era la religió dels seus pares?

Font: Pregunta 31 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la qüestió de la seva diversitat 2023.

llars en què —quan eren petits— els progenitors eren religiosos, especialment en el cas dels catòlics. La família, per tant, des d'una perspectiva generacional, deixaria de ser una institució crucial en la transmissió dels valors religiosos dels menors, cosa que suposa un canvi radical respecte al que va passar en les actuals generacions més grans. Això no vol dir que la família no continuï sent important, però comparativament la seva capacitat d'influència ha disminuït de forma destacada.

Si es comparen les dades de la religió dels progenitors quan els enquestats eren petits amb les de la seva confessió religiosa, s'observa una diferència substancial entre el percentatge de llars en què els pares eren catòlics (74%) i les persones que actualment es consideren ca-

tòliques (57%). Tal com mostren les dades de l'enquesta, aquest retrocés no significa necessàriament que totes les persones hagin deixat de ser catòliques (hi ha altres factors com, per exemple, l'assentament de la immigració estrangera a Catalunya que arriba entre els anys vuitanta i noranta, que influeix en aquest canvi). Però, en termes generals, les dades il·lustren que el catolicisme ha deixat de ser l'única opció religiosa per compartir amb altres confessions i altres formes de religiositat el protagonisme en les creences.

Per contra, les dades mostren també una diferència substancial entre el percentatge de persones que vivien en llars on els pares es declaraven ateu (7,3) o agnòstics (3,4), unes categories (l'ateisme o l'agnosticisme) amb les

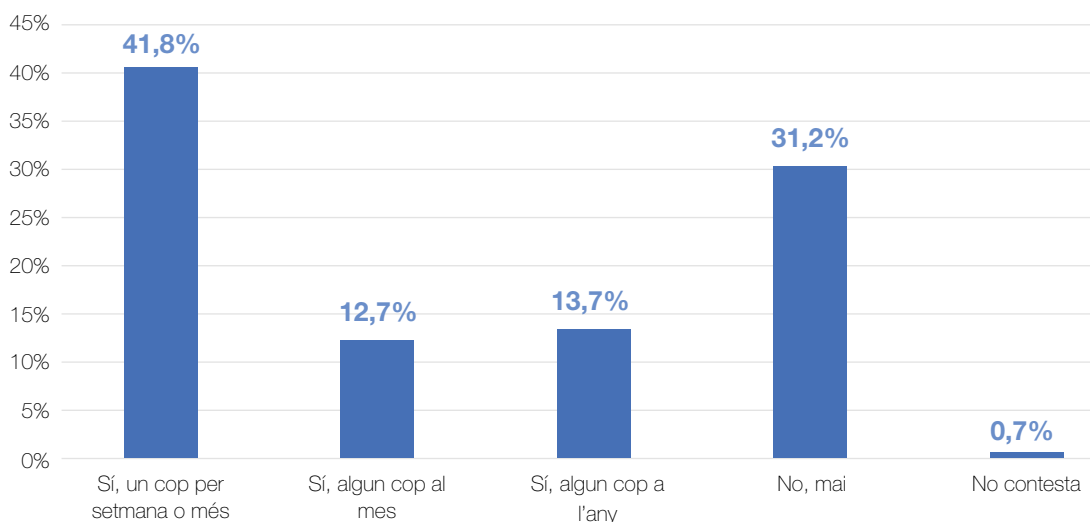
quals s'identifiquen actualment un 27% dels enquestats. Novament, no podem extreure conclusions precipitades d'aquestes dades, sobretot a l'hora d'explicar els motius del canvi, però el que sí que evidencia és un cert trencament generacional en la identificació religiosa entre les llars dels pares i la identificació actual. Si entre les generacions més grans la vivència de l'ateisme i l'agnosticisme era una realitat molt minoritària, en l'actualitat gairebé és present en un de cada quatre joves.

Així mateix, també és interessant contrastar quina era la pràctica religiosa dels pares durant la infància dels enquestats. Les dades mostren, d'entrada, que un 31,2% no participaven mai en actes de culte religiós, mentre que el 70% hi

participava, tot i que amb diferents intensitats. Un 41,8% dels enquestats afirma que els pares assistien a cultes una vegada a la setmana o més a un culte; el 13% alguna vegada al mes i un 14% algun cop a l'any.

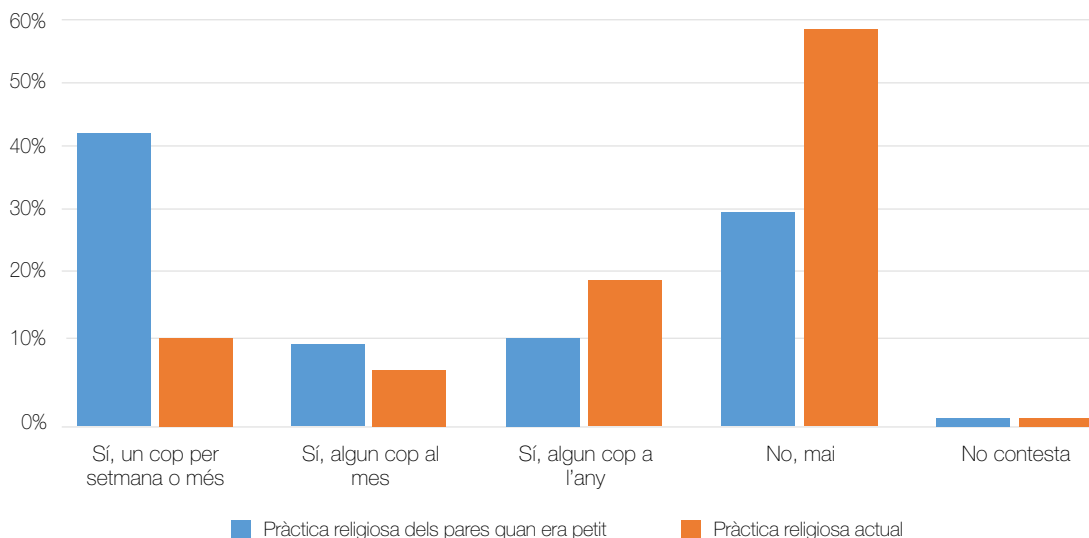
En aquest cas, si comparem les dades dels pares creients d'una confessió religiosa amb la pràctica religiosa actual, s'observa novament un retrocés significatiu entre les generacions actuals en comparació amb les anteriors. En l'actualitat, un 57% de les persones enquestades creients afirma que no assisteix mai a actes de culte, mentre que només un 13% ho fa un cop per setmana o més, un 9% alguna vegada al mes i un 21% algun cop a l'any. La inclinació majoritària tendeix cap a una pràctica religiosa amb una participació més esporàdica, que

Gràfic 2. Podria dir-me si quan vostè era petit els seus pares acudien als actes de culte religiós d'alguna confessió, sense comptar-hi les ocasions relacionades amb cerimònies de tipus social com bodes, comunions o funerals?

Font: Pregunta 32 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 3. Podria dir-me si quan vostè era petit els seus pares acudien als actes de culte religiós d'alguna confessió, sense comptar-hi les ocasions relacionades amb cerimònies de tipus social com bodes, comunions o funerals?

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de les preguntes 25 i 32 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

queda reduïda a un percentatge de només el 13% de persones amb una pràctica constant habitual, en detriment del 57% que no assisteixen mai a cultes i el 21% que només ho fa algun cop a l'any.

La magnitud del canvi de tendència en la pràctica religiosa actual i la dels pares quan els enquestats eren petits es posa de manifest quan es comparen els dos col·lectius en les pràctiques més extremes: entre els que no hi participen mai o només algun cop l'any, el percentatge ha passat del 45% al 78% i, per contra, els que hi participen setmanalment o un cop al mes, la xifra s'ha reduït del 55% al 22%.

Relacions de parella

Una altra de les variables a estudiar és la religió de la parella dels enquestats i, sobretot, fins a quin punt les parelles comparteixen la mateixa religió o si, per contra, hi ha un nombre destacat de parelles de confessions diferents. Les dades de 2023 mostren que la majoria dels enquestats tenen una parella catòlica (53%), seguida dels ateus (17,9%), agnòstics (11,3%) i musulmans (7%). Així no obstant, en el transcurs dels darrers anys ha decaïgut lleugerament el percentatge de parelles entre persones catòliques (del 59,5% de 2014 al 53,7% de 2023), i ha augmentat molt modestament les altres. Aquestes dades, tanmateix, no ens aporten una informació relativament substantiva, i és més rellevant creuar quin és el grau de correspondència entre les religions de la parella.

Taula 1. Confessió religiosa de la parella, per confessió religiosa de la persona enquestada

		Confessió religiosa de l'enquestat (en %)								
Confessió reli- giosa de la parella de l'enquestat (en %)	Catolicisme	Crist. evangèlic	Islam	Testimonis c. Jehovà	Budisme	Cristianisme ortodox	Judaisme	Altres	Cap: Agnosticisme	Cap: Ateisme
Catolicisme	82,1	10,5	4,8	27,9	27,2	0	0	9,5	22	16,5
Cristianisme evangèlic/ protestant	1,1	69	2,4	0	0	0	0	0	0	1,5
Islam	0,8	0	88,9	0	6,8	0	0	0	0,7	1,2
Testimonis cristians de Jehovà	0	2	0	55,4	0	0	0	12,7	0	0
Budisme	0,2	0	0	0	27,3	0	0	0	0	0
Cristianisme ortodox	0,5	0	0	0	0	90,58	0	30,3	0	0
Judaisme	0	0	0	0	0	0	41,2	3,1	0	0
Altres	0,4	3,7	0	0	0	0	0	23,9	3,3	0
Cap: Agnosticisme	4,5	6,4	2,4	16,8	11,5	0	41,5	12,1	61,1	7,5
Cap: Ateisme	9,3	6,6	1,5	0	20,4	9,42	17,3	6,4	12,9	72,6
NS/NC	1	1,8	0	0	6,8	0	0	1,9	0	0,7

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de les preguntes 24 i 30 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

En aquest sentit, les dades mostren que la majoria de les parelles enquestades comparteixen la mateixa confessió. Això es dona especialment entre les persones musulmanes (89%), catòliques (82%), atees (73%). En menor proporció també és el cas de les cristianes evangèliques protestants (69%) i agnòstiques (61%). Només en el cas dels budistes s'observa un percentatge d'aparellaments baix amb persones de la seva confessió, concretament el 27%.

Entre els que no comparteixen la religió amb la seva parella, és interessant saber amb quin altra confessió s'aparellen més. Les dades més destacades són: un 5% dels musulmans està aparellat amb catòlics; un 9% de catòlics amb ateus; un 17% dels ateus amb catòlics; un 11% dels evangèlics amb catòlics; un 22% dels agnòstics amb catòlics i un 27% dels budistes amb catòlics (en aquest cas, també hi ha un percentatge significatiu aparellat amb ateus (20%) i agnòstics (12%).

En aquest àmbit, per tant, les dades mostren que majoritàriament les persones es tendeixen a aparellar amb una persona amb qui comparteixen la mateixa confessió religiosa. En termes generals, doncs, les dades actuals mostren com les parelles continuen compartint la mateixa creença religiosa, i són pocs els casos de parelles mixtes.

Relacions d'amistat

Una altra de les dimensions d'anàlisi interessants és fins a quin punt les persones tenen familiars o amistats amb creences religioses similars o diferents. En el cas de les amistats, i en relació amb la seva participació en les comunitats religioses, aquestes poden reforçar la implicació i vinculació amb la confessió i la resta de fidels, així com potenciar el reconeixement, el sentiment de pertinença i la identitat individual i col·lectiva. Així mateix, l'existència d'una xarxa relacional amb amistats de diferents confessions es pot interpretar com un símptoma de voluntat de superar estereotips i prejudicis, així com de promoure la convivència en la diversitat i la tolerància.

L'anàlisi de les relacions d'amistat i la religió és particularment rellevant en l'actualitat, en un context condicionat per una forta polarització social per motius ideològics, polítics i de valors, que sovint també afecten la religió. En aquest escenari, que es dona en l'àmbit internacional, nacional i fins i tot local, les religions són sovint utilitzades com a element de confrontació i de divisió, especialment provocat per l'auge de formacions i discursos polítics explícitament racistes, anti-immigració i sovint contraris a certes religions, sobretot l'islam. Aquests discursos es difonen a través dels mitjans de comunicació i, sobretot, a través de les xarxes socials, habitualment amb informacions falses que circulen per les xarxes sense cap tipus de verificació, i que representen certes confessions com a contràries als valors i principis de la societat. Tot plegat genera un clima social que afecta i deteriora les relacions socials, els vincles, els llaços de solidaritat i, en definitiva, dificulten que es consolidin relacions

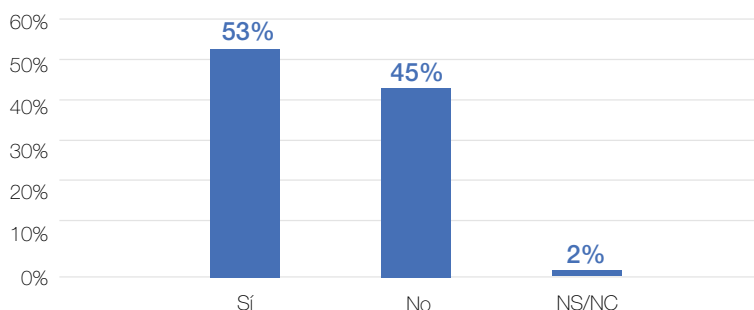
d'amistat i vincles més profunds, com són les relacions familiars. Per tots aquests motius és interessant fixar-se en fins a quin punt les relacions d'amistat entre persones de confessions diferents són habituals, tot suposant que una manca de relacions d'amistat entre persones de religions diferents podria interpretar-se, de forma intuïtiva, com una conseqüència de la desconfiança, els recels i prejudicis entre comunitats religioses. La pluralitat religiosa s'hauria de traduir, també, en unes relacions d'amistat i familiar que també representessin la diversitat de la societat, tot evitant processos d'aïllament i manca d'espais d'interacció entre persones de diferents confessions.

La primera dada a destacar és que hi ha més persones enquestades que afirmen tenir amistats i familiars amb creences religioses diferents a les seves que no pas el contrari. Concretament, un 53% afirmen que tenen familiars i amistats d'altres religions per davant del 45% que no.

En el cas de les persones que tenen familiars i amics d'altres confessions és interessant exa-

minar més específicament quin és el seu perfil, i estudiar si es donen algunes diferències significatives en funció de diverses variables. Així, per exemple, destaca que com més gran és el municipi de residència, més possibilitat de tenir amistats d'altres creences. Una segona variable d'interès és l'edat, per tal de contrastar la hipòtesi de si són les persones més joves les que tenen més familiars o amistats d'altres confessions. En aquest cas, la hipòtesi es confirma, ja que succeeix en un 69% dels joves d'entre 25 i 34 anys i un 66% dels d'entre 18 i 24 anys. En canvi, només un 34% de les persones de més de 64 anys tenen amics i familiars d'altres creences. Aquestes dades ens permeten suggerir, com una hipòtesi a contrastar, en la importància de l'escola i dels espais que fomentin la interacció amb la diversitat. El paper de les institucions inclusives, no segregadores, pot esdevenir clau a l'hora de fomentar amistats que defugin dels cercles íntims de les persones i les famílies. Això no significa que aquests espais no puguin esdevenir espais de conflicte, cosa intrínseca en tota relació humana, però allò més rellevant és la possibilitat de

Gràfic 4. Algun dels seus amics o familiars més propers tenen unes creences religioses diferents a la seva?

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la pregunta 42 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

fomentar espais compartits entre persones amb projectes, identitats i interessos diversos.

També es donen certes diferències en funció del nivell d'instrucció, ja que les persones amb estudis primaris o inferiors són les que tenen menys amics i familiars d'altres creences. En funció de les creences, els musulmans tenen un

72% d'amistat d'altres confessions, seguits dels agnòstics (68%) i els ateus (65%). Els catòlics són els que tenen un percentatge més baix, concretament, un 42% d'amistats i familiars d'altres confessions. La següent taula mostra, en funció de la confessió religiosa de l'enquadrat, quines són les religions amb les quals es tenen amistats

Taula 2. Identificació religiosa de les amistats dels enquetats

Confessió religiosa de les amistats dels enquetats (diferent a la pròpia) (en %)	Confessió religiosa de l'enquadrat (en %)									
	Catolicisme	Crist. evangèlic	Islam	Testimonis c. Jehovà	Budisme	Cristianisme ortodox	Judaisme	Cap: Agnosticisme	Cap: Ateisme	Altres
Catolicisme		42,2	87,3	82,1	62,6	60,5	66,9	61,8	74,6	76,2
Cristianisme evangèlic/protestant	24,3		16	25,8	14,9	0	26,4	16,4	12,5	19
Islam	51	39,1		23,9	44,9	39,5	54,3	35,3	37	40,2
Testimonis cristians de Jehovà	22,6	20,4	5,4		7,5	0	12,5	13,8	10,7	7,1
Budisme	11	9,5	5,3	0		24,4	0	12,8	5,4	9,6
Cristianisme ortodox	7,8	0	4,1	13,1	0		33,1	2,9	3,5	6
Judaisme	10,1	0	10,7	0	7,5	0		7,1	7,6	0
Cap: Agnosticisme	7,6	7,3	6,1	0	0	0	0		0	0
Cap: Ateisme	12,8	6,7	16,8	7,96	0	15,1	0	3,1		7,3
Altres	6,9	5,6	11,5	10,4	7,5	0	20,2	4,4	6,5	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de les preguntes 24 i 42 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Per altra banda, com ja s'ha avançat prèviament, és significatiu constatar que gairebé un 45% dels enquestats afirma que no té cap familiar o amic amb creences religioses diferents a les seves. En aquest cas destaca que un 55,7% dels catòlics no en tenen, seguits d'un 38,8% de cristians evangèlics o protestants, un 36,5% de budistes i un 30,9% d'agnòstics i ateus. Aquesta dada, a més, si l'analitzem globalment amb perspectiva, ha empitjorat amb el pas dels anys, ja que el 2014 un 39,9% manifestaven no tenir cap amiguat i el 2023, com dèiem anteriorment, assoleix el 45%. El nombre significatiu d'enquestats que no té familiars i amics d'altres confessions pot estar provocat per diversos factors, alguns dels quals no tenen a veure estrictament amb la qüestió religiosa. Així, per exemple, fenòmens cada vegada més habituals en la nostra societat, com la segregació educativa o urbanística, així com l'increment de les desigualtats, poden ser elements que expliquin la manca d'espais d'interacció i de socialització entre persones diferents, no només des del punt de vista de les creences religioses, sinó també en funció del seu origen, classe social, nivell d'instrucció, municipi o barri de residència.

Contacte amb altres centres de culte

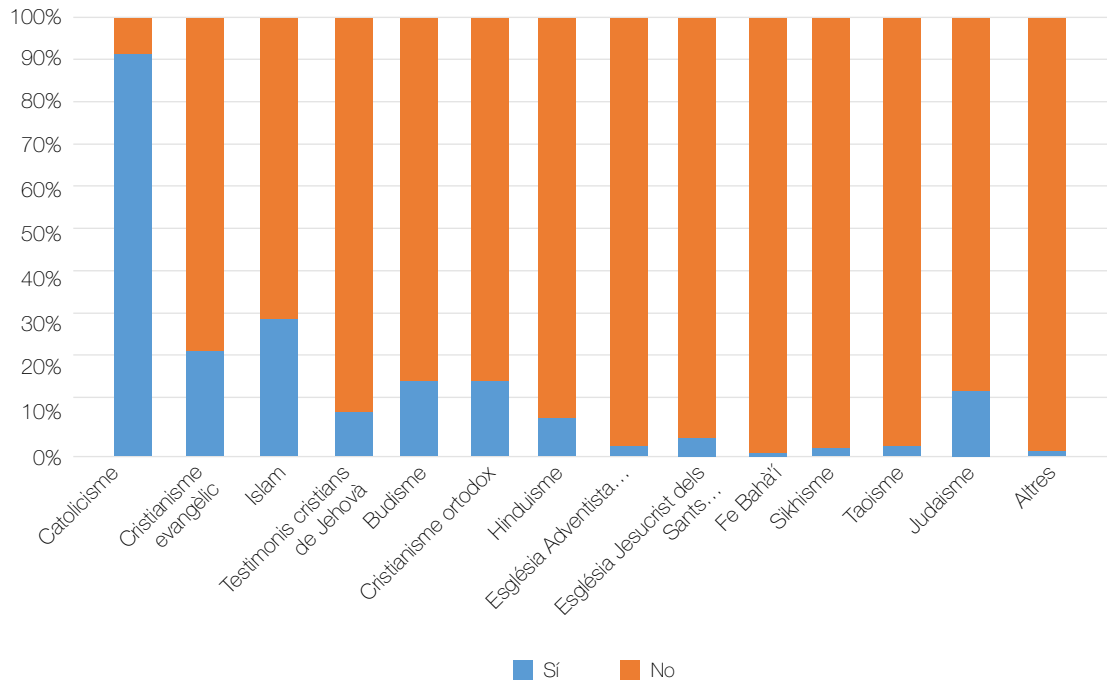
Finalment, la darrera de les dades a analitzar és si les persones enquestades han entrat en alguna ocasió en un centre de culte de les diferents confessions. La presència a altres centres

de culte mostraria, *a priori*, un grau de coneixement i reconeixement de la confessió, una actitud de major predisposició a conèixer altres religions, així com una obertura, acceptació i tolerància cap a la diversitat religiosa.

Les dades mostren que un 92% dels enquestats ha entrat a un centre de culte catòlic, però en el cas de la resta de confessions, els percentatges disminueixen de forma pronunciada, amb xifres que, com a màxim, assoleixen el 30%. Només entre el 24 i el 30% dels enquestats ha entrat en alguna ocasió en centres de culte evangèlic o islàmic. En canvi, entre la resta de confessions, els percentatges d'accés als centres de culte són inferiors al 15% i en la majoria dels casos, més del 90% dels enquestats no hi ha entrat mai. Tot i que cal relativitzar la importància d'aquesta dada, les xifres ens indiquen que les minories religioses, sovint més desconegudes, tenen menys possibilitats de donar-se a conèixer.

Si s'analitzen més detalladament algunes d'aquestes dades, podem observar qüestions interessants. Així, per exemple, si ens fixem en qui ha entrat en un centre catòlic en funció de la confessió religiosa, s'observa que un 44,7% de musulmans no hi ha entrat mai. Aquest és el percentatge més elevat de totes les confessions analitzades, i amb una distància substancial amb la resta de confessions estudiades. Per contra, quan s'estudia qui ha accedit a un centre musulmà, un 85,6% dels cristians evangèlics i un 76,1% dels catòlics no hi ha accedit mai. Dit d'una altra manera: només un 14,4% dels cristians evangèlics i un 23,9% dels catòlics hi ha entrat en alguna ocasió.

Gràfic 5. Ha entrat en alguna ocasió en un centre de culte de les següents confessions?

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la pregunta 44 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

8.

Prejudicis i indiferència

Jordi Moreras, Universitat Rovira i Virgili

Ningú hauria de ser qüestionat per les seves creences, encara que potser sí pels actes que es derivin o es justifiquin en virtut de les pròpies conviccions religioses. En la primera part d'aquest enunciat, el que s'està defenent és el principi superior de llibertat religiosa i de consciència en un context democràtic. En el segon, el que es posa en joc és la manera en què hom actua en el context social en virtut dels seus valors i principis, i la interacció que se'n deriva amb persones que poden no compartir el mateix horitzó moral i ètic. Debatre en l'esfera pública els posicionaments d'uns i d'altres, i trobar alternatives vàlides en casos de contradicció entre aquests punts de vista, és el fonament de la convivència en el si de les societats democràtiques i plurals. El que no té encaix de cap de les maneres és la negació de les creences i conviccions, encara que massa sovint es confonen ambdós elements, i ridículament s'apella a la llibertat d'expressió per criticar el fet de creure i pensar de manera diferent.

El qüestionament públic de les pertinences religioses és un indicador de pèssima qualitat de la convivència en una societat, però, que es manifesta quan les societats es tornen més complexes, més difícils d'articular i tendeixen a crear esferes de desatenció que afecten els col·lectius més vulnerables. I és per això que tota proclamació en favor de la llibertat religiosa ha de ser acompanyada d'un propòsit per conèixer com s'articulen les expressions de

discriminació en termes de creences i conviccions, per dimensionar la profunditat d'aquests plantejaments en el si del teixit social, i per activar una ferma resposta per tal de limitar l'afectació d'aquestes manifestacions excloents. El Baròmetre proporciona elements per poder fer una primera aproximació a la realitat de les expressions socials de la discriminació.

En el conjunt de la diversitat de posicionaments de la població catalana respecte al fet religiós, no s'expressen obertament sentiments antireligiosos. En les dades del Baròmetre no s'observa un qüestionament global de les pràctiques o identitats religioses, però sí que s'aprecien opinions selectivament contràries contra determinats col·lectius. En els darrers anys a Catalunya, alguns pronunciaments fets des de tribunes públiques en referència a determinats col·lectius religiosos han fet palès l'existència de prejudicis selectius, adreçats amb insistència sobre uns col·lectius que, a més, reben altres consideracions socials negatives. Identificar determinades expressions religioses com a pròpies de col·lectius immigrants ha estat un fet comú, revelador de com es combinen d'una manera interseccional racismes, xenofòbies i sentiments antireligiosos.

A trets generals, la percepció general de les persones enquestades és que la llibertat religiosa a Catalunya està molt o bastant garantida (amb un 73% de respostes en aquest sentit), i

només un 6% declara haver patit algun tipus de discriminació religiosa en els darrers dos anys. Malgrat tot, hi ha el convenciment que el col·lectiu que pateix més discriminació és el musulmà (d'acord amb l'opinió del 52% dels enquestats), una dada que té correspondència amb el 24% de les persones musulmanes que confessa haver estat discriminat. Els que declaren simpatia política per Junts per Catalunya i Vox són els que menys creuen que el col·lectiu musulmà sigui el més discriminat (ho pensen el 35,8% i el 25,7% dels enquestats, respectivament). Igualment, aquells que es declaren votants de partits conservadors opinen que són els catòlics el grup religiós més discriminat (ho pensen el 70% dels enquestats que declaren votar Ciudadanos/Ciudadans, i el 39,3% dels que ho fan a Vox), malgrat que la mitjana percentual de tota l'enquesta els situa en el 15,1%). El 15% dels enquestats que declaren simpatia de vot per Vox afirmen haver-se sentit discriminats religiosament.

En conjunt, aquelles persones que declaren sentir-se discriminades fan esment a dos aspectes concrets: per incomprensió i falta de respecte a les pròpies creences (48,4%) o per la impossibilitat real per exercir la seva pràctica religiosa (31%). És a dir, elements que apelen al marc de les relacions socials, i que són l'evidència de les conseqüències de les accions dels actors socials. És una de les primeres evidències de la materialització dels prejudicis en acció que, d'acord amb els percentatges citats en el paràgraf anterior, revelen dues realitats ben diferenciades: per una banda, l'expressió d'un rebuig a determinades expressions religioses

vinculades amb col·lectius que s'identifiquen amb la immigració, i que és continuïtat dels prejudicis xenòfobs que aquests acumulen. I per l'altra, la consideració que en l'esfera pública es critica i ataquen les simbologies i les institucions catòliques per sectors que defensen un laïcisme combatent i anticlerical.

S'acostuma a dir que els prejudicis són resultat del desconeixement. Quan el Baròmetre pregunta sobre el coneixement de la realitat religiosa plural a Catalunya, les persones enquestades tendeixen a identificar principalment cinc tradicions religioses, per aquest ordre: catolicisme, islam, budisme, cristianisme evangèlic/protestant i judaisme. No hem d'interpretar aquest ordre en termes de la importància que es pensa que tenen aquestes confessions a Catalunya, tot i que imaginar que l'islam o el budisme ocupin un lloc més destacat en el coneixement de la realitat religiosa a Catalunya (per davant de les esglésies evangèliques/protestants) és resultat d'una sobrerrepresentació que té orígens diferents per ambdues tradicions: per l'islam, el seu coneixement es troba mediatitzat per una exposició social sovint negativa, mentre que pel budisme, podríem argumentar que seria més resultat de l'atracció i l'interès per la filosofia de vida que aquest proposa. La idea que volem destacar és que el coneixement que té la societat catalana respecte de la pluralitat religiosa és resultat de la manera en què aquesta s'ha fet notòria en les darreres dècades, i que com a tal es perfila com a conseqüència del prejudici selectiu que mantenim respecte a determinades tradicions religioses.

Davant d'un context de diversitat religiosa, és evident que les noves generacions tinguin una major tendència a observar-la com un fet natural, mentre que per a les persones de major edat aquesta sigui vista com una realitat afegida i nouvinguda. Això es pot observar en relació amb el comportament d'uns o altres grups d'edat, respecte a qüestions que en les darreres dècades han generat un intens debat en la societat catalana: a la pregunta de "què li semblaria que obrissin una mesquita al seu poble o barri?", els enquestats d'entre 50 i 64 anys o de 65 i més anys responen malament/molt malament amb uns percentatges molt superiors (31,7% i 39,1%, respectivament) a la dels grups d'edat més joves (els de 16 a 24 anys, només un 4% responen d'aquesta manera). Vol dir que els més grans són més intolerants que els més joves o, al contrari, aquests darrers ja han estat socialitzats al voltant d'uns valors d'acceptació tàcita de la diversitat? És evident que existeixen diferències, tal com s'aprecia en el fet que els més joves declaren que tenen amistats i familiars que tenen altres creences religioses: un 66% entre el grup de 16 a 24 anys, i un 69% entre els de 25 a 34 anys, enfront del 34% dels de més de 64 anys. La relació quotidiana amb la diversitat religiosa es troba en la base dels canvis de percepcions respecte a aquesta realitat.

La valoració positiva general del desplegament de polítiques públiques en relació amb la gestió i reconeixement de la pluralitat religiosa també revela l'existència de posicionaments contraris a determinades actuacions públiques. Les que generen una major oposició són la cessió

d'equipaments públics per celebrar festivitats religioses (un 9,2%), habilitar espais d'oració en espais públics com hospitals o aeroports (6,2%), l'adaptació dels cementiris (5,8%) i l'assistència espiritual en equipaments com hospitals (3,3%). Es tracta d'opinions residuals, que es troben sempre presents en la valoració que es fa de les actuacions públiques, però que poden derivar en polèmica quan aquestes actuacions acaben sent motiu de disputa o conflicte. Els enquestats que mostren una simpatia de vot per Vox són els que més es pronuncien en contra de la implementació de mesures municipals en matèria de diversitat religiosa. En el seu raonament, potser consideren que els poders públics no han de ser garants de la llibertat religiosa, quelcom que no deixa de ser contradictori amb el fet que aquests enquestats opinen, en un 13,4%, que la llibertat religiosa no està gens garantida a Catalunya.

Sens dubte, un dels elements que indiquen una impossibilitat real per exercir la seva pràctica religiosa és el no poder obrir un equipament religiós, o ser conscient que la seva obertura generarà reaccions entre el veïnat. Entre les dècades dels anys 90 i 2000, a Catalunya vam acumular tot un seguit de conflictes relacionats amb l'obertura d'oratoris musulmans, que van portar a la redacció de la llei de centres de culte de 2009. En el record es troba la successió de situacions de mobilització veïnal, que van deixar una petjada amarga en la convivència de molts barris de Catalunya. En els darrers anys aquesta situació de conflictivitat sembla atenuar-se respecte a l'obertura d'aquests centres, i això podria explicar-se —entre altres factors— pel

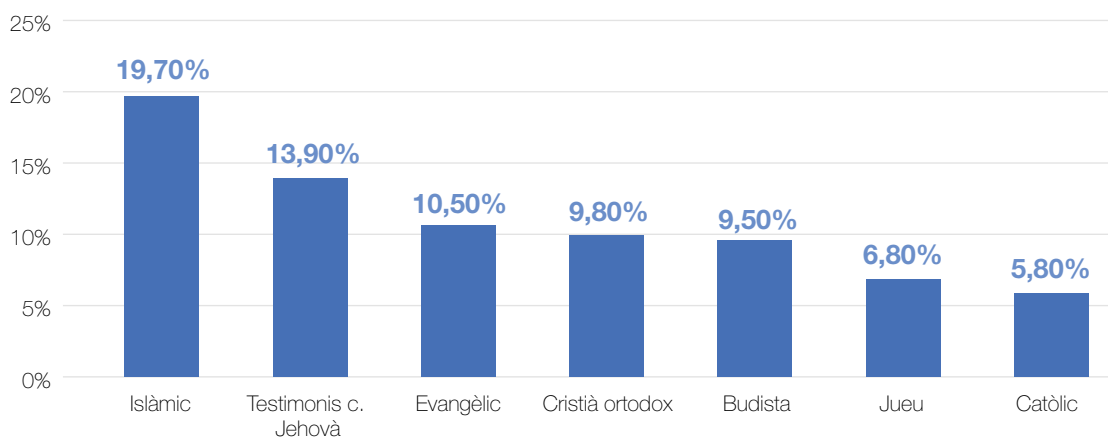
fet que les comunitats musulmanes catalanes han decidit situar els seus espais de culte a les perifèries urbanes catalanes i, avui en dia, el 41% de totes les mesquites ja es troben en aquestes ubicacions periurbanes.

En el Baròmetre s'analitza amb detall l'expressió d'incomoditat o molèstia que suposa l'establiment d'un centre religiós a la mateixa població o barri de residència, i és possible observar les diferents reaccions que plantegen els espais de culte d'unes o altres tradicions. En el gràfic 1 es mostren els resultats de com opinen les persones enquestades en relació amb la incomoditat que els suposa viure a prop d'un centre de culte. No només es confirma que una cinquena part d'ells declara que els molestaria tenir una mesquita a prop de casa, sinó que també s'incorporen el salons del Regne del Testimonis cristians de Jehovà, com a manifestació del subtil rebuig que reben els membres d'aquesta

comunitat religiosa àmpliament arrelada al territori català.

Caldria preguntar-se quines són les molèsties que provoca el fet de viure a prop d'un centre religiós. Sens dubte, una aproximació qualitativa a les raons que justifiquen aquests posicionaments oferiria arguments més concrets, des de l'acumulació de gent, el soroll o contaminació acústica, o els problemes de trànsit derivats de les activitats de culte. Però també s'expressarien supòsits més qüestionables, com el fet que tals centres atraïrien fidels d'altres barris o poblacions (ignorant el fet que aquests espais són essencialment de proximitat i donen servei a una població que hi viu a prop), o que aquests centres contribuïrien a la degradació social dels carrers on es situen (que potser s'explica per raó d'altres dinàmiques urbanes molt més determinants). És a dir, es produeix una confluència de raons que expliquen el rebuig als espais

Gràfic 1. En quina mesura li molesta o li molestaria tenir a prop de casa seva un centre de culte...? (Percentatge d'enquestats que responen "molt" o "bastant")?

Font: Pregunta 47 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

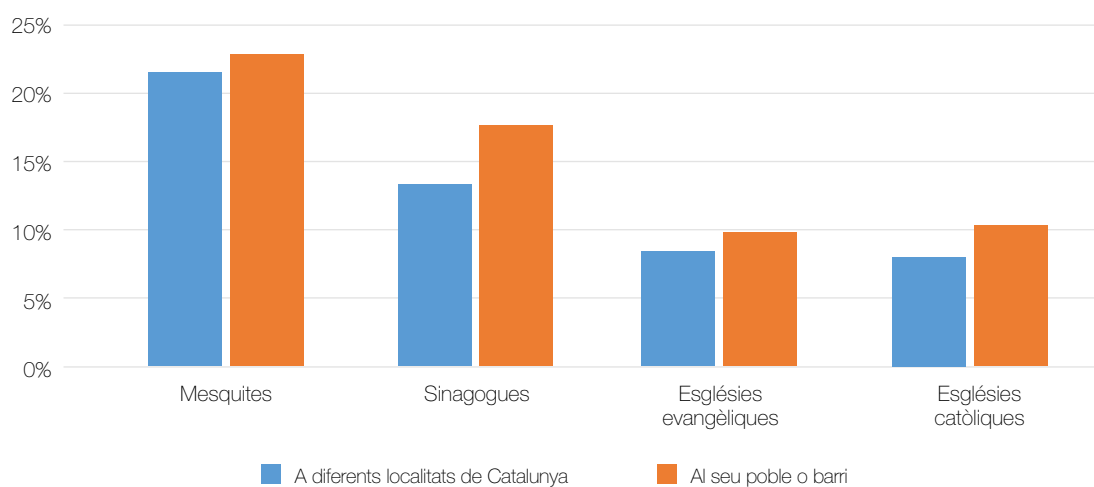
de culte de les diferents tradicions religioses a Catalunya, on es combinen una sèrie d'explicacions de caràcter objectiu, que sovint es barregen amb d'altres amb un component clarament subjectiu, i que s'apliquen de manera diferent respecte a unes o altres tradicions.

Continuant amb l'exemple clàssic de rebuig social, i partint de la valoració longitudinal dels quatre baròmetres elaborats fins a l'actualitat, l'expressió de molèsties davant l'obertura d'un oratori musulmà sembla decaure: del 26,8% el 2014, al 19,7 del 2023. De fet, es produeix un descens generalitzat en el rebuig respecte als espais de culte de les diferents tradicions. Però en el cas específic dels oratoris musulmans, és possible interpretar aquest descens, com a resultat que les polèmiques al voltant de la seva obertura han desaparegut, tal com s'ha comentat anteriorment. Però segueix existint un

latent rebuig que s'expressa quan es pregunta al voltant de la creació de nous centres de culte (gràfic 2).

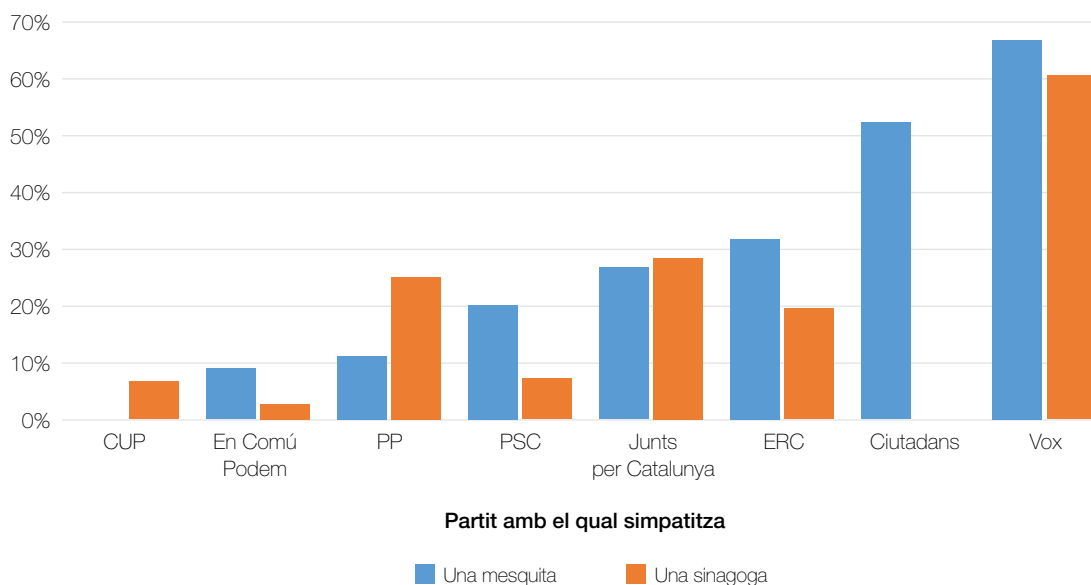
Al prejudici persistent aplicat a les comunitats musulmanes, s'afegeix també el rebuig a la creació de noves sinagogues. Es tracta d'una dada que caldria analitzar amb detall, atès que la discreta presència del judaisme a Catalunya contrasta amb aquesta prevenció davant la presència dels seus espais de culte. Les dades del Baròmetre es van obtenir abans de l'esclat del conflicte a Gaza i Cisjordània d'octubre de 2023, però fan aflorar un vell rebuig davant la comunitat jueva. El fet és que, quan hom creua les dades d'aquesta expressió de rebuig respecte als espais de culte d'ambdues comunitats religioses amb la filiació amb diferents tendències polítiques (gràfic 3), s'observa la transversalitat de reaccions negatives

Gràfic 2. Què li sembla que s'obrin nous centres...? (Percentatge d'enquestats que responen “no gaire bé” o “gens bé”)

Font: Pregunta 49 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 3. Què li semblaria que al seu poble o barri obrissin una mesquita o una sinagoga? (Percentatge d'enquestats que responen "malament" o "molt malament")

Font: Pregunta 49 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

entre els votants dels partits de l'arc parlamentari català.

Es constata la virulència d'aquells enquestats que tenen simpatia de vot per aquells partits que han expressat obertament el seu rebuig a l'obertura de mesquites. Però també aflora el posicionament en contra de la creació de sinagogues als barris o poblacions on es viu, i que no té correspondència amb afirmacions polítiques en aquest sentit. És per això que cal estar amatents a l'emergència d'aquests prejudicis que segueixen arrelats i que poden atiar vells racismes que hom pensava superats.

L'expressió d'aquests prejudicis té conseqüències concretes en la manera en què es valora el nivell de convivència a Catalunya. En el Ba-

ròmetre s'inclouen dues preguntes sobre convivència social i sobre les aportacions d'altres tradicions religioses no catòliques a la societat catalana. La possibilitat de comparar longitudinalment les respostes dels diferents baròmetres ens permet aprofundir en l'anàlisi. En el primer cas, es destaca com a dada més significativa, el descens de gairebé deu punts entre aquells que afirmen que la convivència és bona i que quan apareix algun conflicte es resol pacíficament. Només 4 de cada 10 enquestats pensa en aquest sentit. Es dobla la convicció entre els que pensen que existeixen conflictes en la convivència, i que s'incrementa la tensió, i fins i tot l'hostilitat, que passa del 3,1% de 2016 al 6,1% de 2023. Però potser la dada més notable en termes de convivència és la que té a veure amb

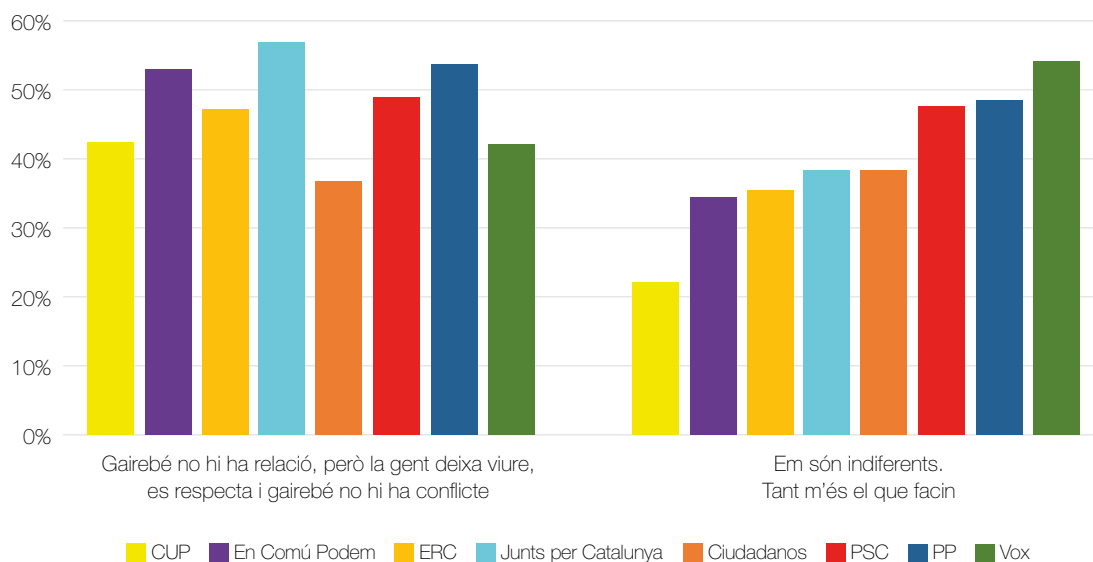
la convicció que no existeix relació entre les persones de diferents conviccions i cultures, i que els enquestats que mantenen aquesta afirmació s'incrementa del 44,8% al 51,3%.

Una pregunta clàssica que sempre havia incorporat el Baròmetre s'interrogava sobre les aportacions de les persones d'altres creences no catòliques a la societat catalana. De nou, la lectura longitudinal ens aporta dades que ens fan pensar. Les opinions que afirmen que les aportacions de les tradicions no catòliques enriqueixen la vida cultural de Catalunya passen del 48,6% el 2016 al 40% del 2023. En canvi, baixa el percentatge dels que pensen que posen en risc l'estil de vida de Catalunya (del 13,9% al 9,6%). El 30,3% dels votants de Vox consideren els efectes negatius d'aquesta aportació.

Però probablement la dada més significativa té a veure amb l'expressió de la indiferència en relació amb tals aportacions: 45,8% (enfront del 31,4% del 2016). És a dir, aquests punts de vista descarten cap mena de valoració respecte al que puguin aportar les tradicions religioses a la societat, el que és una forma de despreocupar-se de les diferents realitats que aquestes apleguin en el conjunt de la societat. Si hom es mostra indiferent, també ho és en termes de reconeixement de la diversitat religiosa, així com de qualsevol proclama en favor de la llibertat religiosa.

Una comparació entre la valoració que es fa de la convivència social a Catalunya i l'expressió d'aquesta indiferència segons simpaties de vot, aporta elements significatius (gràfic 4).

Gràfic 4. Segons la seva opinió, entre els veïns del seu municipi, en el qual hi ha diferents cultures, nacionalitats o religions...

Font: Pregunta 45 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Quan es valora que a Catalunya la convivència es troba ressentida, fins al punt de considerar que no existeix una relació fluida entre persones amb diferents conviccions i cultures, s'està jutjant que existeixen elements que dificulten aquesta interacció. La meitat dels enquestats es posicionen en aquest sentit. Però en l'expressió de la indiferència en relació amb les aportacions dels membres de diferents tradicions religioses o culturals, també s'està expressant fins a quin punt preocupa aquesta manca de relacions socials. Quan la indiferència supera la consideració que es fa de la convivència, es revela una despreocupació sobre les conseqüències que pot tenir en el conjunt de la societat. Els enquestats que expressen una major indiferència que preocupació sobre la qualitat de la convivència a Catalunya també són els que mostren un percentatge més elevat a l'hora d'afirmar que la llibertat religiosa a Catalunya no està gens garantida: un 13,4% pels votants de Vox i un 10,5% pels de Ciudadanos/Ciutadans que, com s'ha dit anteriorment, opinen que el grup religiós més discriminat a Catalunya és el catòlic.

En definitiva, les dades aportades pel Baròmetre mostren que el prejudici o la indiferència respecte a les expressions religioses es realitza de manera selectiva i no general. No es detecten de manera significativa sentiments antireligiosos, sinó posicionaments concrets respecte a la presència pública d'espais i expressions que són pròpies de determinats grups religiosos. La relació sinèrgica entre prejudici i indiferència genera interrogants sobre la inclusió harmònica de la pluralitat religiosa a Catalunya, i caldrà treba-

llar activament per revertir l'impacte d'aquests dos indicadors que poden potenciar la fractura social.

9.

Religiositat i polítiques públiques

Rosa Martínez-Cuadros, Universitat Autònoma de Barcelona

La diversificació de l'escenari religiós a Catalunya en els últims anys ha suposat un escenari complex en els debats sobre la relació entre religió i política. Actualment, en els debats sobre la religió i els poders públics, no només ens referim a les relacions amb l'Església catòlica, sinó que hem de considerar altres actors religiosos que han augmentat la seva presència i influència en les últimes dècades.

L'augment de la diversitat religiosa a Catalunya ha suposat reptes en la gestió per part de les administracions públiques. Així, s'han fet evidents demandes i necessitats de diverses confessions religioses com ara l'educació religiosa, espais d'enterrament adaptats i serveis espirituals a hospitals o presons.

Per una banda, això s'ha materialitzat amb diverses iniciatives de gestió de la diversitat religiosa per part de la Generalitat de Catalunya i, més concretament, de la Direcció General d'Afers Religiosos. Per l'altra, les noves mesures i noves necessitats han generat debats sobre com s'ha d'entendre la laïcitat de la societat catalana.

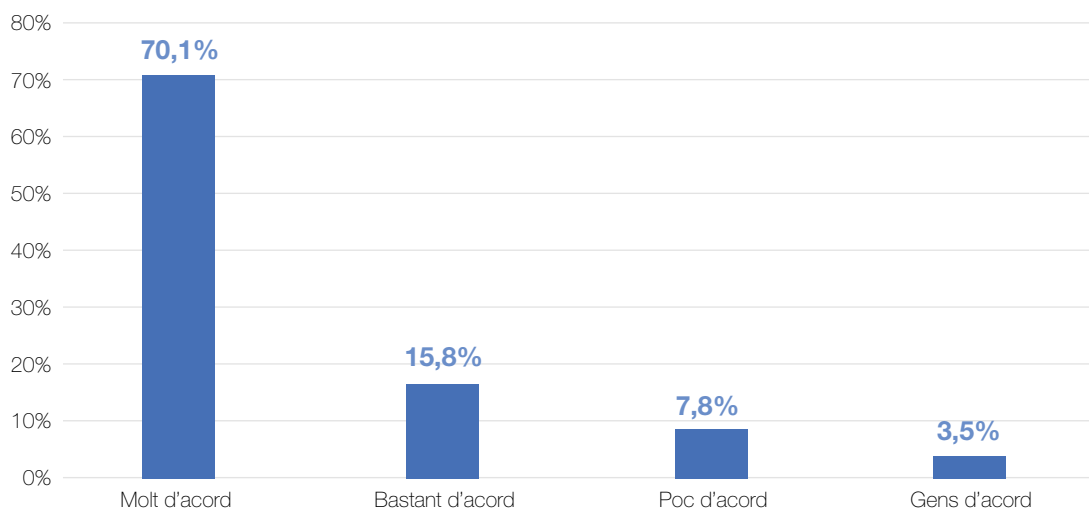
En aquest capítol es plantegen tot un conjunt de qüestions relacionades amb el paper de la religió en la política, l'educació religiosa a les escoles, el diàleg interreligiós i les relacions entre les administracions públiques i les confessions religioses en matèria de diversitat religiosa i diàleg interreligiós. El Baròmetre sobre la religiositat

i sobre la gestió de la seva diversitat, elaborat per la Direcció General d'Afers Religiosos i el Centre d'Estudis d'Opinió, ens permet analitzar amb dades quantitatives del 2023 aquests aspectes.

La "laïcitat" de la població catalana

L'article 16 de la Constitució espanyola defineix clarament que cap confessió religiosa ha de tenir un caràcter estatal. Aquesta aconfessionalitat ha marcat una manera d'entendre la laïcitat basada en la separació de les confessions i els poders públics. Tanmateix, a l'Estat espanyol i a Catalunya sovint s'ha associat la laïcitat al que s'entén com a "laïcitat positiva", ja que s'han mantingut relacions de cooperació entre les administracions públiques i diferents comunitats religioses (Seglers, 2005).

Quan es pregunta sobre aquesta afirmació "La religió no hauria de tenir un paper en la política", el 70% de les persones enquestades hi està molt d'acord i el 16% hi està bastant d'acord. Per contra, només un 12% no està d'acord amb aquesta afirmació i sí que considera que la religió hauria de tenir alguna influència en la política. Així, tal com es veu a la figura 1, hi ha una àmplia majoria de persones que consideren que la religió no hauria d'influir en les decisions polítiques.

Gràfic 1. “La religió no hauria de tenir influència en la política”

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

Si analitzem les respostes per franges d'edat, no hi ha diferències significatives d'aquestes respostes. No obstant, tal com es pot veure al gràfic 2, es pot destacar que entre aquells amb més de 50 anys i més de 65 anys hi ha un percentatge més elevat de persones que estan molt d'acord amb aquesta afirmació. Pel que fa als més joves, un 16% dels menors de 25 anys que hi estan poc d'acord o gens d'acord. És a dir, els més joves són menys crítics amb aquesta afirmació i estan més a favor que la religió tingui un paper en la política (vegeu el gràfic 2).

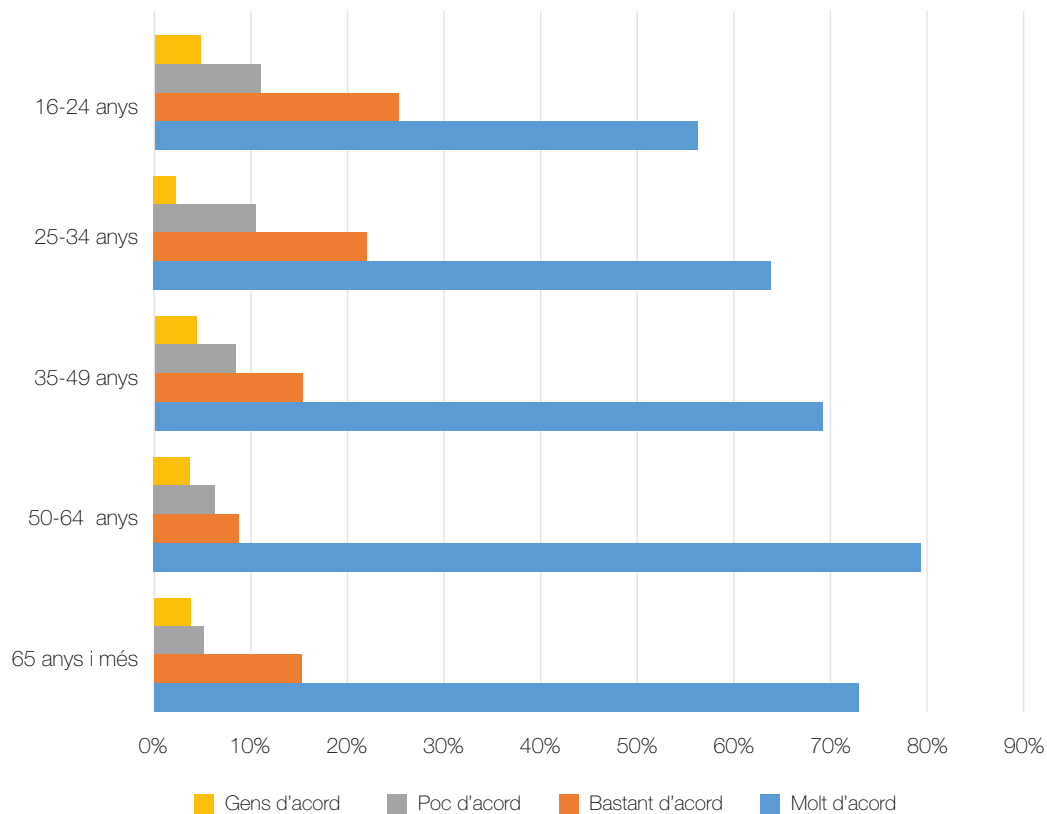
Per simpatia de partits tampoc hi ha diferències significatives sobre aquesta qüestió. Per exemple, un 79% dels votants d'ERC i un 74% de Junts per Catalunya i un 73% d'En Comú Podem estan molt d'acord amb el fet que la religió no ha de tenir un paper en la política. Percentatges una mica més reduïts però similars es

mostren entre els votants del PP (68%) i Vox (69%). Només hi ha una visió més dividida i diferenciada entre els votants de Ciudadanos⁵, amb un 49% de simpatitzants molt d'acord i un 11% que no hi estan gens d'acord. Tanmateix, les dades dels simpatitzants de Ciudadanos⁵ es deriven d'una mostra molt petita (menys de 20 enquestats) que cal prendre amb prudència. Malgrat la lleu diferència, es podria dir que les tendències polítiques que s'identifiquen amb l'eix d'esquerres són més crítics amb la relació entre religió i política que les tendències polítiques que es situen més a la dreta.

On sí que apareixen diferències destacables en aquesta qüestió és quan ho analitzem segons la identificació religiosa de les persones

5 Les dades del simpatitzants de Ciudadanos es deriven d'una mostra molt petita (menys de 20 enquestats) que cal prendre amb prudència.

Gràfic 2. Grau d'acord i desacord davant de l'afirmació “La religió no hauria de tenir influència en la política”, per franja d'edats

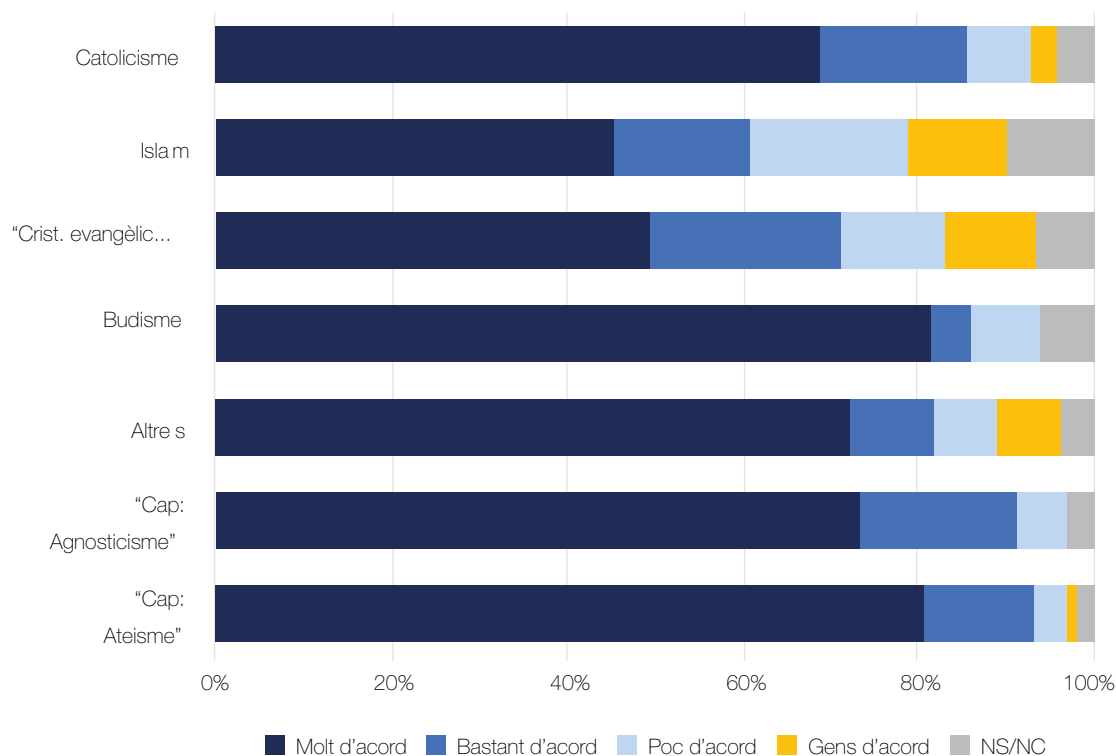
Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 67 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

enquestades (vegeu el gràfic 3). Les budistes són les que estan més a favor d'aquesta afirmació (un 83%), seguides de les atees (un 82%) i les agnòstiques (un 75%). Per contra, les cristianes evangèliques o protestants i les musulmanes són les que estan menys d'acord amb aquesta afirmació, ja que un 50% i un 46% respectivament està molt d'acord amb el fet que la religió no tingui una influència en la política. Per contra, encara que no són majoria, un 23% d'evangèlics i un 29% de musulmans no hi està ni poc ni gens d'acord. Així, les per-

sones amb conviccions atees o agnòstiques consideren més generalment que la religió no ha de tenir influència en la política, mentre que les persones amb conviccions religioses més minoritàries i amb menys recursos poden estar més a favor que la religió pugui influir en les decisions polítiques.

Un dels temes més presents i controvertits en el debat sobre la laïcitat de la societat catalana és el relatiu al de l'ensenyament de la religió en les escoles públiques (Garreta-Bochaca *et al*,

Gràfic 3. Respostes a l’afirmació “La religió no hauria de tenir cap influència en la política”, per identificació religiosa

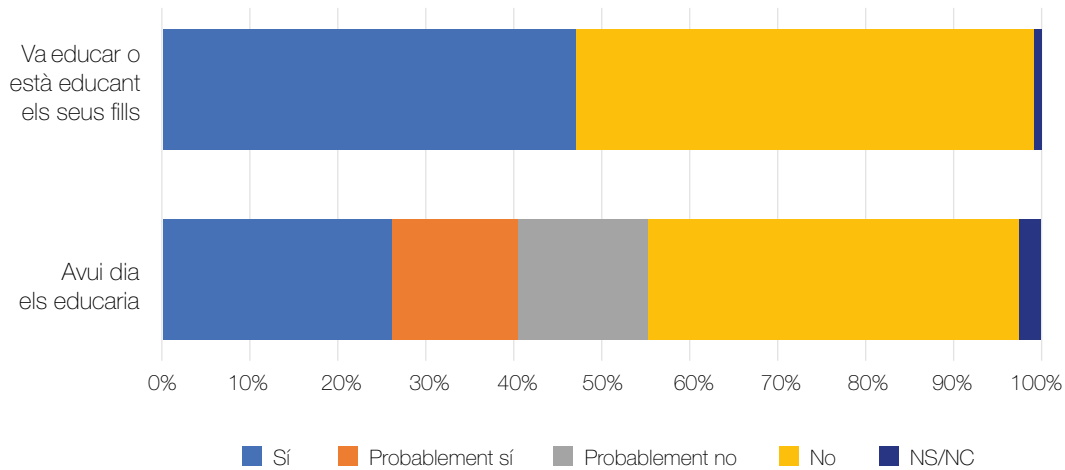

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 67 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

2019). Quan es pregunta a les persones enquestades si han educat o estan educant els seus fills o filles seguint els principis d'una confessió religiosa, el 48% diu que sí i el 52% diu que no. Quan es pregunta si a dia d'avui els educaria segons els preceptes religiosos, el 26% considera que amb tota seguretat sí, mentre que un 42% té clar que no. Entre els més indecisos hi ha un 14% que respon que probablement sí i un 16% que probablement no (vegeu el gràfic 4). Per tant, malgrat que la societat està dividida per aquesta qüestió i encara hi ha un percentatge important de persones que responen afirmativament, sembla que la tendència

és la de no educar els fills segons els preceptes religiosos (vegeu el gràfic 4).

Pel que fa a què aquesta educació es faci a les escoles públiques, hi ha una majoria significativa d'enquestats (un 58%) que estan totalment a favor o més aviat a favor que els pares puguin sol·licitar a l'escola que els fills puguin rebre classes de la seva religió. Per franges d'edat, tot i que la majoria de grups estan a favor d'aquesta possibilitat, els més joves són els que hi estan més a favor. Concretament, el 70% dels menors de 24 anys estan totalment a favor o més aviat a favor.

Gràfic 4. Educació seguint els preceptes d'una confessió religiosa

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de les preguntes 38 i 39 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

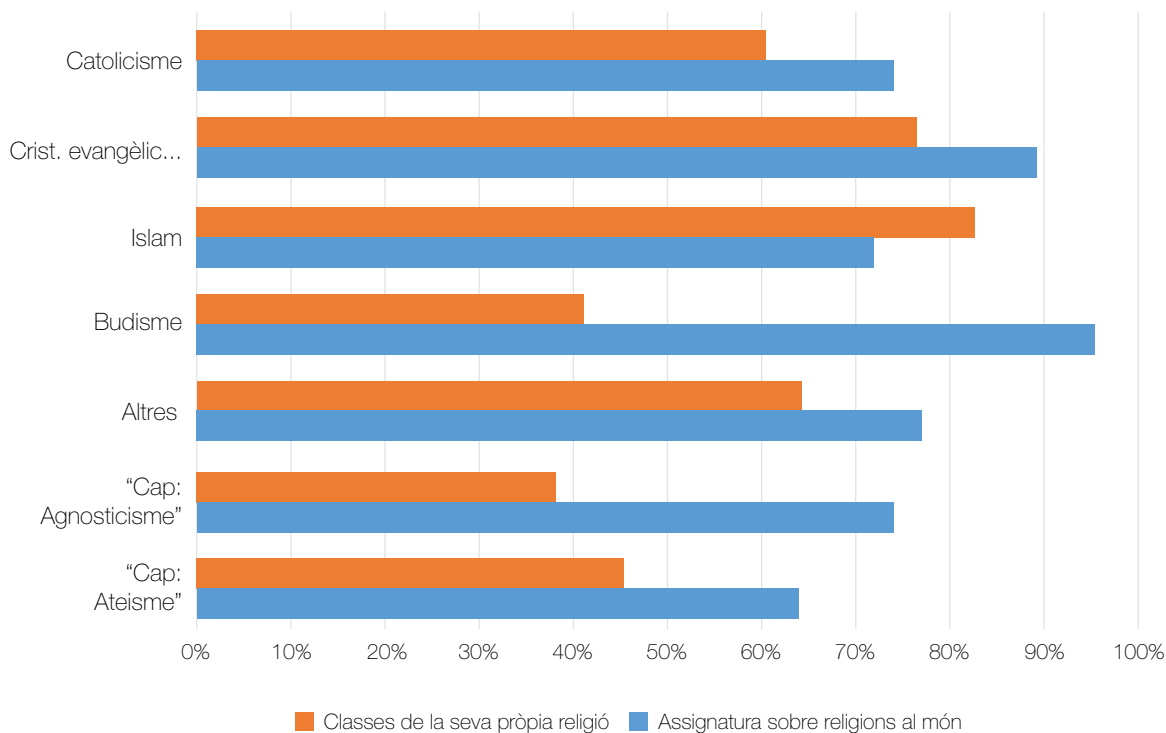
Per identificació religiosa, les persones musulmanes són les que estan més a favor de l'educació religiosa dels fills i filles, amb un 50% d'ells que responen que hi estan totalment a favor i un 33% que hi estan més aviat a favor. La majoria de persones cristianes evangèliques també donen suport a aquesta possibilitat, amb un 44% totalment a favor i un 32% més aviat a favor. Les que més s'hi oposen són les persones budistes, les agnòstiques i les atees. Només un 13% de budistes està totalment a favor d'aquesta possibilitat, mentre que un 59% hi està totalment en contra o més aviat en contra.

Per simpatia de partit, les persones simpatitzants del PP i el PSC són les que es mostren més favorables a l'opció de l'ensenyament de la religió a l'escola, mentre que les més crítiques són les simpatitzants de la CUP i d'En Comú Podem. Per exemple, només un 9% de

simpatitzants de la CUP està totalment a favor d'aquesta possibilitat, mentre que un 44% hi està totalment en contra.

Una altra possibilitat consultada és que s'ofereixi a l'escola una assignatura que doni formació a tots els nens i nenes sobre les principals religions al món. Davant d'aquesta possibilitat, un 40% va respondre estar-hi totalment a favor i un 34% més aviat a favor. Així, només un 22% de la població enquestada va respondre estar en contra o totalment en contra. El percentatge de persones totalment a favor d'aquesta mesura augmenta segons més joves són les persones enquestades. Així, de forma similar a la tendència analitzada en l'anterior pregunta, el 46% dels menors de 24 anys estan totalment a favor que s'ensenyin les diverses religions a l'escola, mentre que només el 29% de majors de 65 anys hi estan totalment a favor.

Gràfic 5. Grau d'acord respecte a la formació sobre religió al sistema educatiu, per identificació religiosa

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de les preguntes 40 i 41 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

Per confessió religiosa, les persones budistes són les que estan en major proporció totalment a favor o més aviat a favor d'aquesta possibilitat (95%), seguides de les evangèliques (89%) i les musulmanes (72%). Per contra, les agnòstiques i les atees són les més crítiques, ja que un 24% i un 32% hi estan en contra o totalment en contra, respectivament. No obstant, tal com es pot veure en el gràfic 5, les persones atees, agnòstiques i budistes estan molt més a favor que hi hagi una assignatura sobre religions del món, que no pas una assignatura segons la confessió dels pares. També hi ha un percentatge més elevat de persones cristianes evangèliques i de

catòliques que donen suport a l'opció d'una assignatura sobre les principals religions del món, encara que la diferència no és gaire gran. Les persones musulmanes són l'únic grup confessional que dona més suport a una assignatura segons la confessió dels pares. Aquesta diferència es pot deure al fet que la incorporació de l'assignatura de l'islam ha estat una demanda recent de la comunitat musulmana, davant de les dificultats que sovint tenen de poder formar els fills en mesquites o oratoris.

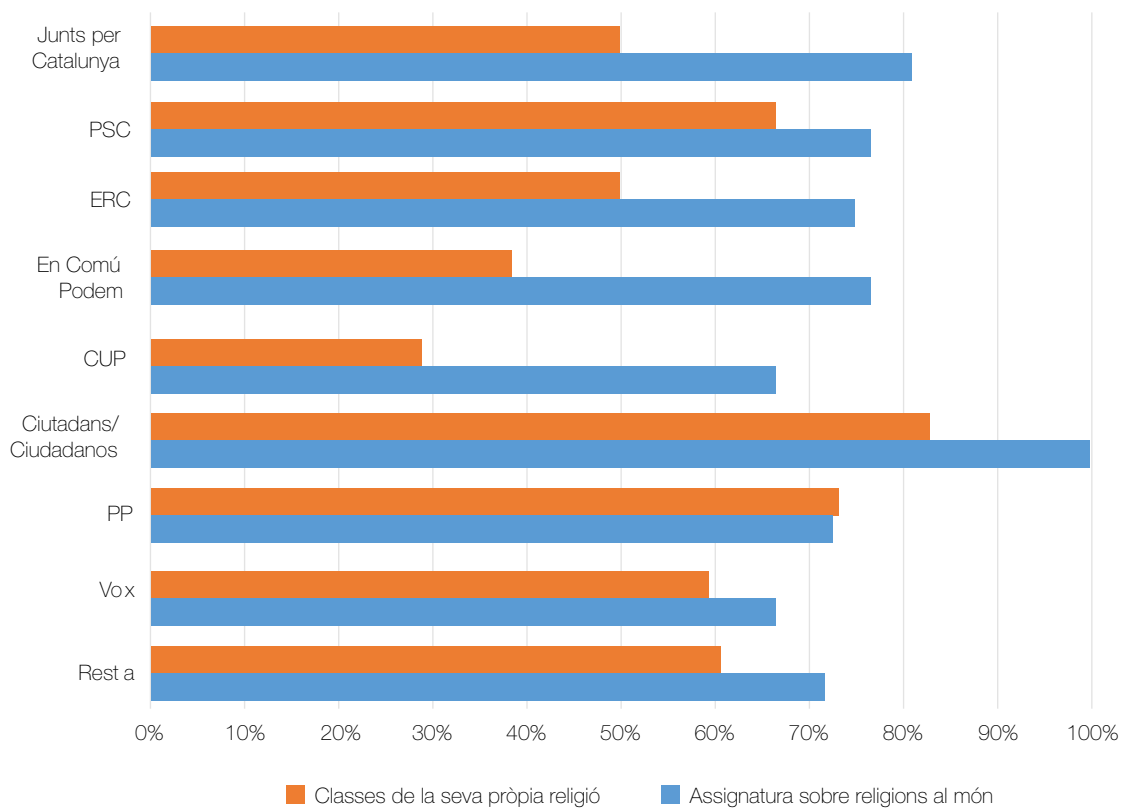
Per simpatia de partit, el 63% de votants de Ciutadanos i gairebé el 50% dels votants de PP

estan totalment a favor de la possibilitat d'una assignatura de les principals religions del món. Per contra, els simpatitzants de la CUP són els que tenen una visió més crítica i també més dividida: mentre que un 24% hi està totalment a favor i un 42% hi està més aviat a favor, el 17% hi està totalment en contra i el 13% més aviat en contra. Els votants de Vox també presenten percentatges semblants i destaquen perquè un 18% dels seus votants està totalment en contra que a l'escola s'ofereixi una assignatura de diferents religions.

Així, tal com es pot veure al següent gràfic, per simpatia de partit podem veure diferències significatives entre les dues propostes. Les persones simpatitzants de partits que s'identifiquen més amb les esquerres, com la CUP, En Comú Podem i ERC estan molt més a favor d'una assignatura sobre les principals religions, que no pas una formació segons la confessió dels pares. En el cas de Vox, els seus simpatitzants estan generalment a favor de les dues propostes, però amb un percentatge més inferior de les persones que voten altres partits de dretes.

Gràfic 6. Grau d'acord respecte a la formació sobre religió al sistema educatiu, per simpatia de partit

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de les preguntes 40 i 41 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

Les persones simpatitzants del PP i del PSC destaquen per tenir un posicionament similar respecte a les dues mesures, amb una majoria significativa que dona suport a les dues.

La gestió de la diversitat religiosa

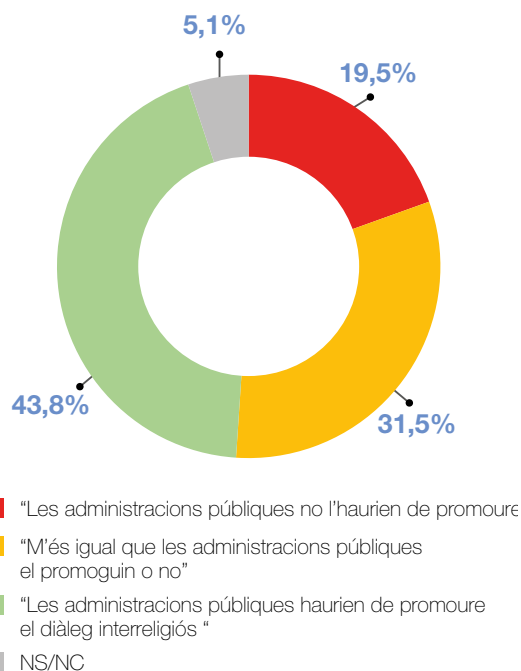
Com s'apuntava a la introducció, la creixent presència de la diversitat religiosa a Catalunya ha tingut com a conseqüència la materialització de diverses iniciatives de gestió de la diversitat religiosa per part de la Generalitat de Catalunya. En aquest sentit, Catalunya ha destacat per haver desenvolupat un model singular de gestió de la diversitat religiosa que la distingeix de l'Estat espanyol (Griera, 2016), i que es caracteritza per una política proactiva de la gestió de les minories religioses del territori (Griera, 2016; Seglers, 2005). Entre les accions polítiques que s'han desenvolupat en les últimes dècades, es pot destacar la de donar visibilitat a la societat plural que conforma Catalunya a través del projecte "Mapa de religions de Catalunya" (Griera, 2009). Aquest projecte, que es va iniciar el 2001 i segueix vigent, té com a objectiu obtenir i difondre dades sobre les minories religioses presents al territori. A més, això ha anat acompanyat de moltes accions de reconeixement formal i informal de les comunitats religioses, incloses la publicació de subvencions públiques dirigides a diferents confessions (Griera, 2009).

El diàleg interreligiós ha estat un dels àmbits principals promoguts, basat en la cooperació i el coneixement entre diferents comunitats religioses (Griera, 2012). En aquest àmbit en els últims

anys hi ha hagut actors clau com associacions com l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR) o el Grup de Treball Estable de les Religions (GTER), que han comptat amb el suport també de les administracions públiques.

El 44% de les persones enquestades consideren que les administracions públiques haurien de promoure el diàleg interreligiós entre les diferents confessions religioses del país, mentre que un 32% considera que li és indiferent si les administracions públiques promouen el diàleg interreligiós. Només un 20% considera que les administracions públiques no haurien de promoure el diàleg interreligiós (gràfic 7).

Gràfic 7. La cooperació i el diàleg entre les diferents confessions religioses i les administracions públiques del país

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 55 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

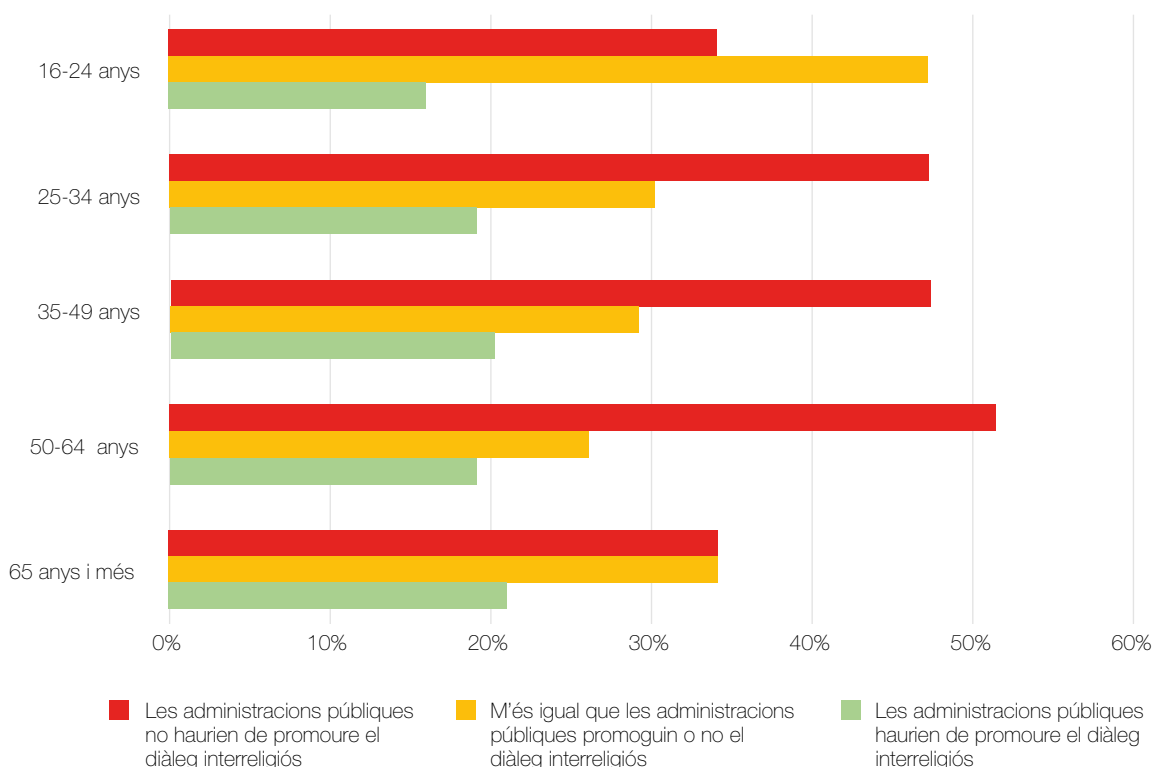
Tal com es pot veure al gràfic 8, les persones més joves són les menys crítiques amb el paper de l'Administració en el diàleg interreligiós, però també les que són més indiferents. Les persones de més de 65 anys tenen una visió més polaritzada, mentre que les que tenen entre 50 i 64 anys són les que més donen suport al fet que l'Administració promou el diàleg interreligiós.

Si analitzem els resultats per identificació religiosa, en la majoria de confessions religioses al voltant del 40% de les persones enquestades estan a favor del paper proactiu de les administracions públiques en aquesta matèria. Es pot destacar que en el cas de les persones budis-

tes hi ha una major proporció, del 62%, que està a favor d'aquesta qüestió. Per contra, entre les atees hi ha un percentatge més reduït de persones a favor del paper de les administracions en matèria de diversitat religiosa. Un 38% dels ateus considera que no hi hauria d'haver promoció pública del diàleg interreligiós, mentre que un 36% considera que li és igual.

Per simpatia de partit, els simpatitzants de Vox són els més crítics amb aquesta qüestió, ja que un 36% dels enquestats que simpatitzen amb aquest partit consideren que les administracions públiques no haurien de promoure el diàleg interreligiós i un 34% considera que li és

Gràfic 8. El paper de les administracions públiques en el diàleg interreligiós, per franges d'edat

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 55 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

igual. Entre aquells que estan a favor d'aquesta qüestió, destuen els percentatges alts dels votants de la CUP (60%), Junts per Catalunya (60%) i En Comú Podem (58%).

En l'àmbit municipal, hi pot haver relacions més o menys directes entre l'equip de govern i les confessions religioses. En aquest sentit, l'Ajuntament de Barcelona destaca per també haver configurat un model de gestió de la diversitat religiosa particular, amb la creació del Centre Interreligiós de Barcelona el 1998, que actualment es denomina Oficina d'Afers Religiosos (Astor *et al*, 2019). Amb aquesta oficina, es materialitzen en l'àmbit municipal una sèrie de polítiques públiques per monitorar la diversitat religiosa de la ciutat, establir contactes amb les comunitats i donar a conèixer la diversitat religiosa (Griera, 2016).

Un 72% dels enquestats està "més aviat d'acord" amb el fet que l'alcalde o alcaldessa es reuneixi habitualment amb els representants de totes les confessions religioses i un 20% hi està en desacord. Un percentatge similar apareix quan es pregunta sobre la possibilitat que l'alcalde/alcaldessa o algun regidor acudeixi a algun acte organitzat per comunitats religioses: un 70% hi està d'acord i un 20% hi està en desacord.

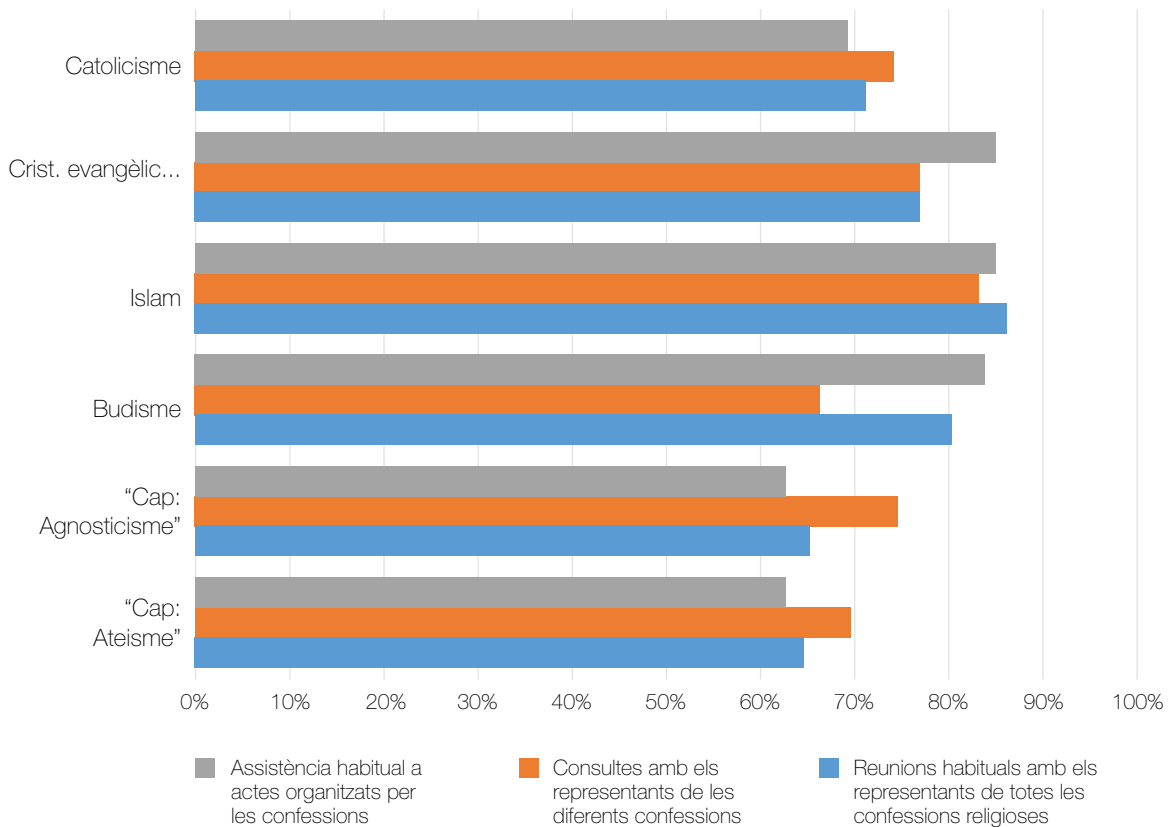
Per identificació religiosa, més o menys en totes les confessions religioses l'àmplia majoria dels enquestats estan d'acord amb el fet que hi hagi reunions entre l'alcalde o alcaldessa amb les comunitats, però destaca especialment el 86,9% dels musulmans i el 81% de budistes. Per contra, el 27% d'agnòstics i el 26% dels

ateus els que estan en desacord amb aquestes reunions (vegeu el gràfic 9).

En termes generals, percentatges similars apareixen quan es pregunta sobre si s'està d'acord en el fet que membres de l'Ajuntament assisteixin a actes organitzats per les comunitats o consultin amb els representants de les diferents confessions presents al municipi aquells temes que puguin tenir conseqüències en l'exercici de la llibertat religiosa (plans d'ordenació, ordenances municipals, etc.). Respecte d'aquesta última mesura, que suposa una implicació més directa de l'Administració amb les comunitats, el 84% musulmans hi estan a favor, i representen de nou la confessió religiosa amb un percentatge més elevat. Malgrat això, totes les confessions religioses manifesten un grau elevat d'acord en ser consultades per part de l'Ajuntament. Entre els que hi estan en desacord, destaquen el 19% de persones agnòstiques i el 22% d'atees. Així, tal com es pot veure al gràfic 9, malgrat haver-hi un grau alt d'acord generalitzat d'aquestes mesures, són les persones atees i agnòstiques les més crítiques amb aquestes iniciatives municipals.

Si analitzem les respostes per simpatia de partit, és destacable que un alt percentatge de persones votants del PP, un 82%, està a favor d'aquesta mesura, seguits d'un 83% de les simpatitzants amb ERC, un 79% del PSC i un 82% de la CUP (vegeu el gràfic 10). Entre els que estan en desacord amb aquestes reunions entre els alcaldes o alcaldesses amb les comunitats religioses, hi ha un 32% dels votants de Vox i un 28% dels simpatitzants d'En Comú Podem. Per simpatia de partit, majoritàriament

Gràfic 9. Grau d'acord amb iniciatives municipals amb les confessions religioses, per identificació religiosa

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 56 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

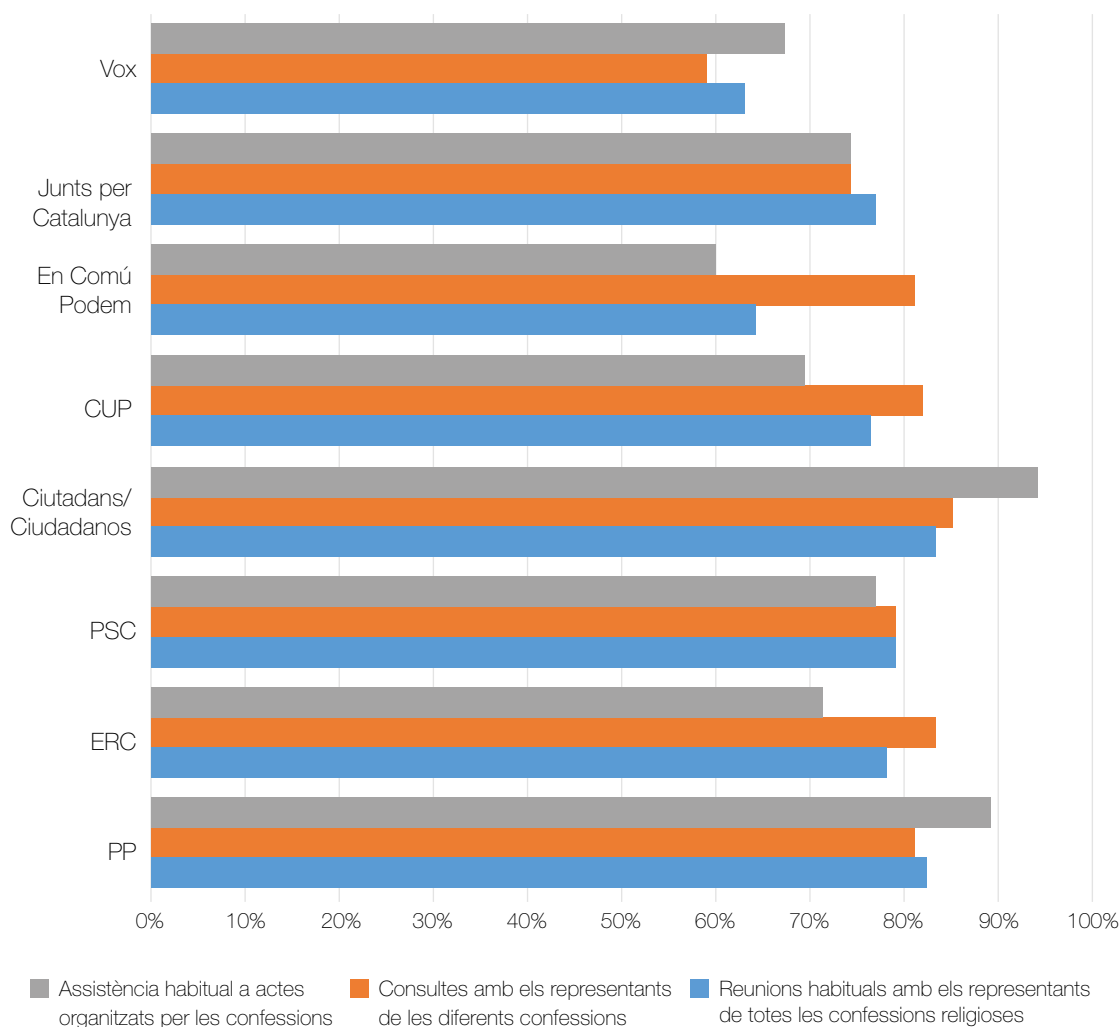
els simpatitzants de tots els partits es mostren a favor de les consultes a les comunitats religioses, però són els simpatitzants de Vox els que presenten un major grau de desacord (vegeu el gràfic 10).

Fins aquí podem veure que en general la gran majoria de la població catalana està a favor que les administracions públiques tinguin relacions amb les diferents comunitats religioses presents a Catalunya. No obstant, com s'ha citat abans, les administracions públiques en els

últims anys també han elaborat diverses polítiques més proactives de gestió de la diversitat religiosa a Catalunya. En aquesta línia, en el Baròmetre s'han consultat tres mesures específiques: l'adaptació dels cementiris municipals, la cessió d'equipaments públics per necessitats de les comunitats i l'oferta de serveis espirituals en equipaments públics.

L'adaptació dels cementiris a les necessitats funeràries per part de les diferents confessions religioses ha estat un dels aspectes clau de

Gràfic 10. Grau d'acord amb iniciatives municipals amb les confessions religioses, per simpatia de partits

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de la pregunta 56 Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

gestió de la diversitat religiosa dels últims anys⁶ (Tarrés i Moreras, 2012). Segons el Baròmetre,

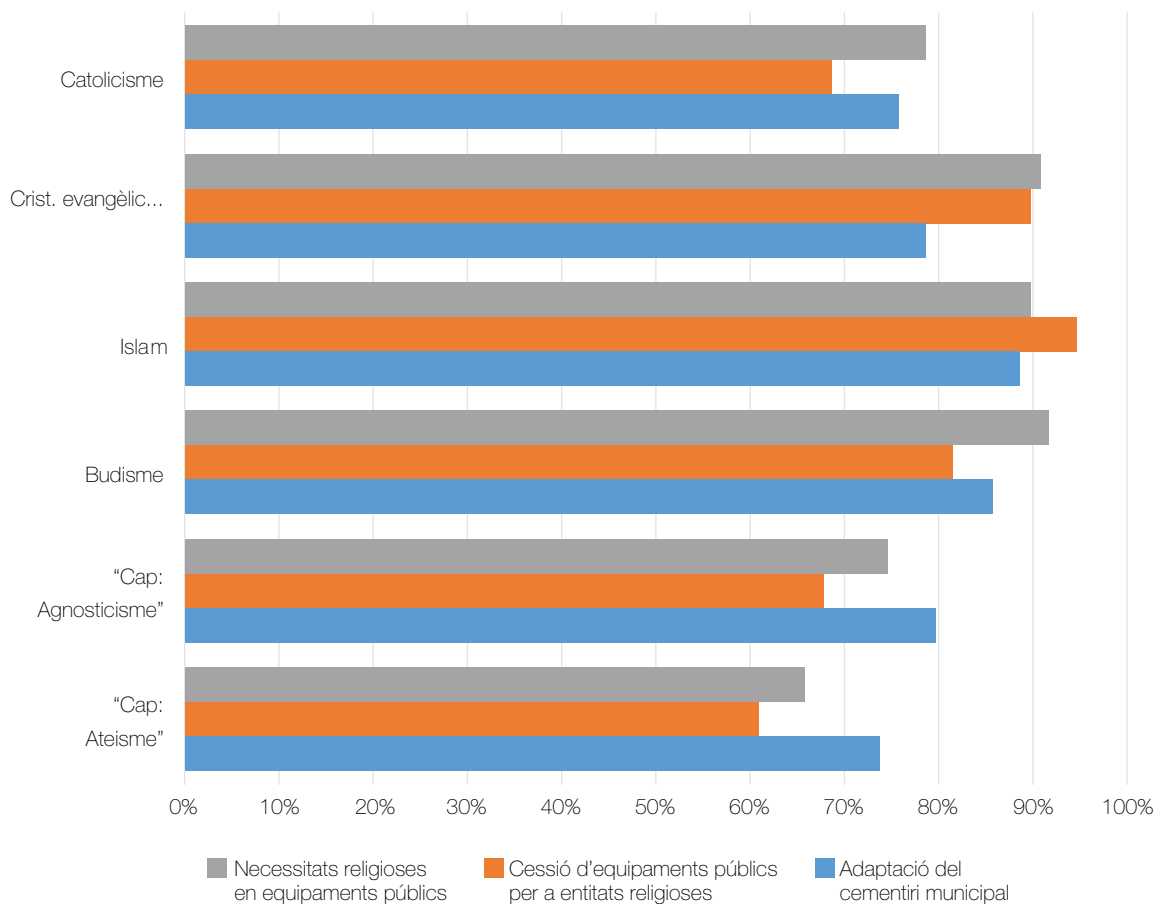
un 40% de les persones enquestades està totalment a favor i un 37% més aviat a favor que els ajuntaments adaptin el cementiri municipal a les necessitats de les diferents confessions. Només un 14% de la població està en contra o totalment en contra d'aquest tipus de mesura. Dels que hi estan a favor, per confessió religio-

6 La Direcció General d'Afers Religiosos va publicar el 2018 una Guia per al respecte a la diversitat de creences als cementiris de Catalunya, que és una versió ampliada i revisada d'una guia editada el 2009.

sa cal destacar que un 66,7% dels musulmans i un 52,2% dels budistes hi estan totalment a favor. No obstant, en la majoria de confessions religioses hi ha entre un 80 i un 90% dels enquestats que estaven totalment a favor o més aviat a favor d'aquesta mesura. Dels que hi estan més aviat en contra o totalment en contra, els ateus són els que representen un percentatge més alt amb un 17%, seguits del 15,5% de catòlics i el 15% d'agnòstics que hi estan en contra o totalment en contra.

Una altra mesura rellevant és la relativa a la cessió d'equipaments públics per a entitats religioses per a moments puntuals que requereixin espais de gran capacitat. Un 71% hi està totalment a favor o més aviat a favor, mentre que el percentatge de persones en contra d'aquesta mesura augmenta lleugerament respecte a la dels cementiris: un 22% hi està en contra o totalment en contra. Cristians evangèlics, musulmans i budistes són els que hi donen suport amb una àmplia majoria de més de 90% d'en-

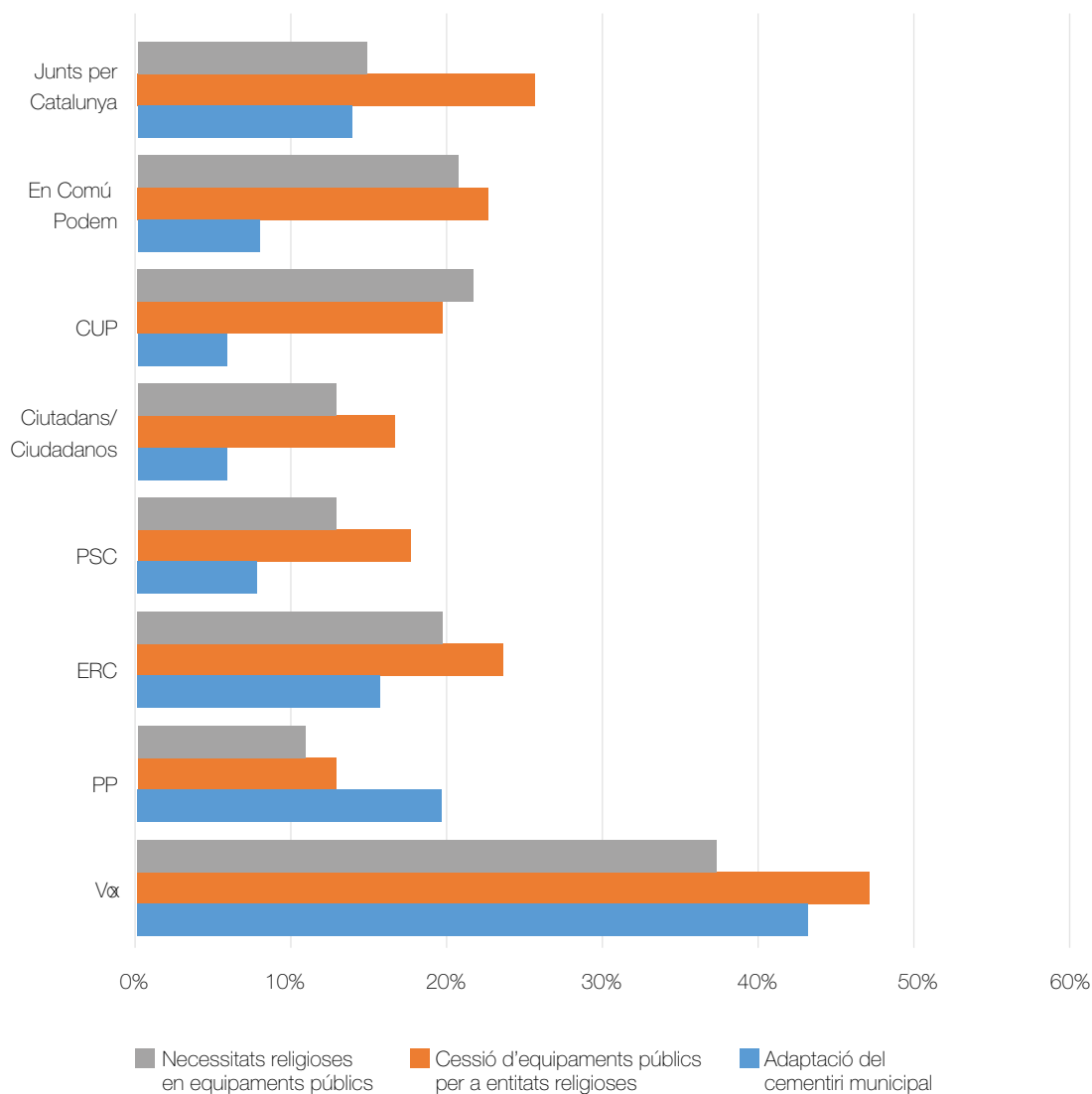
Gràfic 11. Grau d'acord amb mesures amb les confessions religioses, per confessió religiosa

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de les preguntes 57, 58 i 59 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

Gràfic 12. Grau de desacord amb mesures municipals amb les confessions religioses, per simpatia de partits

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats de les preguntes 57, 58 i 59 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

questats, que expressen el seu suport a aquesta mesura. En el cas de catòlics, el 78% hi expressen suport, mentre que un 15% expressen estar-hi en contra o totalment en contra. Aquesta lleu diferència entre grups de confessions es pot deure al fet que sigui una necessitat amb

la qual es sentin més interpel·lades les comunitats més minoritàries, que sovint tenen centres petits i necessiten equipaments més grans per a certes festivitats. Mentre que la majoria d'agnòstics i ateus generalment també donen suport a aquesta mesura, cal destacar que un

21% d'agnòstics i un 28% d'ateus hi estan en contra o totalment en contra.

Finalment, un tercer tipus de mesura consultada és sobre necessitats religioses en equipaments públics com ara hospitals⁷ o centres penitenciaris.⁸ La creixent diversitat religiosa dels últims anys ha donat lloc a diferents tipus de respostes en hospitals i presons (Martínez-Ariño i Griera 2016). Un 78% de les persones enquestades està totalment a favor o més aviat a favor que existeixin espais d'oració o silenci en aquests equipaments, i un 87% està també totalment a favor o més aviat a favor que en aquests tipus d'equipaments es faciliti assistència espiritual o religiosa als usuaris que ho demanin. En aquest cas, cal destacar que és una mesura amb el suport del 98,8% de cristians evangèlics i protestants i del 95,3% de budistes. Catòlics, musulmans, agnòstics i ateus també estan àmpliament a favor d'aquesta mesura. Només un 15% dels ateus està en contra que s'ofereixi algun tipus d'assistència espiritual. Així, tal com es pot veure en la següent taula hi ha un grau d'acord generalitzat per totes les mesures, i és la d'oferir necessitats religioses en equipaments públics la que té un grau d'acord més elevat.

Per simpatia de partit, la majoria dels simpatitzants de tots els partits estan totalment a favor o més aviat a favor d'aquesta mesura. Tal com es pot veure en la següent taula 10, les perso-

nes simpatitzants amb Vox destaquen per mostrar un desacord més elevat respecte d'aquestes mesures, en especial la de cessió d'espais d'equipament públics.

Conclusions

Les dades aportades pel Baròmetre del 2023 analitzades en aquest article ens permeten entendre el panorama actual de la relació entre la religiositat i les polítiques públiques a Catalunya. Malgrat que una àmplia majoria de persones considera que la religió no ha de tenir influència en la política, cal destacar que hi ha una acceptació generalitzada vers la formació en religió i en diversitat religiosa i vers el paper de l'Administració pública per cobrir necessitats i demandes de les diferents confessions religioses. No obstant, podem concloure diverses tendències valorant les diferents variables.

En primer lloc, les persones més joves són les menys crítiques amb la relació entre religió i política i amb el paper de l'Administració pública en el diàleg interreligiós. Així, malgrat que s'identifica una tendència de no educar els fills i filles segons preceptes religiosos, les generacions més joves es mostren més d'acord amb el fet que els pares puguin sol·licitar la formació religiosa per als seus fills i que es promocióni el diàleg interreligiós.

En segon lloc, per confessió religiosa, les persones que estan més a favor d'una relació més directa entre religió i política són les musulmanes i les evangèliques. La situació minoritària d'aquests grups religiosos pot explicar que també siguin els més favorables que s'ofereixi

7 La Direcció General d'Afers Religiosos va publicar el 2018 la Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres sanitaris de Catalunya.

8 La Direcció General d'Afers Religiosos va publicar el 2015 la Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres penitenciaris de Catalunya.

religió a les escoles i que l'Administració pública s'impliqui en mesures que cobreixin les seves demandes. Així, destaca el 83% de les persones musulmanes que es mostren a favor que s'ofereixi la religió dels pares a les escoles i el 95% que està a favor que es cedeixin espais d'equipaments públics per a esdeveniments puntuals.

En tercer lloc, per confessió religiosa també cal destacar la percepció diferenciada de les persones atees i agnòstiques. Malgrat que la majoria està a favor de mesures de l'Administració pública que afavoreixin les diferents confessions, són les persones que no tenen cap convicció religiosa les més crítiques amb les mesures que impliquen un paper més directe amb les comunitats. Així, per exemple, es pot destacar que un 27% d'agnòstics i un 33% d'ateus no estan d'acord que se cedeixin equipaments públics per a les comunitats religioses, i un 54% d'agnòstics i un 49% d'ateus està en contra que s'ofereixi una assignatura de la religió dels pares. Per contra, aquests grups sí que són més favorables a l'aprenentatge d'una assignatura sobre les principals religions. Això significa que mentre que les mesures que afavoreixen la diversitat religiosa són generalment acceptades, aquelles que poden afectar les religions més minoritàries o amb demandes més específiques són més controvertides. A més, aquestes diferències també demostren que el grau d'aprovació depèn de la situació de cada confessió o grup religiós i amb les mesures que es senten més o menys interpel·lades.

Finalment, per tendència política, les persones que simpatitzen amb els partits més d'esquer-

res són més crítics amb la influència de la religió en la política i amb una assignatura confessional, però estan més a favor de les polítiques de gestió de diversitat religiosa. Així, destaca el cas de les persones simpatitzants de la CUP: mentre que un 40% està en desacord de l'ensenyament de la religió dels pares, el 60% està a favor de la promoció del diàleg interreligiós. Els partits que s'identifiquen amb tendències més de dretes són menys crítics amb la influència de la religió amb la política. No obstant, les persones simpatitzants amb Vox, partit d'extrema dreta, són les que estan més en contra de les mesures que poden afavorir diferents confessions religioses. Per exemple, el 48% està en contra que les administracions públiques cedeixin espais d'equipaments públics per a actes puntuals per comunitats. Aquest alt percentatge recorda el posicionament crític d'aquest partit en altres polèmiques com l'obertura de mesquites i oratoris i les seves actituds contra la població immigrant i musulmana (Rinken, 2019).

Bibliografia

- Astor, Avi, Mar Griera, i Mónica Comejo. (2019). Religious governance in the Spanish city: hands-on versus hands-off approaches to accommodating religious diversity in Barcelona and Madrid: Vol 47, No 4-5. *Religion, State and Society* 47(4-5):390-404.
- Seglers, Àlex. (2005). Llibertat religiosa i laïcitat: un estudi comparat. *IDEES. Revista de temes contemporanis* 26: 160-198.
- Garreta-Bochaca, Jordi, Monica Macia-Bordalba i Núria Llevot-Calvet (2019). Religi-

ous education in state primary schools: the case of Catalonia (Spain), *British Journal of Religious Education*, 41:2, 145-154, DOI: 10.1080/01416200.2018.1437392.

Griera, Mar. (2009). *De la religió a les religions. Polítiques públiques i minories religioses a Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

Griera, Mar. (2012). Public policies, interfaith associations and religious minorities: a new policy paradigm? Evidence from the case of Barcelona. *Social Compass* 59(4):570-87.

Griera, Mar. (2016). The governance of religious diversity in stateless nations: the case of Catalonia. *Religion, State and Society* 44(1):13.

Martínez-Ariño, Julia, and Mar Griera. (2016). Responses to religious diversity in Spain: hospitals and prisons from a comparative perspective. *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society-J-RaT* 2, no. 1: 37-59.

Rinken, Sebastian. (2019). Actitudes ante la inmigración y comportamiento electoral en España. *Anuario CIDOB de la Inmigración* : 68-84.

Tarrés, Sol, and Jordi Moreras. (2012). Patrimonio cultural funerario. Los cementerios de las minorías religiosas en España. *Geopolíticas patrimoniales. De culturas, naturalezas e inmaterialidades, una mirada etnográfica*, Germania, Valencia: 267-283.

10.

Religiositat i llengua: creure en català

Miriam Díez Bosch, Alba Sabaté Gauxachs, Roger Negrodo Fernández, Pilar Baradat Mari.
Observatori Blanquerna de Comunicació, Religió i Cultura, Universitat Ramon Llull

Introducció

“Si no ens entenem per llenguatge, entenem-nos per amor”. Aquest és un dels versos més cèlebres del *Llibre d'Amic i Amat*, de Ramon Llull, obra que reflecteix l'experiència mística de l'autor en un diàleg entre l'home (Amic) i Déu (Amat). S'hi presenta el llenguatge com a eina de mediació amb Déu, però alhora com a possible barrera. En poques paraules, Llull, que destaca també per ser un dels primers autors de textos religiosos en llengua catalana, posa sobre la taula el principal tema a tractar en la present reflexió: el paper de la llengua en la creença i la pràctica religiosa, però també en el diàleg interconfessional.

El llenguatge ofereix conceptes per percebre i experimentar la realitat i el món que ens envolta (Piller, 2017). Segons Huxley (1945), totes les religions existents es basen en creences i experiències universals, que es transmeten, doncs, a través del llenguatge (Lytra, 2020). De fet, les paraules són un mitjà per connectar amb allò diví a través del culte i la pregària (Vestrucci, 2022).

Malgrat això, la llengua que parlem dimensiona la nostra percepció de la realitat (Sapir, 1949; Whorf, 1956). Així, segons el fenomen del relativisme lingüístic, diferents llengües porten a diferents conceptes per percebre i experimentar

tot allò que ens envolta (Piller, 2017). Diferents llengües, doncs, comporten diferents maneres de veure el món, fet que té conseqüències en la interacció intercultural. De fet, el mateix mite bíblic de la Torre de Babel, pel qual s'explica el sorgiment de diferents llengües i cultures, porta la humanitat a haver de trobar un llenguatge comú per entendre's (Hiebert, 2007).

Aquestes diferències culturals criden encara més l'atenció quan es posa el focus sobre la religiositat. L'aproximació a diferents confessions en llengües diverses és complexa. De fet, en el cas de les religions, la traduïbilitat és un repte perquè és difícil trobar un terreny semàntic comú entre confessions:

In the case of religions, translating a religious expression across religions is difficult, because the 'object' defined, represented, or conveyed by this expression (one or more deities, a notion, a virtue...) is not common, but it is specific to this or that religion—and it is specific because it characterizes this or that religion and its difference from other religions. Thus, the semantic commonality between religions is not linear. (Vestrucci, 2022).

Malgrat que la capacitat d'aprendre una llengua s'ha estudiat com a innata (Chomsky,

2009), està influenciada per l'entorn en què la persona viu i es desenvolupa (Lennenberg, 1956). Segons el relativisme comunicatiu, les llengües sempre es donen en un context, depenen de l'individu i/o de la comunitat. En el fet de comptar (o no) amb una identitat religiosa el context també hi té molt a veure (Vestrucci, 2022). L'antropologia parla del concepte de competència lingüística com l'expertesa en la llengua, i alhora, en el context on es parla. El nivell de competència lingüística té un rol clau també en la configuració de la identitat de les persones (Piller, 2017). És un element que té també a veure amb la percepció que els altres tenen de la persona. Si parles una llengua correctament, l'altre percep que tens competència per a desenvolupar-te en diferents àmbits de la vida diària. Per tant, la identitat també és mediada per la competència lingüística. És per aquest motiu que el dret a comunicar-te en la teva pròpia llengua és un dret humà (Piller, 2017). Perquè les persones hem de poder expressar-nos fins al màxim exponent i detall en la nostra llengua. Alhora, el fet d'aprendre altres llengües és de gran ajut en el procés de coneixença d'un lloc nou i d'una societat nova i reforça el sentiment de pertinença (Esser, 2006).

Avui en dia, però, a causa de la globalització i els moviments migratoris, la gran majoria de la població és bilingüe (43%) o multilingüe (17%), és a dir, té la capacitat de parlar dues llengües o més (Piller, 2017). Això fa que, segons el context i interlocutors, aquestes persones puguin realitzar allò que s'anomena tria lingüística, gairebé de manera automàtica. Aquesta

tria té a veure generalment amb la capacitat dels interlocutors de comprendre la persona que parla, però també, en algunes ocasions, en la ideologia del llenguatge. És a dir, en la falsa sensació que una llengua és més apropiada, adequada, bella o bona en un cert context que no pas una altra. La ideologia del llenguatge associa uns certs valors a les llengües (positius o negatius), de manera que, indirectament, els associa també als seus parlants. Aquesta ideologia del llenguatge té el perill que pot contribuir al reforç i reproducció de prejudicis i estereotips.

Tenint en compte l'esmentat context, ens preguntem en quina llengua es prega, es celebra, es medita, es comparteix la fe a Catalunya, i si es dona el fenomen de la tria lingüística, si les diferents confessions hi contribueixen, i com es combina la riquesa lingüística d'un país divers que acull 174 nacionalitats diferents (Idescat, 2023) amb l'ensenyament i la promoció del català, llengua pròpia i, en situació de minorització (Plataforma per la Llengua, 2023). Segons Brubaker (2014) la diversitat religiosa no genera tanta desigualtat com la diversitat lingüística, especialment en la situació de persones migrants quan arriben a un indret nou. L'autor, de fet, identifica alguns àmbits de la vida quotidiana en què, per a les persones, el fet de parlar una llengua diferent és un inconvenient més gran que el fet de creure o no en alguna confessió: la participació política, la vessant econòmica i les relacions socials. Així, per a Brubaker (2014), no seria tan difícil tenir una bona acollida en una comunitat religiosa com el fet de ser incapaç de comunicar-se

amb els seus membres en una llengua que permeti l'entesa de totes dues parts. De fet, segons Bordieu (1991), “la valorització d’una determinada pràctica lingüística en un espai social concret o en una institució determinada millora o restringeix automàticament l’accés a aquell espai o a aquella institució”.

En aquest sentit, la sociòloga britànica Grace Davie diferencia *believe* (creure) de *belong* (pertànyer), i reflexiona sobre la idea que la religiositat avui dia pot existir sense la necessitat de pertànyer ni participar activament d’una institució o comunitat religiosa tradicional (1990). Si la llengua apareix com una barrera en les institucions religioses, es promou una religiositat individualitzada deslligada del sentit de comunitat? Com aconseguir que la llengua sigui un pont i no un element de trencament?

Aquests interrogants tenen especial importància a Catalunya. Comptem amb la presència d’un total de 15 confessions diferents que conviuen i dialoguen, que tenen voluntat de trobada i unió, i que estan integrades per persones de nacionalitats diferents que parlen llengües diferents. De fet, es calcula que, només a Barcelona, es podrien estar parlant al voltant de 300 llengües diferents (Linguapax, 2019). Malgrat que el 95,9% de la població entén bé el català, només un 36,1% el parla habitualment, davant un 48,6% que fa servir el castellà com a llengua habitual. Alhora, el 25,3% de la població catalana parla anglès, el 8,9% francès, el 2,3% àrab, el 2% italià i l’1,8% alemany (Idescat, 2023).

Les religions i la llengua catalana

Catalunya, el seu patrimoni cultural i el seu desenvolupament com a nació —social, legislatiu o econòmic— arrelen juntament a la tradició cristiana, que arriba després de la urbanització romana, i que té el cristianisme com a principal estructura espiritual (Pujals, 1994). Datades d’entre finals del segle *xii* i principis del *XIII*, les *Homilies d’Organyà* —juntament amb el *Forum Iudicum*— han estat durant molts anys considerades dels primers documents redactats en català (Moran i Rabella, n.d.). Es tracta d’un fragment d’un sermó de quaresma dedicat a la caritat, és a dir, d’un text religiós que mostra el fort vincle que llengua i religió tenen a casa nostra (Bada Elías i Gómez Segalà, 2009). És, doncs, com a través de textos legals i religiosos, el català es forma com a llengua, fent que sigui gairebé impossible parlar del català sense tenir en compte el component religiós. No és fins a Ramon Llull, a finals del segle *xiii*, que el català es desvincula d’aquest component religiós per entrar en l’àmbit de la prosa (Redondo, 2023).

D’altra banda, cal destacar la tradició catalana de traduccions bíbliques, que ve ja del segle *xiii*, contemporani a la prosa de Llull. Se sap, de fet, que en l’època medieval existien una o més versions completes de l’Antic Testament traduït de l’hebreu al català (Casanelles, 2014). S’ha de tenir en compte que l’estudi de les traduccions catalanes de la Bíblia no es pot fer si no tenim en compte un gran nombre d’exemplars de traduccions

desaparegudes, incompletes, Bíblies rimades, o altres textos de caràcter religiós que fan referència a les sagrades escriptures. Molts d'aquests exemplars, els quals pretenien apropar la religió a la llengua vernacle de Catalunya, van estar censurats durant el Segon Consell de Tarragona (*Conventus Tarraconensis*) el 1234, quan es va declarar que estava prohibit a qualsevol tenir una traducció de la Bíblia (Mirbt, 1911). Tot i així, coneixem traduccions posteriors rellevants, entre les quals podem trobar la Bíblia inacabada de Jaume de Montjuïc (1287-1290), la Bíblia rimada atribuïda a Romeu Sabruquera (1282-1295), la Bíblia de Portaceli de Bonifaci Ferrer (1396-1402), o la versió també inacabada de Berenguer Vives de Boïl (1477 i 1478) (Redondo, 2023). Es considera que el primer Nou Testament imprès en català data del 1832 i el va dur a terme la protestant Societat Bíblica (Bada Elías i Gómez Segalà, 2009). No és fins al Concili Vaticà II, entre 1962 i 1965, on s'indica que, "per a aquells clergues a qui l'ús del llatí significa un obstacle greu en el prec digne de l'Ofici, l'ordinari pot concedir en cada cas particular l'ús d'una traducció vernacle" (1965), que aplica tant a litúrgies com a documents. Poc després, seguint l'obra iniciada pel pare Bonaventura Ubach, es culmina la coneguda 'Bíblia de Montserrat' l'any 1970, la primera traducció completa de la Bíblia al català. Tanmateix, eren encara temps de dictadura a Espanya, però l'Església catòlica catalana, que havia defensat els drets i les llibertats dels catalans en oposició al franquisme amb accions destacades com la Caputxinada (1966), havia anat fent passos

també discrets a favor de la llengua també en l'escoltisme o la catequesi, a més de protegir algunes publicacions infantils en català (Bada Elías i Gómez Segalà, 2009).

En recuperar la democràcia, moltes confessions que havien estat perseguides es donen a conèixer i ho fan en català, una llengua que també havia estat perseguida. Per això, si ens fixem en la situació més enllà del catolicisme, la traducció i adaptació dels textos religiosos i la litúrgia sembla relativament recent. Algunes esglésies protestants i ortodoxes van començar a traduir els seus textos i cànctics. Les revistes en català *La Torre de la Guaita* i *Desperta't*, dels Testimonis de Jehovà, s'inicien el 1993, any en què també es publica la Bíblia Catalana Interconfessional (Redondo, 2023).

D'altra banda, l'ús del català fora de l'àmbit cristià té també arrelament a Catalunya, especialment si ens centrem en les dues grans confessions que històricament hi han tingut presència: islam i judaisme. Les primeres traduccions de l'Alcorà al català daten del segle XIV, però no va ser fins a l'any 2001 que "l'editorial Proa va publicar la primera versió íntegra de l'Alcorà en català, feta directament a partir de l'àrab" (Perujo, de Epalza i Forcadell, 2005). D'altra banda, es localitzen paraules en català en textos jurídics i religiosos en hebreu, provinents dels segles XV, moment de destacada presència de la comunitat jueva a territoris com Girona, Barcelona o Tortosa.

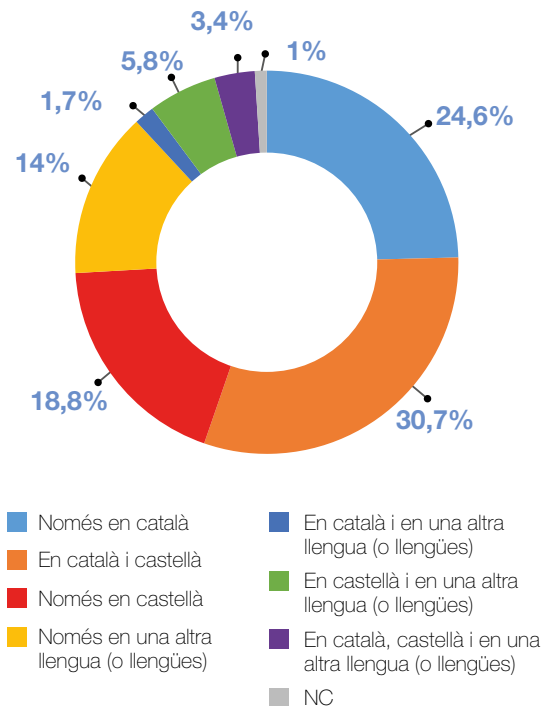
L'ús actual del català en les pràctiques religioses

Tenir en compte el context històric ens ajuda a situar on som avui. En l'edició 2023 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat la llengua catalana hi té un paper destacat. De fet, el català ha esdevingut un indicador més que mai abans s'havia tingut en compte de manera directa per extreure estadístiques sobre religiositat a Catalunya. Així doncs, l'ús del català en l'àmbit religiós es suma a una bateria de preguntes sobre identitat cultural, indicadors socioeconòmics, tradicions, distribució territorial, posicionament polític o estructures familiars de les persones enquestades, entre d'altres, que donen forma a les conviccions, creences i pràctiques religioses de la societat catalana actual.

En quina llengua o llengües se celebren els actes religiosos als quals vostè assisteix habitualment?

Quan es pregunta en quina llengua es realitzen les activitats religioses a Catalunya a les quals assisteixen els enquestats, veiem que el català, sol o combinat amb altres llengües, suma més del 50% del total d'actes religiosos als quals assisteixen habitualment els participants al Baròmetre. Per tant, la majoria dels actes religiosos a Catalunya se celebren en català de manera total o parcial.

Gràfic 1. Percentatge d'actes religiosos segons la llengua en què se celebren

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

De fet, de la totalitat de les persones que van contestar l'enquesta, un 24,6% van respondre a la pregunta "En quina llengua o llengües se celebren els actes religiosos als quals vostè assisteix habitualment?", indicant que el català com a llengua única. Paral·lelament, un 30,7% declarava que el castellà i el català s'utilitzen de forma complementària. Així doncs, un total de 55,3% (amb 281 respostes) van declarar que el català s'utilitza com a llengua vehicular a les cerimònies religioses en totalitat o parcialitat a Catalunya. Aquest percentatge puja al 60,3% si hi sumem les respostes de les persones que han marcat les categories "En català, castellà i altres llengües" i "En català i en una altra llengua".

Si analitzem el rol del castellà en la mateixa pregunta, veiem que, al 30,7% mencionat anteriorment, li podem afegir un 18,8% que han afirmat que els actes religiosos als quals assisteixen tenen lloc només en castellà. Això ens indica que un aproximat 49,5% de la mostra participa en activitats on el castellà hi és totalment o parcialment involucrat. Aquest percentatge es converteix en 58,6% si hi sumem les respostes que consideren les categories “En català, castellà i altres llengües” i “En castellà i en una altra llengua”. Altrament, un 14% va respondre que assisteix a cerimònies en una llengua diferent del català i el castellà.

Podem veure, doncs, que l'ús del català, sigui de forma completa o parcial, és d'un 60,4% sobre la mostra participant en l'enquesta, i el català és més present que el castellà (58,6%) i que altres llengües (24,9%)

Per tal de concretar més aquestes respostes, es va fer una segona pregunta similar —només a aquelles persones que havien dit que assistien a actes de culte en català i castellà—. En aquest cas, es va demanar si es considerava que hi havia més, menys o igual representació del català i el castellà a les cerimònies en les quals participava. Tot i haver-hi un petit percentatge (1,3% de la mostra, 2 respostes rebudes) que no va contestar a la pregunta, un 39,4% va contestar que ambdues llengües gaudeixen d'igual representació, un 31,3% va considerar que el català té un pes més important, i un 28% va contestar que el castellà s'utilitza més.

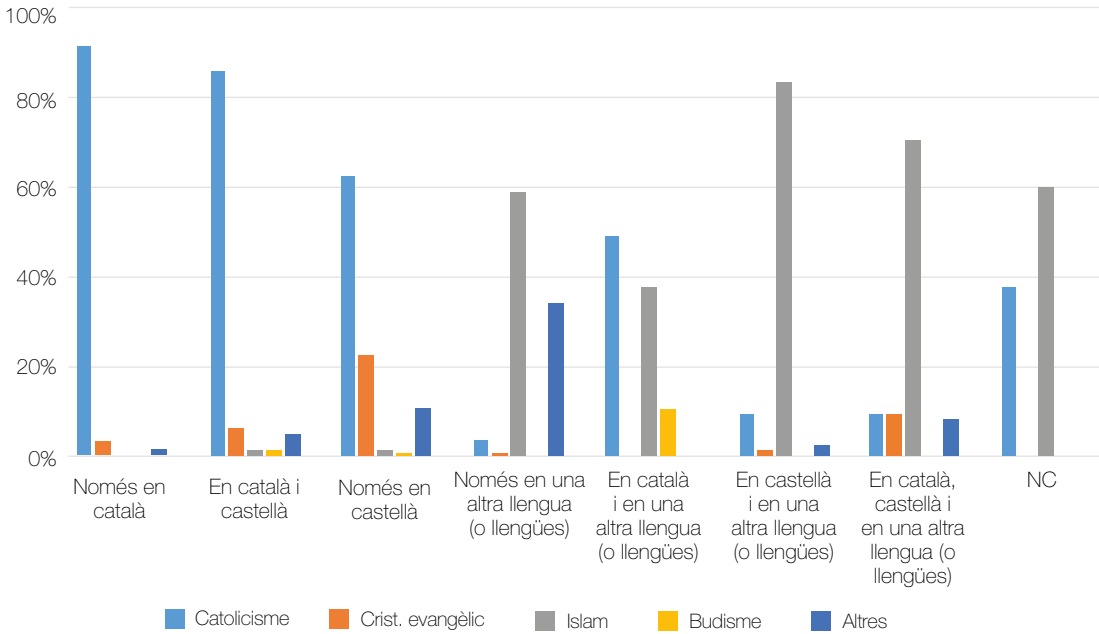
Ús de la llengua en actes religiosos segons la confessió

D'altra banda, el Baròmetre ha revisat l'ús del català en actes religiosos segons les diferents confessions amb presència a Catalunya (figura 2). En els resultats es pot observar que de les persones que assisteixen a cerimònies només en català, el 93,4% són catòlics, el 4,5% són protestants i el 2,1% són d'altres confessions. D'altra banda, de les persones que assisteixen a cerimònies només en castellà, el 63,1% són catòlics, el 23,1% evangèlics, 1,7% musulmans, l'1% budistes i un 11,1% d'altres confessions. Dels que combinen català i castellà, el 86,4% són catòlics, el 6,4% evangèlics, l'1% musulmans, l'1,3% budistes i el 4,9% d'altres confessions.

Cal destacar que, en revisar les dades per demarcació territorial, és a Lleida i Girona on predomina l'assistència a actes religiosos només en català. A Tarragona i Barcelona, en aquest ordre, hi ha més assistència a cerimònies en català i castellà que només en català (gràfic 3).

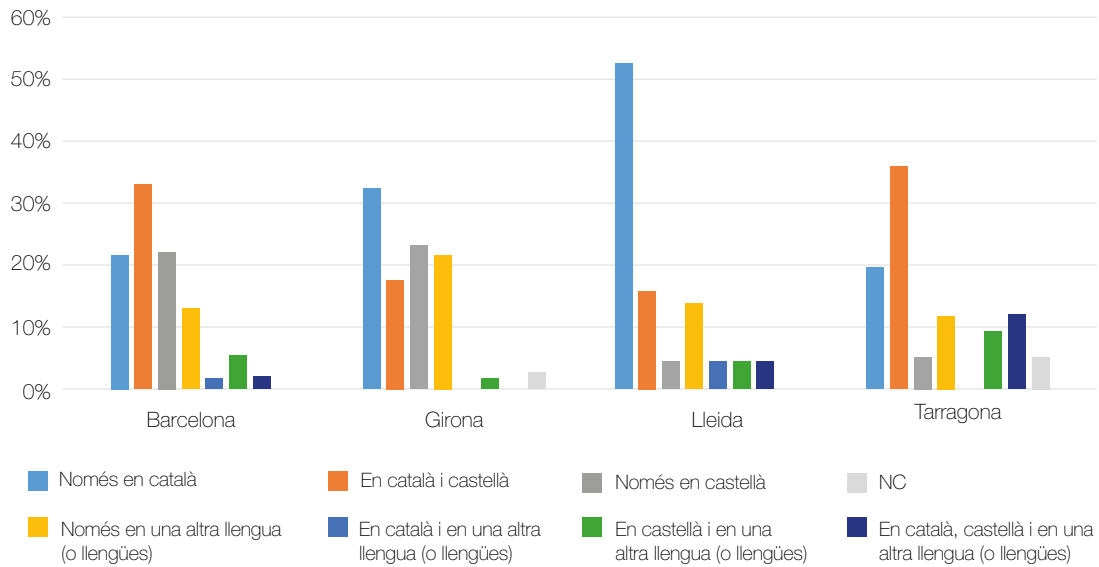
Si revisem les dades per lloc de naixement dels participants (figura 4), el 72,7% de les persones que assisteixen a actes religiosos només en català són nascudes a Catalunya; el 16,9% en altres CA i un 10,4% fora d'Espanya. En revisar el lloc de naixement dels assistents a cerimònies en català i castellà, veiem que el 43,5% són nascuts a Catalunya, el 31,6% en altres CA i el 24,8% fora d'Espanya. La majoria (88,8%) de les persones que assisteixen a actes religiosos en una altra llengua són nascudes fora d'Espanya. Per tant, veiem que l'ús del català com

Gràfic 2. Identificació religiosa de les persones participants en cerimònies religioses segons la llengua en què es celebren els cultes en què participen habitualment

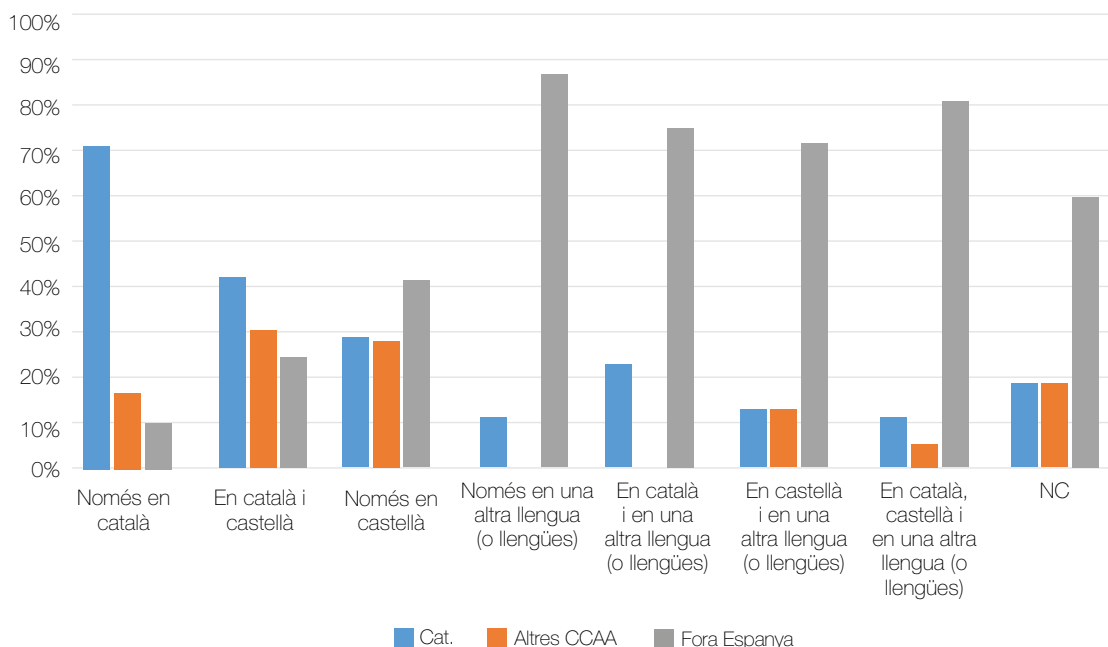
Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 3. Llengua de celebració de les cerimònies segons demarcació territorial

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 4. Lloc de naixement de les persones participants a les cerimònies en les llengües analitzades

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

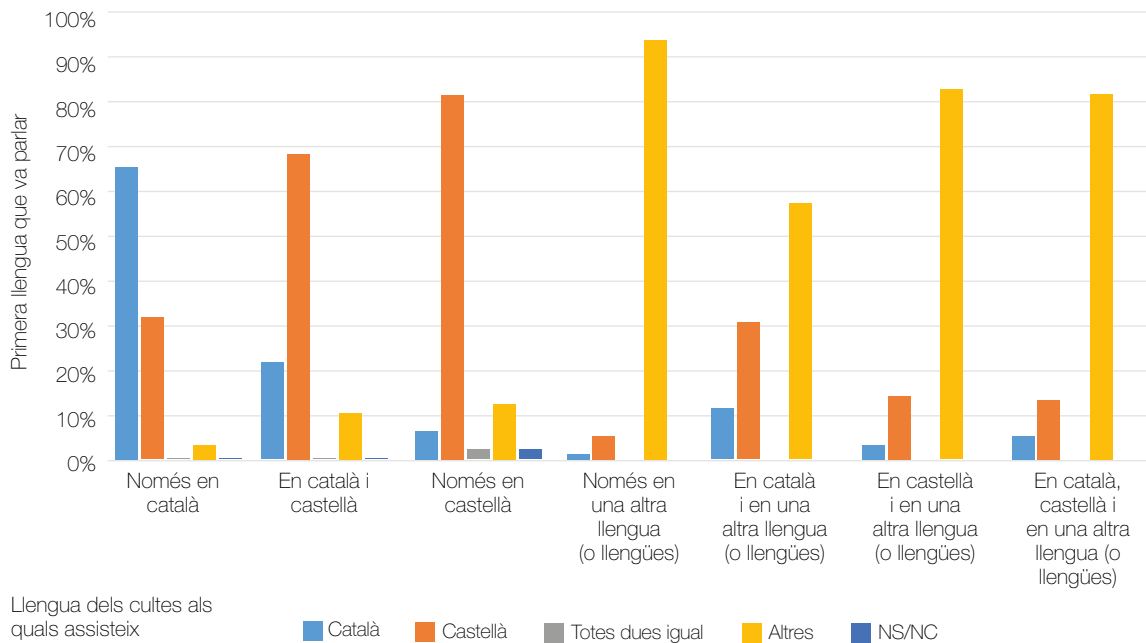
a llengua d'activitats religioses en persones no nascudes a Catalunya no és gaire elevat.

Vinculat a aquest aspecte, en estudiar les dades a partir de la primera llengua que les persones participants utilitzen en el seu dia a dia, cal subratllar que la majoria (64,4%) de les que assisteixen a cerimònies només en català afirmen tenir en català com a primera llengua. El percentatge de persones que tenen el castellà o altres idiomes com a primera llengua és d'un 32,2% o inferior (figura 5). Per tant, són poques les persones que tenen com a primera llengua el castellà o altres i que assisteixen a actes religiosos només en català. De fet, el 67,9% de les persones que assisteixen a actes religiosos en català i castellà tenen el castellà com a primera llengua.

Si ens fixem en les franges d'edat de les persones que han respost (gràfic 6), ens adonem que la majoria de les que assisteixen a activitats religioses només en català tenen 65 anys o més. En franges d'edat més joves, trobem l'ús del català barrejat amb altres llengües. Cal destacar també que a la franja d'entre 35 i 49 anys, la majoria assisteixen a cerimònies en castellà i una altra llengua.

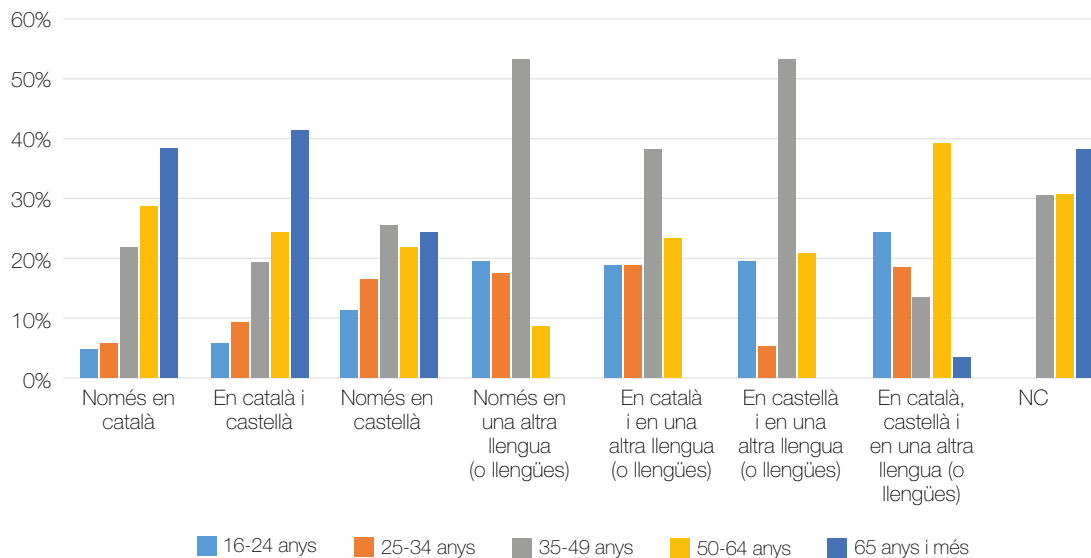
Finalment, en revisar la freqüència d'assistència als centres de culte per part dels participants, veiem que els que hi van més habitualment (un cop per setmana o més) assisteixen a cerimònies que combinen català i castellà (gràfic 7).

Gràfic 5. Llengua dels actes de culte als quals assisteixen els enquestats, en funció de quina va ser la primera llengua que van parlar

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 6. Edat de les persones participants a les cerimònies en funció de la llengua en què es celebren

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

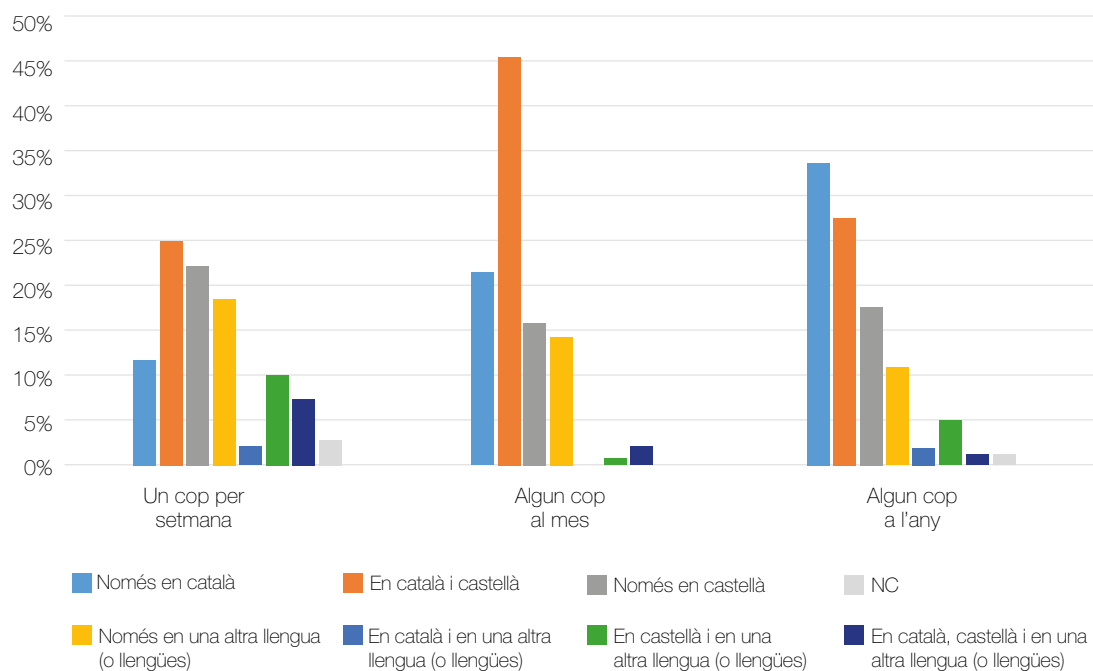
Vostè, quan va al centre de culte (església, mesquita, etc.), en quina llengua parla amb la resta de la gent?

En el Baròmetre s'estudia també la llengua que utilitzen més habitualment per relacionar-se entre elles les persones en els centres de culte, més enllà de la utilitzada en els actes religiosos. En aquest cas, el percentatge de gent que només parla en castellà (36%) és comparativament més alt que el de gent que tan sols parla català (18,3%). D'altra banda, podem veure com hi ha un 22,6% de la mostra que parla tant en català com en castellà amb la resta de gent. Hi ha també un percentatge més petit (10,2%) que no hi parla ni castellà ni català, i fa servir

una o més llengües diferents per parlar amb la resta de gent quan assisteix als centres de culte. Així ho indica la figura 8:

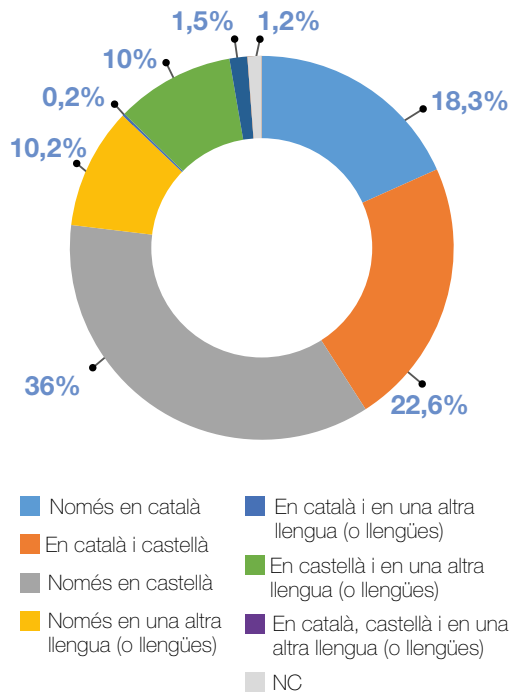
Podem veure que, en aquest cas, el percentatge de gent que parla català i una altra llengua a banda del castellà és mínim (tan sols una resposta, el 0,2%), cosa que no passa amb l'ús del castellà combinat amb una altra llengua que no sigui el català. Si analitzem també l'ús combinat del català, castellà i una o més llengües, podem veure que suma una petita proporció (7 respostes, amb un 1,5%). Veiem que, per tant, el castellà sol ser la llengua més utilitzada als centres de culte fora de les cerimònies, i passa per davant del català, que sol ser la llengua més utilitzada per celebrar les cerimònies, com hem vist a la pregunta anterior. En aquest cas,

Gràfic 7. Periodicitat de la pràctica religiosa de les persones participants

Font: Pregunta 26 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023.

Gràfic 8. Llengües utilitzades als centres de culte, més enllà dels actes religiosos

Font: Pregunta 28 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2023).

el 70,1% parla castellà amb la resta de gent quan va als seus centres de culte, sigui únicament en castellà o utilitzant el castellà combinat amb altres llengües; el 42,6% parla català, sigui sol o combinat amb altres llengües; i el 21,9% parla altres llengües, siguin soles o combinades amb el català i el castellà. Observem aquí com actua el fenomen de la tria lingüística (Piller, 2017), és a dir, que alguns parlants consideren que, malgrat que la cerimònia sigui en català, la llengua per parlar amb els altres participants és el castellà.

També per tal de concretar més les respostes, es va realitzar fer una segona pregunta similar a

mode comparatiu —només a les persones que van contestar en català i castellà—. Quan es va demanar a la gent si considerava que hi havia més, menys o igual representació del català i el castellà com a llengua d'ús als centres de culte però excloent-hi les cerimònies, totes les persones entrevistades van contestar a la pregunta. En aquest cas, un 37,1% va respondre que ambdues llengües tenien igual representació, un 33,4% va contestar que el català tenia un pes més important, i un 29,6% va considerar que el castellà s'utilitzava més.

Resultats anteriors del Baròmetre

Cal remarcar que als documents fets públics amb els resultats de les anteriors versions del Baròmetre (2020, 2016 i 2014) no hi consten dades respecte a l'exploració de l'ús de la llengua dins de l'àmbit religiós a Catalunya. Per tant, en aquests documents no hi apareix informació sobre la llengua emprada per oficiar les cerimònies ni sobre la llengua en la qual els assistents es comuniquen entre ells, però sí que es demanava quina era la llengua que es parlava a casa quan eren petits per tal de veure la relació entre religió i llengua materna.

En termes de llengua materna dels enquestats, les dades del Baròmetre del 2023 indiquen una similitud prou alta amb les respostes obtingudes a la darrera edició de l'enquesta. Veiem que un 32,5% de les persones van respondre amb l'opció de català, un 1% menys respecte l'any anterior (33,5%). Podem veure, doncs, que el català s'ha mantingut relativament estable, os-

Taula 1. Recorda quina llengua va parlar primer vostè, a casa, quan era petit/a?

	2023	2020	2016	2014
Català	32,5	33,5	36,1	30,7
Castellà	51,6	50,6	45	46,7
Totes dues igual	N/D	3,4	8,1	10,3
Aranès	0	0,2	0	0
Altres opcions/combinacions	15,9	11,8	10,8	12,3
No ho sap	0	0,2	0	0
No contesta	0,1	0,3	0	0,1

Font: Taula de creació pròpia basada en la informació extreta de: Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat (2014-2023).

cil·lant entre el 30,7% de 2014 i el 36,1% de 2016. El castellà, per altra banda, ha augmentat els percentatges en relació amb les estadístiques de 2014 i 2016 (amb un 46,7% i un 45%, respectivament), i ha arribat fins a un 50,6% el 2020 i un 51,6% el 2023. Addicionalment, les persones enquestades que van identificar l'aranès com a llengua materna conformen un 0% del total (0,2% menys que la darrera enquesta), i això fa que sigui l'opció més minoritària de les escollides. Veiem també, per altra banda, que les llengües més utilitzades a banda del català i el castellà són l'àrab i el romanès, llengües que no es tenen en compte als anteriors baròmetres i que mostren la diversitat lingüística a Catalunya.

Conclusions

Els resultats del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat 2023 sobre l'ús de la llengua catalana en l'àmbit reli-

giós dibuixen un mapa en què destaquen els següents punts:

- La majoria de les persones que van a actes de culte a Catalunya ho fan en català de manera total o parcial. De manera exclusiva, però, només un 24,7% dels casos. L'ús del català, sigui de forma completa o parcial és d'un 60,4% sobre la mostra participant en l'enquesta, i el català és més present que el castellà (58,7%) i que altres llengües (24,9%). Per tant, el català té presència, però moltes vegades acompanyat d'altres llengües, sobretot del castellà. Les llengües estrangeres són utilitzades tradicionalment a religions que compten amb més percentatge de població migrant, com ara l'islam o la comunitat sikh.
- El castellà sol ser la llengua més utilitzada als centres de culte de Catalunya, fora de les cerimònies. El 70,1% dels participants parla castellà exclusivament o castellà conjun-

tament amb altres llengües amb la resta de gent quan va als seus centres.

- De les persones que assisteixen a cerimònies només en català, el 93,4% són catòlics, el 4,5% són protestants i el 2,1% són d'altres confessions.
- A Lleida i Girona predominen els assistents a actes religiosos només en català. A Tarragona i Barcelona, en aquest ordre, hi ha més assistents a cerimònies en català combinat amb el castellà que només exclusivament en català.
- La majoria (64,4%) de les persones que assisteixen a cerimònies només en català afirmen tenir el català com a primera llengua i són nascudes a Catalunya (72,7%). Per tant, veiem que l'ús del català com a llengua d'activitats religioses en persones no nascudes a Catalunya no és gaire elevat i que caldria reforçar l'aprenentatge de la llengua en aquest àmbit.

La promoció, ensenyament i ús del català en l'àmbit religiós com a llengua de diàleg són, doncs, objectius pels quals cal treballar. Conscients d'aquesta realitat i tenint en compte que la història ha demostrat que es pot viure en llengua catalana des de qualsevol posició, pràctica o creença, les entitats religioses i conviccionals presents a Catalunya han signat l'acord "Religions per la llengua", com a compromís amb el país i element de diàleg, trobada i cohesió social. La Direcció General d'Afers Religiosos (Departament de Justícia i Qualitat Democràtica) ha impulsat aquest acord en el marc del Pacte Nacional per la Llengua, perquè "les comunitats puguin incorporar el català com a llengua d'ús

quotidià, que no exclusiu, i enfortir així la convivència" (Direcció General d'Afers Religiosos, 2022). Per tant, es tracta d'impulsar l'aprenentatge de la llengua perquè el diàleg entre les comunitats d'una mateixa confessió, així com el diàleg interreligiós s'enriqueixin mútuament.

En aquest sentit, cal posar en valor l'esforç de les iniciatives en l'àmbit del país que posen en valor el català com a llengua vehicular de la societat civil en les seves activitats diàries, incloent-hi les pràctiques religioses i amb la voluntat d'apropar les diferents confessions a la llengua catalana. La iniciativa de les parelles lingüístiques interreligioses —impulsada per la Direcció General d'Afers Religiosos (Departament de Justícia i Qualitat Democràtica) i Voluntariat per la Llengua (Departament de Política Lingüística)— n'és un bon exemple.

També l'existència d'eines com el *Diccionari de religions* (Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós, 2015) que treballa per la inclusió, normalització i disseminació de vocabulari associat a la religió dins dels marcs normatius del català.

Consegüentment, és necessari que l'ús de la llengua sigui una pregunta recurrent a les següents edicions del Baròmetre sobre la religiositat, així com la promoció de la celebració de trobades sobre el tema, com la jornada "Bones pràctiques de foment de la llengua catalana en l'àmbit religiós", celebrada el novembre del 2023. Iniciatives com la Universitat d'Estiu de Prada i estudis sobre l'ús del català a les parròquies en l'àmbit catòlic són també plataformes i recursos destacables.

Aquest trencadís actual, on diverses peces han format la identitat cultural d'un poble, engloba una gran diversitat religiosa i espiritual on, sigui a escala individual o com a col·lectiu, s'ha mantingut la llengua catalana com a pilar fonamental d'aquesta identitat. Així doncs, preguntar-se quin és l'ús del català dins de les religions a Catalunya esdevé un indicador rellevant per tal de remarcar que, independentment de les creences, la llengua és un factor clau a l'hora de cohesionar la diversitat de diferents comunitats.

Bibliografia

- Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. (2015). *Vocabulari de les religions per a mitjans de comunicació*. Angle.
- Bada Elías, J. i Gómez Segalà, J. (2009). Religió i llengua catalana: relacions intrincades. *Dialogal*, hivern 2009, 12-19.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge.
- Casanellas, P. (2014). Els jueus catalans i les traduccions medievals de la Bíblia. *Mot so razo*, 13, 15-34.
- Chomsky, N. (2009). *On language and cognition*. Lincom Europa.
- Davie, G. (1990). Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain? *Social Compass*, 34(7), 455-469.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2023). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2022). *Acord "Religions per la llengua", un compromís de les entitats religioses de Catalunya a favor del català*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2020). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2016). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Direcció General d'Afers Religiosos (2014). *Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat*. Direcció General d'Afers Religiosos.
- Esser, H. (2006). *Migration, Language and Integration*. WZB.
- Hiebert, T. (2007). The Tower of Babel and the Origin of the World's Cultures. *Journal of Biblical Literature*, 126(1), 29-58.
- Huxley, A. (1945). *The Perennial Philosophy*. Chatto & Windus.
- IDESCAT. (2023). Ús del català. Institut d'Estadística de Catalunya.
- Lenneberg, E. H. i Roberts, M. (1956) *The language of experience: A study in methodology*. Waverlypress.
- Linguapax (2019). *Diversitat lingüística i cultural: un patrimoni comú de valor inestimable*. Linguapax.

- Lytra, V. (2020). Revisiting language and religion in a post-secular world. *Journal of Sociolinguistics*, 24(1), 126-138.
- Mirbt, C. (1911). *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Moran, J., i Rabella, J. A. (n.d.). *Els primers textos en català. Textos anteriors a les Homilies d'Organyà*. Disponible a: <http://www.xtec.cat/crp-baixlobregat6/homilies/C05b.htm>
- Perujo, J. M., de Epalza, M., i Forcadell, J. V. (2005). *L'Alcorà en català: traducció literària d'un text sagrat*. *Quaderns*, 12, 227-244.
- Piller, I. (2017). *Intercultural Communication. A Critical Introduction*. Edinburgh University Press.
- Pujals, J. M. (1994). La història de l'Església catalana entre l'art i la religió. *Analecta Sacra Tarraconensia: Revista de Ciències Historicoeclesiàstiques*, 67(1), 15-19.
- Pujol Berché, M. (2020). Lenguas cooficiales en una Cataluña multilingüe y lengua habitual en los usos particulares. *Hispanismes. Revue de la Société des Hispanistes Français*, (16).
- Redondo, J. (2023). Variants traductològiques a la Bíblia de Montserrat i a la Bíblia Catalana Interconfessional: alguns casos del Nou Testament. In L. Pomer Monferrer,
- Brubaker, R. (2014). Beyond Ethnicity. *Ethnic and Racial Studies*, 37(5), 804-808.
- Sapir, E. (1949). *Culture, Language and Personality*. The regents of the University of California.
- Vestrucci, A. (2022). Language of Religion, Religions as Languages. *Sophia*, 61, 1-7.
- Whorf, B. I. (1956). *Language, thought, and reality*. The M.I.T. Press.

Annexos

I. Les dades fonamentals del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat

És impossible exposar totes la informació que recull el Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat en un únic volum. La seixantena de preguntes incloses al qüestionari són una font de coneixement gairebé inesgotable que podria donar lloc a múltiples anàlisis. Us animem a consultar les dades directament i aprofundir-hi. Estan totes a la vostra disposició al web de la Direcció General d'Afers Religiosos: <https://afersreligiosos.gencat.cat>.

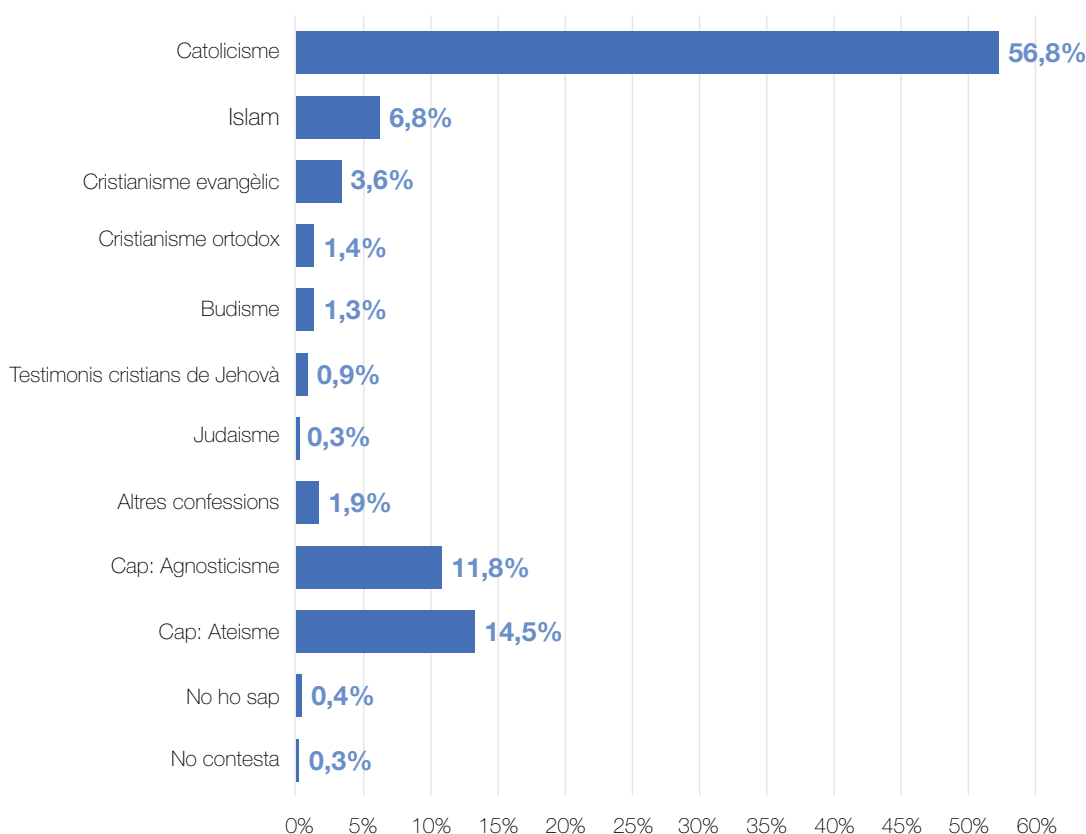
Tanmateix, si simplement desitgeu fer una aproximació molt més general a les dades del Baròmetre, potser en aquest apartat hi trobareu la informació que desitgeu. Hem recollit en 8 simples gràfics algunes de les conclusions més rellevants d'aquesta edició del Baròmetre. Hi abordem qüestions com la identificació religiosa de la ciutadania i el seu nivell de pràctica; el nivell de coneixement de la diversitat religiosa; la seva percepció sobre qüestions com fins a quin punt està garantit al nostre país el dret de llibertat religiosa; la seva opinió sobre les polítiques de gestió de la diversitat religiosa o la impartició d'ensenyaments sobre religió en l'àmbit escolar, o la seva experiència en una realitat social caracteritzada per una diversitat creixent. Vuit idees clau per aproximar-vos a la realitat religiosa de Catalunya.

Identificació religiosa

Més enllà de quin sigui el seu nivell de pràctica, el 72,3% de la població catalana s'identifica amb alguna religió. Unes xifres que s'incrementen significativament en el cas de les dones i dels col·lectius de més edat. Per contra, l'11,8% es declara agnòstica i el 14,5% atea.

Per confessions, l'Església catòlica és la que gaudeix d'un major volum de seguidors. Prop del 57% s'hi identifiquen. Però també hi ha un 6,8% que es declara musulmana, un 3,6 evangèlica o protestant i un 6% que afirma seguir d'altres confessions.

Però el Baròmetre ofereix la possibilitat d'aprofundir encara més en el coneixement de l'actitud dels catalans vers la religió. A destacar que, més enllà de la seva adscripció religiosa, el 48% declara tenir creences religioses, el 46% afirma —amb diferents nivells de certesa— que Déu existeix i el 20% declara que, malgrat no creure en un Déu personal, sí que ho fa en alguna mena de poder superior.

Gràfic 1. Amb independència que sigui o no practicant, quina és la seva religió?

Font: Pregunta 24 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

És possible també analitzar com ha canviat l'actitud dels catalans i catalanes al llarg del temps. En aquest sentit, el Baròmetre identifica un 19% de la població que s'havia considerat creient en el passat, però que ara ja no se sent descrita amb aquest qualificatiu, i un 3% que, contràriament, ha evolucionat al llarg de la seva vida cap a una major religiositat.

Nivell de coneixement de la diversitat religiosa

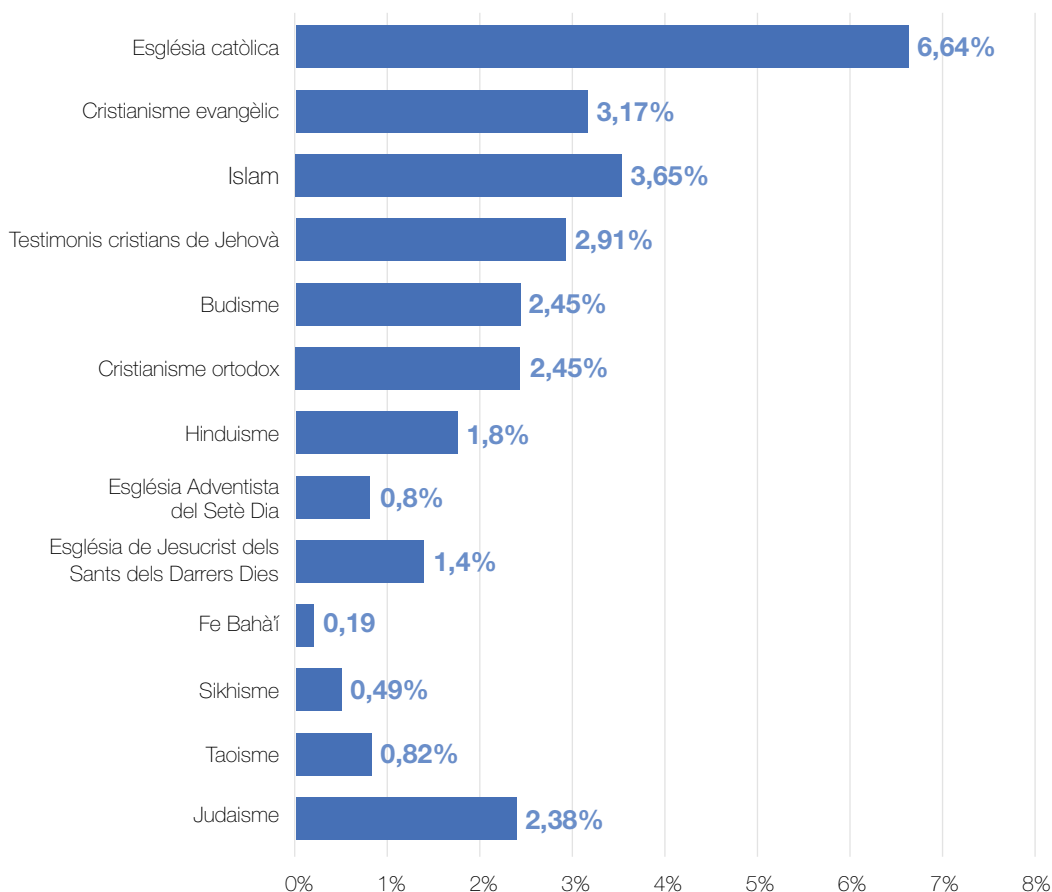
El Baròmetre incorpora diverses preguntes per analitzar quin és el coneixement que els catalans i les catalanes tenen sobre les confessions amb presència a Catalunya.

Així, quan es demana als enquestats que esmentin espontàniament quines són les confessions que coneixen, l'Església catòlica (89,6%) i l'islam (66,7%) són les dues úniques respostes citades per més de la meitat dels enquestats. Cap de la resta de confessions superen el 50% de les respostes.

De manera similar, es sol·licita a les persones participants a l'estudi que avaluïn en una escala del 0 al 10 quin és el seu nivell de coneixement de les 13 principals confessions religioses implantades al país. Gairebé set de cada deu persones enquestades manifesten tenir un coneixement superior al cinc en relació amb el catolicisme. Pel que fa a la resta de credos i creences, la proporció se situa per sota del 30%. Les creences en què els catalans presenten un major grau de desconeixement són la Fe Bahà'í, el sikhisme, el taoisme, l'Església Adventista del Setè Dia i l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (mormons).

Com a mitjana, la ciutadania únicament s'atorga una qualificació que supera l'aprovat, pel que fa al coneixement de l'Església catòlica.

Gràfic 2. En una escala del 0 al 10, valori el grau de coneixement sobre els principis de les següents confessions religioses (puntuacions mitjanes)

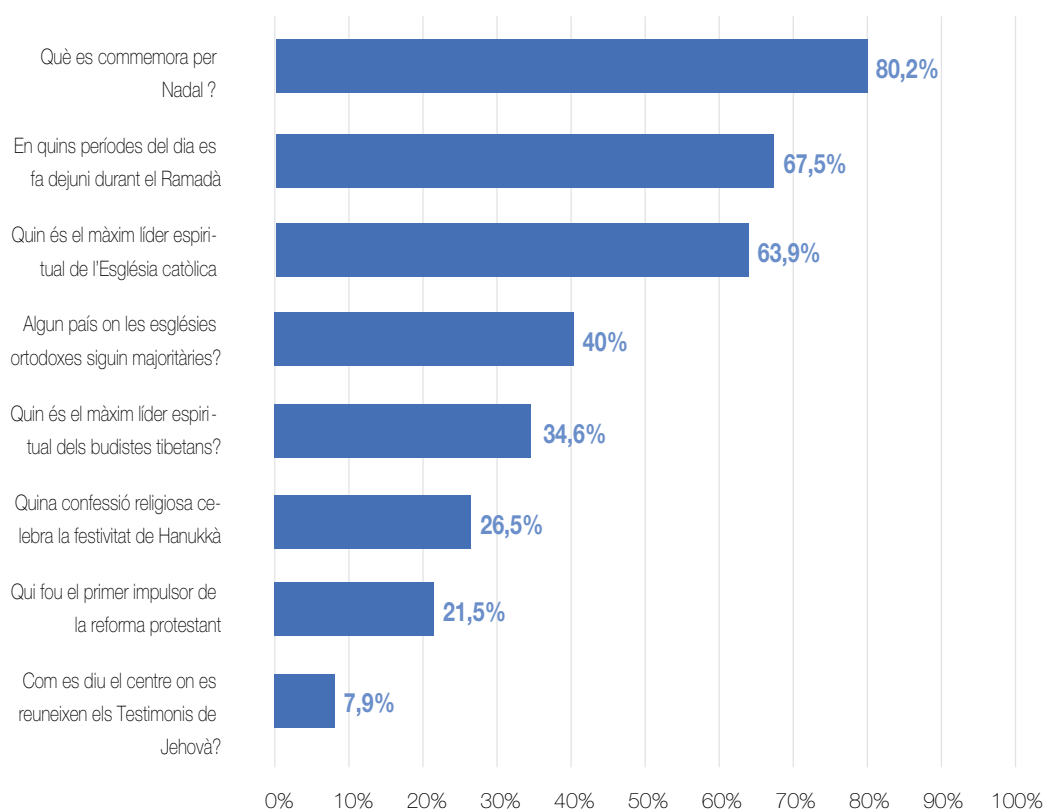

Font: Pregunta 16 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

Enguany, a més, el Baròmetre incorpora un seguit de preguntes específiques per copsar quin és el coneixement fàctic dels catalans sobre les diferents confessions. D'aquesta manera és possible determinar que més del 80% dels catalans coneixen què es commemora per Nadal, el 67,5% sap en quins períodes del dia es fa el dejuni durant el mes islàmic de ramadà i gairebé el 64% és capaç d'identificar el papa Francesc com a màxim líder de l'Església catòlica.

En canvi, menys del 50% de la població és capaç d'assenyalar algun país en què les esglésies ortodoxes siguin majoritàries (40%) o de dir quin és el màxim líder espiritual dels budistes tibetans (34,6%), quina confessió religiosa celebra la festivitat de Hanukkà (26,5%), qui fou el primer impulsor de la reforma protestant (21,5%) o com es diu el centre on es reuneixen els Testimonis cristians de Jehovà (7,9%).

Gràfic 3. Sabria dir-me...? (Percentatge de respostes correctes)

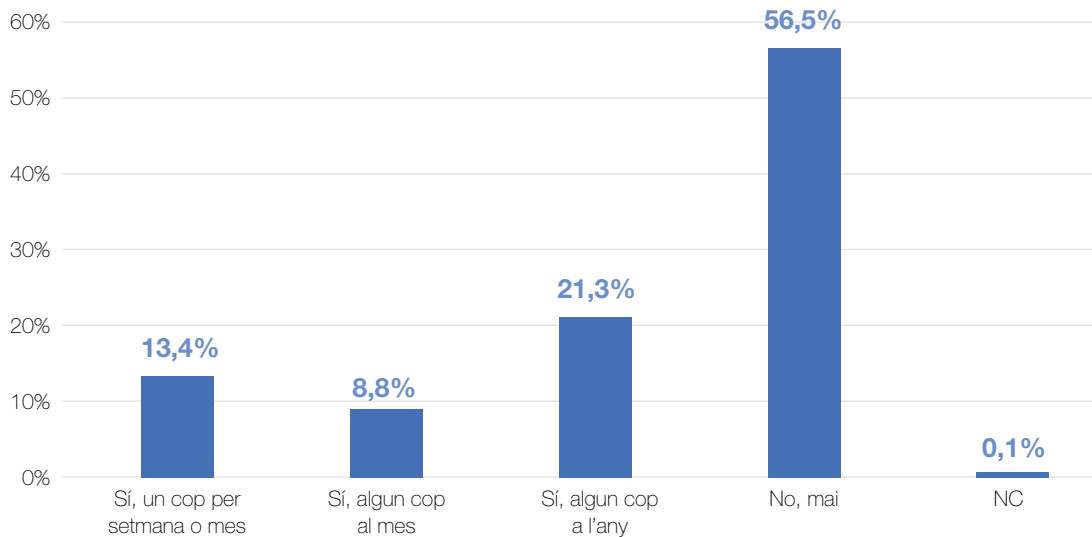

Font: Preguntes 17-20 i 61-64 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

Pràctica religiosa

Gairebé el 57% dels catalans afirmen que mai acudeixen a actes de culte llevat que sigui per cerimònies de tipus socials com bodes, comunions o funerals. Aquest percentatge contrasta amb el 13,4% que afirma que hi assisteix, com a mínim, amb una freqüència setmanal, el 8,8% que hi va algun cop al mes, o el 21,3% que hi acudeix com a mínim alguna vegada a l'any.

Gràfic 4. Podria dir-me si acudeix als actes de culte religiós d'alguna confessió, sense comptar-hi les ocasions relacionades amb cerimònies de tipus social, com bodes, comunions o funerals?

Font: Pregunta 25 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

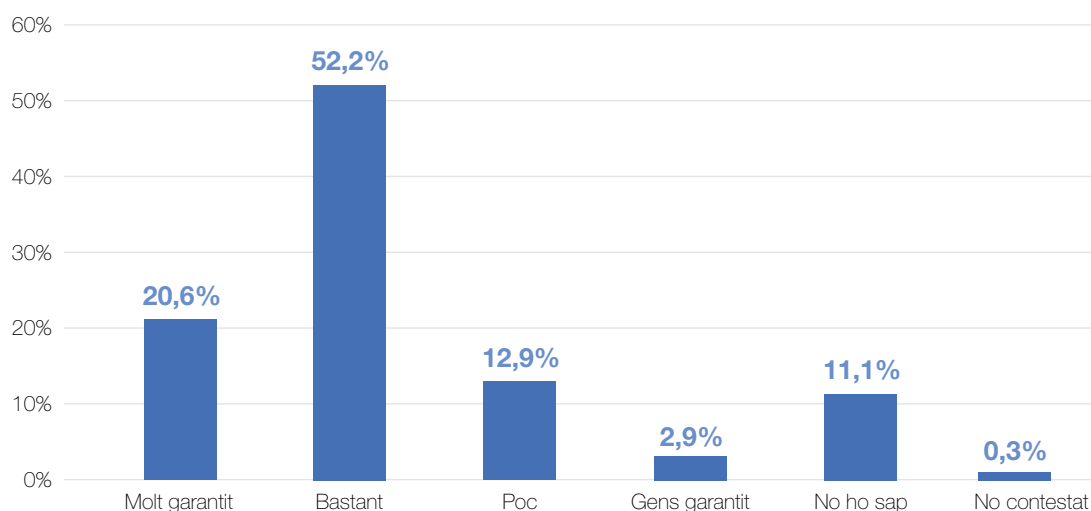
Però més enllà de l'assistència als centres de culte, el Baròmetre permet intuir altres formes d'expressió de les inquietuds religioses o espirituals de la ciutadania.

En aquest sentit, es pregunta a la ciutadania si al llarg del darrer any o quan s'han donat moments difícils en la seva vida ha dut a terme activitats com llegir un llibre sagrat, demanar assistència espiritual, participar d'un pelegrinatge o parlar amb els éssers difunts. Unes dades que revelen, a tall d'exemple, que més d'una quarta part de les persones que afirmen no tenir creences religioses, han parlat amb els seus difunts al llarg del darrer any o han encès una espelma amb finalitats espirituals i que gairebé el 15% confessen haver pregat. Les dades també demostren que el ioga i la meditació són particularment populars entre els qui es consideren no creients.

Dret a la llibertat religiosa

El 73% dels catalans considera que el dret a la llibertat religiosa està molt o bastant garantit al nostre país, tot i que la percepció varia entre diferents sectors socials. En aquest cas, les dones (68,5%) i les persones més grans de 65 anys (65%) són les que manifesten un major grau d'aprovació pel que fa a l'exercici d'aquest dret fonamental.

Gràfic 5. El dret a la llibertat religiosa està reconegut a la Declaració universal dels drets humans, considera que aquest dret a Catalunya, està molt, bastant, poc o gens garantit?

Font: Pregunta 50 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

Quan es pregunta als ciutadans si ells personalment s'han sentit discriminats per motius religiosos al llarg dels darrers dos anys, el 5,5% hi respon de manera afirmativa.

Una percepció que augmenta considerablement quan restringim la pregunta a la població de 16 a 24 anys (9,6%), als nascuts fora de l'Estat (9,3%) o als seguidors de determinades confessions, com ara les esglésies evangèliques (10,2%) o l'islam (23,5%). Unes discriminacions que, des del punt de vista dels entrevistats, tenen a veure fonamentalment amb la incomprensió i la falta de respecte cap a altres creences (48,4%) i amb la impossibilitat de dur a terme algunes pràctiques religioses o seguir alguns costums religiosos (31%).

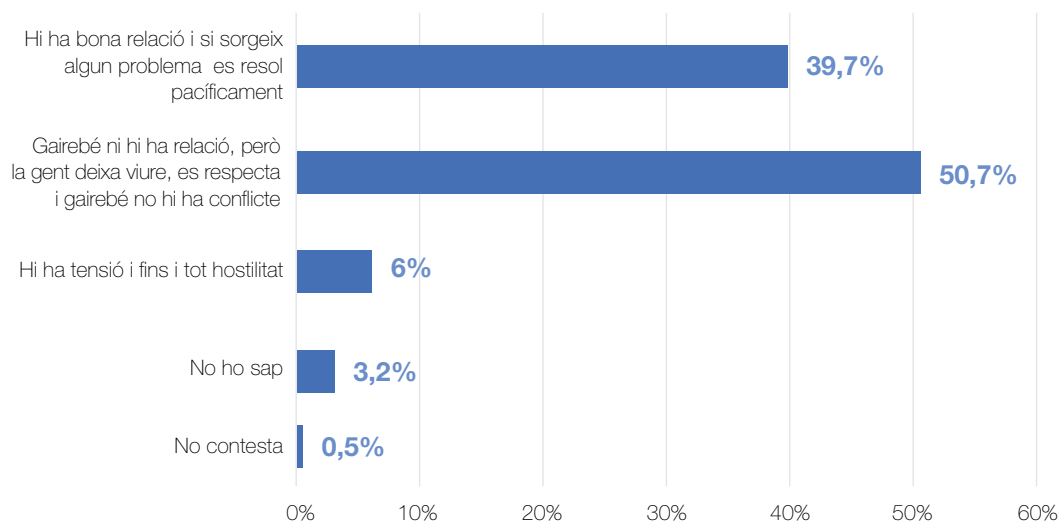
Relació amb la diversitat religiosa

La implantació de confessions religioses diferents a la catòlica ha augmentat de manera considerable al llarg de les darreres dècades, fins a representar més del 16% de la població. A través del Baròmetre sobre la religiositat és possible saber fins a quin punt la ciutadania té contacte amb aquesta diversitat en el seu dia a dia i com la percep.

En aquest sentit, tan sols el 6% de la ciutadania considera que hi ha tensió o fins i tot hostilitat entre els veïns de diferents cultures, nacionalitats o religions.

La majoria de la població (50,7%) afirma que gairebé no hi ha relació, però que la gent deixa viure, es respecta i gairebé no hi ha conflicte, mentre que el 39,7% considera que hi ha bona relació i que si sorgeix algun problema es resol pacíficament.

Gràfic 6. Segons la seva opinió, entre els veïns del seu municipi, en el qual hi ha diferents cultures, nacionalitats o religions...

Font: Pregunta 45 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

I és que una majoria de la ciutadania té contacte amb la diversitat religiosa en el seu dia a dia, tal com demostra el fet que el 53,1% afirma que alguns dels seus familiars o amics més propers tenen creences religioses diferents a les seves. Unes xifres que es situen per sobre del 60% entre la població més jove i que, en contrast, tot just superen el 33% entre la de més edat.

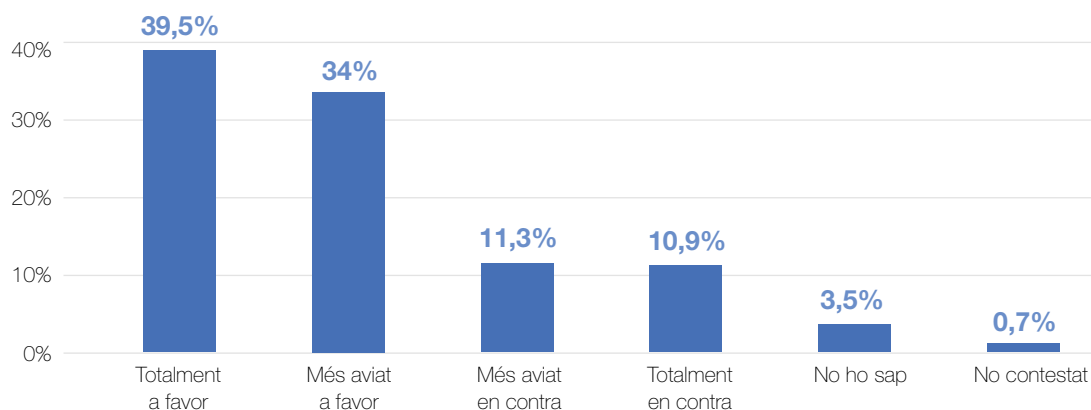

En canvi, són relativament pocs els enquestats que han visitat centres de culte de confessions religioses diferents a la catòlica. Així, si el 91,6% afirmen que han visitat una església catòlica, aquesta xifra es redueix al 24,4% quan es pregunta per una església evangèlica, al 31,4% en el cas de les mesquites i a percentatges molt menors en el cas de la resta de confessions.

Educació i transmissió de les creences

El 74% dels catalans es mostra totalment o més aviat a favor que el sistema educatiu incorpori una nova assignatura en la qual es doni formació a tots els nens i nenes sobre les principals religions del món. Un suport que és transversal i majoritari als diferents sectors, però que és especialment destacat entre els menors de 25 anys (82%).

Gràfic 7. Està vosté totalment a favor, més aviat a favor, més aviat en contra o totalment en contra que el sistema educatiu incorpori una nova assignatura en la qual es doni formació a tots els nens i nenes sobre les principals religions del món?

Font: Pregunta 41 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

Igualment, una majoria dels enquestats (58%) dona suport al fet que els pares i mares puguin sol·licitar a l'escola que els seus fills rebin classes de la seva pròpia religió. Una opció que aconsegueix les màximes quotes de suport entre les persones nascudes fora de l'Estat (68%) i les que declaren tenir creences religioses (69,9%).

Aquestes xifres contrasten amb el percentatge de població que declara que va educar o que està educant els seus fills seguint els preceptes d'una confessió (47,6%) o amb la que afirma que si ara

tingués fills els educaria amb tota seguretat o molt probablement d'acord amb els principis d'una determinada confessió (40,3%).

Polítiques de gestió de la diversitat religiosa

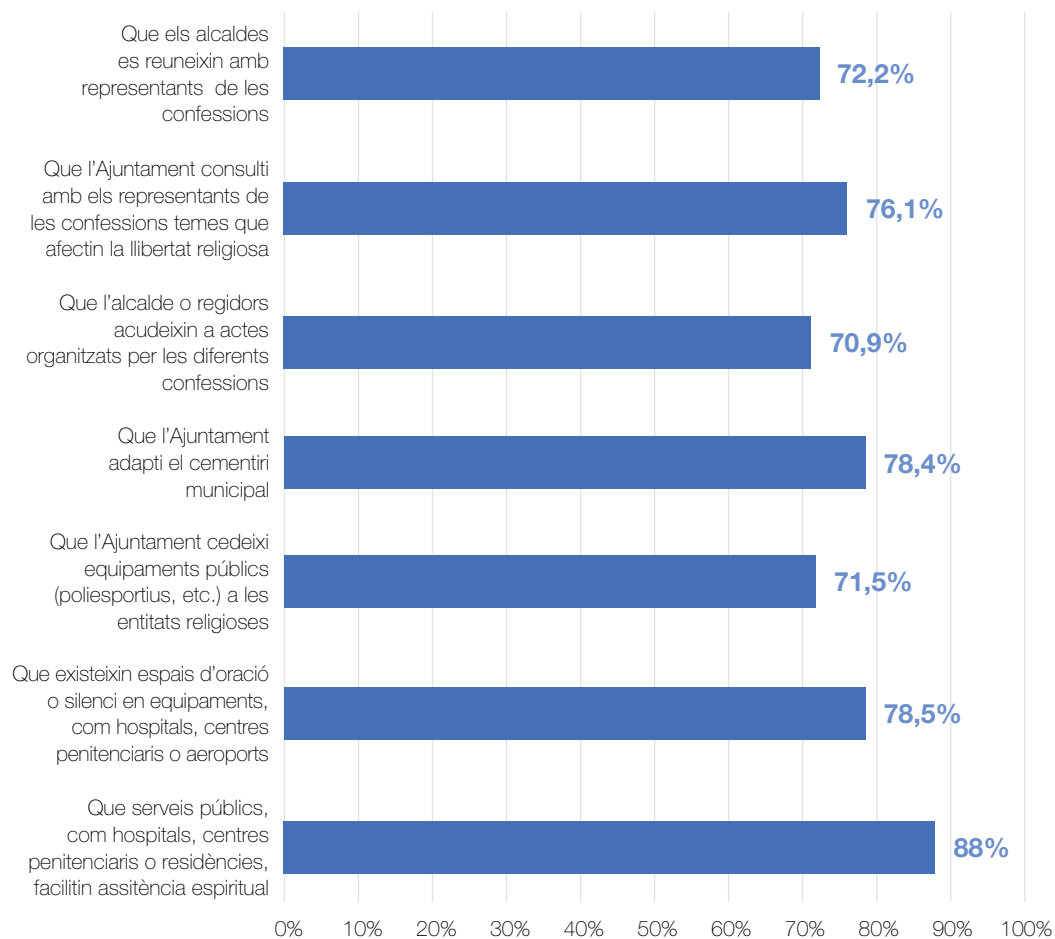
Una gran majoria de la població es mostra favorable al fet que les administracions endeguin iniciatives destinades a una millor gestió de la diversitat religiosa.

Així, el 72,2% afirma que està més aviat d'acord amb el fet que els alcaldes i alcaldesses es reunixin habitualment amb els representants de totes les confessions; el 76,1% aprova que l'Ajuntament consulti amb els representants de les diferents confessions presents al municipi aquells temes que puguin tenir conseqüències en l'exercici de la llibertat religiosa (com plans d'ordenació urbanística, ordenances municipals, etc.); i el 70,9% és favorable al fet que l'alcalde/alcaldessa o algun dels regidors acudeixi habitualment a actes organitzats per les diferents confessions religioses quan les comunitats ho sol·licitin.

De manera similar, el 78,4% dels enquestats es manifesten totalment o més aviat a favor que l'Ajuntament del seu municipi adapti el cementiri municipal per donar acollida a les necessitats funeràries de les diferents confessions; i el 71,5% al fet que cedeixi puntualment equipaments públics (com poliesportius o centres culturals) a les entitats religioses per dur-hi a terme activitats que requereixen espais de gran capacitat.

Però encara generen més consens altres mesures, com ara la creació d'espais d'oració o silenci en determinats equipaments, com ara hospitals públics, centres penitenciaris o aeroports (78,5%); o que determinats serveis públics, com ara hospitals, centres penitenciaris o residències, facilitin assistència espiritual o religiosa als usuaris que ho demanin (88%).

Gràfic 8. Nivells d'aprovació de diverses mesures de gestió de la diversitat religiosa

Font: Preguntes 56-59 del Baròmetre sobre la religiositat i sobre la gestió de la seva diversitat.

II. Apèndix: La fitxa tècnica del Baròmetre sobre la religiositat

- **Àmbit de l'estudi:** Catalunya
- **Univers:** Residents a Catalunya de 16 anys i més
- **Metodologia:** Enquesta personal domiciliària assistida per ordinador (CAPI)
- **Grandària de mostra:** 1.600 enquestes amb la següent distribució provincial:

Barcelona: 1.192

Girona: 154

Lleida: 98

Tarragona: 156

- **Procediment de mostreig:** Estratificat per província i dimensió de municipi, amb selecció de les unitats últimes (individus) mitjançant quotes encruades de sexe, edat i lloc de naixement. Per al càlcul de les quotes, s'ha utilitzat com a base el padró continu de població de gener de l'any 2020. La distribució de la mostra final es pot veure a la taula següent:

	TOTAL	Homes					Dones				
		18-24	25-34	35-49	50-64	>64	18-24	25-34	35-49	50-64	>64
Nascuts a Catalunya	941	64	65	148	116	73	60	61	143	115	96
Nascuts a la resta de l'Estat	299	2	6	17	37	72	2	6	16	44	97
Nascuts a l'estranger	360	25	43	70	33	9	22	45	67	33	13

- **Error mostral:** En el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50\%$) i per un interval de confiança del 95,5%, el marge d'error associat a les dades globals és de $\pm 2,45\%$.

Barcelona: $\pm 2,8\%$

Girona: 154: $\pm 7,9\%$

Lleida: 98: $\pm 9,9\%$

Tarragona: $\pm 7,8\%$

- **Treball de camp:** Del 16 al 19 de juliol de 2023. El treball de camp i l'informe de resultats han estat realitzats per l'Institut Opinòmetre.

